

V. ÉVFOLYAM 5. SZÁM

Tartalomjegyzék

Tanulmányok

- Az engedményezésre vonatkozó szabályok újragondolása a nemzetközi gyakorlat tükrében – *Gárdos Péter* / 3
- Az állam kártérítési felelőssége a közösségi jog megsértése esetén – *Fülöp Györgyi* / 18

Vita

- Kodifikáció vagy (és) inkorporáció – *Szalma József* / 23

Polgári jogi kodifikáció

ISSN 15851168

Kiadja a HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 1137 Budapest, Radnóti M. u. 2. • Telefon: 340-2304, 340-2305 • Fax: 349-7600

Email: hvgorac@hvgorac.hu • Internet: <http://www.hvgorac.hu>

Felelős kiadó: Lipovecz Éva, a kft. ügyvezetője

Szerkesztőbizottság: Dr. Vékás Lajos, Dr. Boytha György, Dr. Gadó Gábor, Dr. Kisfaludi András, Dr. Lábady Tamás, Dr. Petrik Ferenc, Sáriné dr. Simkó Ágnes, Dr. Sárközy Tamás, Dr. Weiss Emilia, Dr. Zlinszky János

Megjelenik kéthavonta. Példányonkénti ára: 1295 Ft+áfa. Megrendelhető és megvásárolható a Kiadónál.

A Polgári Jogi Kodifikáció információinak átvételéhez, az írások bármilyen célú felhasználásához és újraközléséhez, másolásához a Kiadó előzetes engedélye szükséges.

Nyomás: ETOPrint Nyomdaipari Kft. • Felelős vezető: Balogh Mihály

Tanulmányok

Az engedményezésre vonatkozó szabályok újragondolása a nemzetközi gyakorlat tükrében

A Polgári Törvénykönyv koncepciója (a továbbiakban: „Koncepció”) jelzi az engedményezési szabályok felülvizsgálatának szükségességét, azonban a reform lehetséges irányainak megjelölésén túl a szabályozás elveit nem tartalmazza. A Koncepció öt vizsgálandó kérdéskört jelöl meg. Szükséges e szerint az engedményezés fogalmi kereteit az üzleti élet igényeihez igazítani, az engedményezés szabályait alkalmassá tenni a faktorálás megvalósítására, tisztázni a jövőbeli követelések engedményezhetőségét, megvizsgálni a szerződésengedményezés jogi feltételeinek kialakítását, valamint az engedményezést alkalmassá kell tenni hitelbiztosítéki szerep betöltésére.

Jelen tanulmány gerincét a pénzkövetelések szerződéssel történő engedményezésével kapcsolatban felmerülő kérdések vizsgálata adja. Részletesen elemzi ezért a tanulmány a követelések engedményezhetőségét, az engedményezés érvényességéhez szükséges alaki szabályokat, az engedményezésről szóló értesítés formáját és joghatásait, az adós teljesítését, az adós által felhozható kifogásokat és a beszámítás kérdését, az engedményezőt terhelő szavatosságot, valamint az engedményezés nemzetközi magánjogi problémáit. Az elemzés az egyes országok megoldásai mellett különös hangsúllyal vizsgálja az Uncitral által kidolgozott, a követelések engedményezéséről szóló egyezményt (a továbbiakban: „Egyezmény”)¹. A tanulmány vizsgálódásának körén kívül rekednek a jogszabályon alapuló engedményezés kérdései, azok ugyanis jelentősen eltérő kérdéseket vetnek fel a szerződéses engedményezéshez képest. A tanulmány konklúzióként egy indokolással ellátott normaszöveg-tervezetet tartalmaz.

Követelések engedményezhetősége

A követelések engedményezhetőségét főszabályként elismerik a jogrendszerek, amennyiben azokat az engedményezési szerződés kellő pontossággal meghatározza. Az eltérések az ez alóli kivételek körében találhatók. Ezen kivételek három csoportba sorolhatóak. A követelések engedményezhetősége kizárt lehet: jogszabály rendelkezése folytán, a felek szerződéses kikötése következtében, illetve a szolgáltatás személyes jellegéből adódóan.

Az egyes kódexek eltérően ítélik meg az engedményezés speciális formáit. Szükséges ezért a követelések engedményezhetőségének körében részletesen megvizsgálni a jövőbeli követelések engedményezhetőségére, a követelések tömeges engedményezésére, a biztosítéki célú engedményezésre, a globálcesszióra, illetve követelések részeinek engedményezésére vonatkozó szabályokat is.

Jogszabályi tilalom és a szolgáltatás személyes jellege

A Ptk. 328. § (2) bekezdése úgy rendelkezik, hogy nem lehet engedményezni a jogosult személyéhez kötött, valamint azon követeléseket, amelyek engedményezését jogszabály kizárja. A Ptk. és néhány egyéb jogszabály is kizárja bizonyos követelések engedményezhetőségét. Ha a jogszabály az engedményezés jogát kizárja vagy feltételhez köti, az ezzel ellentétes engedményezés is kizárt.

Külön szükséges vizsgálni a követelés személyes jellegéből adódó átruházási tilalom kérdését. A Ptk. Kommentárja a BGB

399. §-ával szinte teljesen összhangban áll. E szerint ugyanis „[a] szolgáltatás jellege kizárja a természetbeni tartásra irányuló és más olyan személyre szóló követelés engedményezését, amelynek engedményezése a szerződés tartalmának módosítását jelentené.”² A szolgáltatás személyes jellege olyan generálklauzula, amelyet a bírói gyakorlatnak kell kitöltenie tartalommal.³ A Ptk.-hoz hasonlóan rendelkezik az Európai Szerződési Jog Alapelvei is, amikor kimondja, hogy az adós hozzájárulása nélkül nem engedményezhetőek azok a követelések, amelyek esetében a szolgáltatás jellegéből vagy az adós és az engedményező kapcsolatából adódóan ésszerűen nem várható el, hogy az adós ne az engedményesnek teljesítsen. Az Unidroit Alapelveinek új, 9. fejezetének tervezete úgy rendelkezik, hogy az engedményezéshez „[a] kötelezett hozzájárulása nem szükséges, kivéve ha az adott kötelezettség különleges személyes jellemzővel bír.”⁴

Bár a joggyakorlatban csak elvétve fordul elő nem pénzbeli követelés engedményezése, azt jogszabály nem zárja ki. A Legfelsőbb Bíróság helyesen vonta le a jogszabályok elemzéséből azt a következtetést, hogy a „pénzkövetelés – mint minden más kötelmi jellegű követelés – (...) engedményezhető.”⁵ A pénzbeli és az egyéb jellegű követelések jelentősen eltérő jellegéből adódóan megoldást jelenthetne, ha az új Ptk. kimondaná, hogy csak pénzkövetelések engedményezhetőek.⁶ A hatályos megengedő szabályozás fenntartása mellett megoldást jelenthet az Unidroit Alapelvek megközelítése is, amely felismeri, hogy a nem pénzbeli követelések engedményezése során számos kérdés eltérő szabályozása szükséges, így főszabályként elismeri a nem pénzbeli követelések engedményezhetőségét azzal, hogy kimondja, hogy az ilyen követelések csak akkor engedményezhetőek, „ha az engedményezés nem teszi a kötelezettséget számottevően terhelesebbé”,⁷ valamint az egyes rendelkezések esetében külön szabályokat tartalmaz a nem pénzbeli követelések engedményezésére.

Az engedményezést kizáró kikötések

Az engedményező mint az eredeti jogviszony hitelezője és az adós kapcsolata többnyire szerződésen alapul, ezért arra a Ptk. kötelmi jogi szabályai irányadóak. A Ptk. 200. § (1) bekezdése szerint a szerződés tartalmát a felek szabadon állapíthatják meg. Anélkül, hogy a különböző szerződésméletek részletes vizsgálatába bocsátkoznánk, annyit megállapíthatunk, hogy a szerződések főszabályként nem terhelhetnek a szerződésből eredő kötelezettséggel harmadik személyeket, illetve harmadik személyek jogait sem csorbíthatják. Az engedményező és az adós tehát mindaddig szabadon állapíthatják meg a szerződésük tartalmát, amíg az harmadik személyek kötelezettségét nem érinti, illetve kógens szabályokkal nem ütközik. Mindez az elméleti alapvetés azon kérdés vizsgálatánál válik érdekessé, hogy élhetnek-e a felek olyan szerződéses kikötéssel, amellyel a hitelező követelésének az engedményezhetőségét kizárják („pactum de non cedendo”, „non-assignment clause” vagy „antiassignment clause”). Amennyiben az előző kérdésre igenlő választ adunk, úgy szükséges meghatározni, hogy az ilyen megállapodások harmadik személyekkel szemben hatályosak-e.⁸ A külföldi gyakorlatok áttekintése után úgy tűnik, hogy az ilyen kikötések szabályozása ötféleképpen lehetséges.

Dologi hatály

A kontinentális jogrendszerek egyik legmerevebb megoldását a magyar szabályozás alkalmazta, de a BGB⁹ és az angol szabályozás¹⁰ is ezen a megoldáson alapul. E szerint az engedményezhetőséget kizáró szerződéses kikötések dologi hatállyal bírnak, így még jóhiszemű harmadik személyek sem szerzik meg a követelést. A Ptk. Kommentár is ezt látszik alátámasztani, amikor kimondja, hogy „[a] felek megállapodhatnak abban, hogy valamely jogviszonyból keletkező követelés másra nem ruházható át, nem engedményezhető. Az ilyen követelés engedményezésével a jogosult szerződésszegést követne el a kötelezettel szemben, ezért az engedményezést nem lehet érvényesnek elismerni.”¹¹

A Ptk. nem a felek szerződésszegését kívánja kivédeni, annak feladata „csupán” az, hogy lehetővé tegye, hogy a felek szabadon szabályozzák a szerződésszegés kérdéskörét, a szerződésszerű teljesítés biztosítékait, illetve hogy a már bekövetkezett szerződésszegés esetére megfelelő szankciókat nyújtson. Amennyiben tehát az engedményező megszegt a non-assignment clause-t, úgy köteles a szerződésben, illetve a Ptk.-ban meghatározott szankciót teljesíteni, például kártérítést fizetni. Ez azonban nem érinti az engedményezési szerződés érvényességét. Figyelemre érdemes ezért, hogy a Ptk. Kommentár legutóbbi kiadása a bekezdés utolsó mondatát elhagyta. Így azonban minden alátámasztás nélkül maradt az engedményezést kizáró kikötések hatályának harmadik személyekkel szemben való elismerése.

További problémát vet fel a „nem lehet érvényesnek elismerni” megfogalmazás is, mivel nem világos, hogy itt az engedményezési szerződés semmisségéről van-e szó. Amennyiben ugyanis az engedményezési szerződés semmis, úgy az engedményes – a BGB megoldásával ellentétben – nem felel kezességként a kapott ellenérték erejéig.

A jóhiszemű engedményesek védelme

Létezik olyan megoldás is, mint például az új holland polgári törvénykönyv szabálya¹², amely főszabályként elismeri az engedményezést kizáró kikötések dologi hatályát, azonban a főszabály alól kivételt jelent a jóhiszemű harmadik személyekre történő átruházás.¹³

A joglátszat védelme jóhiszemű szerzők esetében nem idegen a kontinentális jogi gondolkodástól.¹⁴ A forgalom biztonsága elengedhetetlenül teszi, hogy az üzleti életben jóhiszeműen szerző személyek joghatályosan megszerezzék az átruházott követelést. Amennyiben ez nem így lenne, az jelentős problémával járna. Az adós, akinek érdekében áll hivatkozni az engedményezési szerződés hibájára, általában csak akkor értesül az engedményezésről, amikor az engedményes értesíti. Az adós értesítésére általában nem közvetlenül az engedményezést követően kerül sor, hiszen sok esetben az engedményes nem kívánja maga behajtani a követelést, azt tovább kívánja engedményezni. Sok esetben tehát az adós csak az engedményezési láncolat legvégén álló engedményessel szemben hivatkozhat az engedményezési szerződés érvénytelenségére. Ez azonban az egész engedményezési láncolatot „felborítaná”.

Hatályosság a rosszhiszemű engedményesekkel szemben

A francia és az olasz gyakorlat határozottan elutasítja az engedményezést kizáró kikötések dologi hatályának az elismerését. Az olasz Codice civile 1260. cikkely (2) bekezdése kimondja, hogy a felek megállapodhatnak jogok engedményezhetőségének a kizárásában, ez azonban harmadik személyekkel szemben csak abban az esetben érvényes, amennyiben a harmadik személy a megállapodásról tudomással bírt.¹⁵

Bár ez a megoldás első látásra megegyezik az előző pontban említettel, egy lényeges ponton azonban jelentősen eltér attól.

Ha főszabályként a jogszabály elismeri az engedményezést kizáró kikötések dologi hatályát és a jóhiszemű harmadik személyekre történő átruházást kivételként kezeli, akkor az engedményesnek kell majd bizonyítania az adóssal szemben, hogy ő nem tudott és nem is kellett tudnia az engedményezést kizáró kikötés léteéről. Ha azonban nem ismerjük el az ilyen kikötések dologi hatályát, azok csak a rosszhiszemű engedményesekkel szemben érvényesülnek, a bizonyítási teher megfordul, és az adóssnak kell az engedményes rosszhiszeműségét bizonyítania. A forgalom biztonsága szempontjából a bizonyítási teher megfordításának rendkívül jelentős szerepe van.

Az engedményezést kizáró kikötések kötelmi hatálya

Létezik azonban olyan megoldás is – lásd például az Egyezmény szabályait¹⁶ –, amely úgy rendelkezik, hogy a hitelező és az adós szerződésének az engedményezést kizáró kikötése érvényes, de harmadik személyekkel szemben hatálytalan, függetlenül a követelést megszerző személy jó- vagy rosszhiszeműségétől. Ez a rendszer képes az előbb említett megoldás problémáinak kiküszöbölésére. Amennyiben ugyanis egy rosszhiszeműen szerző személy továbbengedményezi a követelést, úgy elvileg a jóhiszemű engedményes nem szerzi meg azt, mivel a rosszhiszemű engedményes sem szerezte meg a követelést, így azt nem is engedményezheti tovább. Ez a megoldás nyilvánvalóan ellentétes a forgalom biztonságának az igényével. Az Egyezmény által bevezetett rendszer azonban ezeket a jóhiszemű személyeket is védi, igaz ugyan, hogy azáltal, hogy elismeri a rosszhiszeműen szerző engedményesek jogszerzését is.

Érvénytelenség

A legmerevebb megoldást a UCC alkalmazza, amely a követelések engedményezhetőségét kizáró vagy korlátozó kikötéseket érvénytelennek tekinti.¹⁷ Mivel az ilyen kikötések érvénytelennek minősülnek, az engedményező jogosult lesz az adóssal szemben fennálló követelését engedményezni, és az adós még szerződésszegés címén sem fordulhat az engedményező ellen.

Kritikai megjegyzések és javaslat

Amennyiben tisztán dogmatikai alapon közelítjük meg a kérdést, nincs olyan érv, amely egy szerződéses kikötés dologi hatályát alátámasztaná.¹⁸ A hitelező és az adós ilyen megállapodásáról nem létezik nyilvántartás, az harmadik személy előtt – főszabályként – nem ismert. A forgalom biztonsága miatt szükséges ezen jóhiszemű harmadik személyek védelme.

Az új Ptk.-ban szükséges lenne szabályozni az engedményezést kizáró szerződéses kikötések érvényességét és hatályát. Dogmatikailag az ilyen kikötések érvényesnek, de harmadik személyekkel szemben hatálytalanok minősülnek. Szükséges azonban kimondani, hogy eredeti szerződés megszegése miatt az adós nem lesz jogosult megtámadni az eredeti vagy az engedményezési szerződést. Ez ugyanis értelmetlenné tenné az ilyen kikötések kötelmi hatályának a kimondását.

Követelések részeinek engedményezése

Míg az angolszász jogrendszerekben széles körben tárgyalták a követelések részleges engedményezésének kérdését, a hazai jogirodalom keveset foglalkozott a részleges engedményezés kérdéssel.¹⁹ A többségi álláspont szerint „részengedmény is tehető, ha a szolgáltatás osztható.”²⁰ A részengedmény kérdése azonban több szempontból is aggályokat vet fel. Amennyiben a részen-

gedményezés lehetséges, úgy az adós védelmének alapelve sérül, mivel vitathatatlan, hogy az adós helyzete jelentősen megváltozik azáltal, hogy egy hitelező helyett több hitelezővel találja magát szemben.

Az új Ptk. elfogadása során szükséges lenne a követelések részleges engedményezésének a szabályait kialakítani. Ennek során főszabályként szükséges elismerni a követelésrészek engedményezhetőségét. Nincs olyan elméleti ok, amely megakadályozná a követelések ilyen módon való engedményezését. Amennyiben osztható dolog egyes részeit vagy meghatározott hányadát lehet több vevőnek eladni, nem indokolt ennek eltérő szabályozása a követelések esetében. A Ptk. a zálogjogi szabályok körében is úgy rendelkezik, hogy zálogjog osztható követelés meghatározott részén is keletkezhet.²¹ Megfontolásra érdemes lehet az Európai Szerződési Jog Alapelveinek azon megoldása, amely szerint az osztható követelések részeinek engedményezése megengedett, azonban az engedményező köteles az adósnak az ezáltal felmerült költségeit megtéríteni.²² Szükséges azonban annak hangsúlyozása, hogy a részleges engedményezés gyakorlása nem vezethet visszaélésekhez. A joggyakorlatnak kell kialakítania azokat a szempontokat, amelyek esetén a követelésrészek engedményezése érvénytelen. Erre azonban megfelelő megoldást nyújthat a joggal való visszaélés szabályozása, azt szükségtelen az engedményezési fejezetben szabályozni.

Jövőbeli követelések engedményezhetősége

Már a XIX. századi bírói gyakorlat is elismerte – a jogirodalom által támogatva – a jövőbeli követelések engedményezhetőségét.²³ A Legfelsőbb Bíróság joggyakorlata a 90-es évek közepén azonban megváltozott. A bíróságok több ítéletben is kimondták, hogy „az engedményezést tartalmazó megállapodásban határozottan és pontosan meg kell jelölni azt a követelést, amelyre az engedményezés vonatkozik”,²⁴ továbbá, hogy „engedményezésre akkor kerülhet sor, ha az engedményező és egy harmadik személy között a szerződés már létrejött.”²⁵ Ezt a vonalat követi és teszi egyértelművé a bíróságok álláspontját az az ítélet, amely szerint „az engedményezési szerződés lényeges tartalma annak a követelésnek a határozott és pontos megjelölése, amelyre az engedményezés vonatkozik, azaz az engedményezett követelés kötelezettjének és a követelés összegének pontos meghatározása. Olyan esetben, amikor egy követelés még létre sem jött, a követelés kötelezettje és összege nem határozható meg. Ebből következik, hogy az engedményezési szerződés megkötésének időpontjában még létre sem jött követelés – a lényeges tartalmi elemek meghatározatlansága miatt – nem engedményezhető.”²⁶

A jövőbeli követelések engedményezhetősége hasonló problémákat vet fel, mint a jelenleg nem létező, vagy nem az eladó tulajdonában lévő dolog adásvételére kötött szerződés. A jogirodalom azonban egységes abban, hogy „az adásvétel tárgya olyan dolog is lehet, ami a szerződéskötéskor még nem létezik. Önmagában ez a körülmény nem teszi érvénytelenné a szerződést lehetetlen szolgáltatás kikötése miatt (...), hiszen az a tény, hogy a szerződéskötéskor nincs olyan dolog, amit a teljesítés idején szolgáltatni kell, nem jelenti azt, hogy a teljesítésig hátralevő időben ez a dolog nem jöhet létre.”²⁷ Az adásvétel mellett a Ptk. zálogjogi szabályai is a jövőbeli követelések engedményezhetősége mellett szólnak. A Ptk. 267. § (1) bekezdése szerint zálogjog a zálogkötelezett javára jövőben keletkező jogokra és követelésekre is kiterjedhet. Nem mond ellent a jövőbeli követelések engedményezhetősége annak a követelménynek sem, miszerint adásvétel tárgya kizárólag egyedileg meghatározott, illetve egyedileg azonosítható dolog lehet. A jogirodalom álláspontja szerint ugyanis ez a követelmény azt írja csak elő, hogy „e meghatározásnak olyannak kell lennie, aminek alapján a vétel tárgya a teljesítéskor pontosan meghatározható.”²⁸ Igaz ez a szerződések más lényeges kellékeire is. A jogirodalom nem tekinti problé-

másnak az olyan szerződési kikötéseket, amelyek csak egy későbbi időpontban teszik lehetővé például a vételár megállapítását.²⁹ Amennyiben az adásvétel fenti elveit alkalmazzuk a jövőbeli követelésekre, akkor dogmatikai alapon vitathatatlan a jövőbeli követelések engedményezésének érvényessége.

Globálcesszió

Bár a jövőbeli követelések engedményezhetősége a kontinentális jogrendszerekben dogmatikailag kétségbevonhatatlan, speciális szabályokat dolgozott ki a bírói gyakorlat ennek káros hatásainak elkerülésére. A jövőbeli követelések engedményezhetősége megkönnyíti a hitelhez jutást, mivel a hitel fedezetét a jövőben létrejövő, illetve megszerzendő vagyon képezi. A hitelezők azonban szeretnék minél több biztosítékhoz jutni, így már a XIX. században elterjedtek az olyan hitelszerződések, ahol az adós azt vállalta, hogy minden jövőbeli követelését nyújtja a hitel visszafizetésének biztosítékául. Mivel a jogrendszerek elismerték a jövőbeli követelések engedményezhetőségét, ezért más alapot kellett találni az adós megélhetését gyakran ellehetetlenítő, illetve a többi hitelező kielégítési alapját elvonó szerződéses kikötések ellen.

A globálcesszióval szembeni jogalkalmazói tartózkodás hátterét jól tükrözi a német gyakorlat, amely az ilyen szerződéseket eseti jelleggel vizsgálja, és bizonyos esetkörökben megállapítja a BGB 138. § (1) bekezdésébe, illetve a 242. §-ba ütközést. Az érvénytelenségi okok egyike azok az adós gazdasági mozgásterét túlzottan szűkítő szerződések köre, a másik eset pedig a hitelező túlbiztosítása. A két esetkör nem válik élesen el. Míg az első esetben a hitelező a biztosítékok által megfosztja az engedményezőt cselekvési szabadságától azáltal, hogy elviselhetetlen függőségi helyzetet hoz létre, addig túlbiztosítás esetén a hitel és az ennek fejében követelt biztosíték nem áll arányban egymással. Tipikus példája a hitelező túlbiztosításának a meghosszabbított tulajdonjog-fenntartás. Ilyen esetekben az eladó marad a tulajdonos, ám az adós teljesítését a tulajdonjog-fenntartás mellett a jövőbeni vételár-követeléseknek az eladóra engedményezése is biztosítja. Szükséges azonban hangsúlyozni, hogy a gyakorlat nem önmagában a globális engedményezést tiltja, hanem esetenként tartja szükségesnek a jogsértés fennállását vizsgálni. Az ilyen globális engedményezés esetén azonban az engedményező ellehetetlenülése mellett a többi hitelezőnek az érdeke is csorbát szenved, mivel kielégítési alapjukat a túlbiztosított engedményes elvonja.³⁰

A XIX. századtól egységes volt a magyar jogirodalom a globálcesszió tilalma tekintetében. Hasonló álláspontot képvisel a Ptk. Kommentárja is, amely szerint „nem érvényes az engedményezés, ha az nem egy vagy több, pontosan meghatározott követelésre, illetőleg követelésrészeire vonatkozik, hanem általában az engedményezőnek az összes jövőben keletkező követelésére irányul.”³¹ Bár a Ptk. Kommentárja kimondja a globális engedményezések érvénytelenségét, az érvénytelenségi ok meghatározásával azonban adós marad. Bírósági gyakorlata nem alakult ki az adóst ellehetetlenítő, a hitelezőt túlbiztosító szerződéseknek, a jogirodalomban elvétele foglalkoznak a kérdéssel. Megalapozottnak tűnik azonban az az álláspont, amely szerint „a Ptk. jelenleg hatályos rendelkezései alapján is megállapítható a szerződés jó erkölcsbe ütközés miatti semmissége abban az esetben, ha a szerződés a másik fél gazdasági – és általában személyes – szabadságát indokolatlan mértékben korlátozza. Ez egyrészt összhangban van a korábbi magánjogi gyakorlattal, amely alapjaiban a jelenlegihez hasonló szerkezetű gazdasági és társadalmi viszonyok között alakult ki, másrészt pedig ez egyeztethető össze azzal az Alkotmány által is tükrözött értékrenddel, amelyből a piaci verseny és az egyén gazdasági szabadságának védelme is levezethető.”³²

A globálcesszió problémáit nem az engedményezés szabályai között kell rendezni. Az általános hitelezővédelmi szabályok keretében szükséges a globális engedményezés fent vázolt problémáira megoldást találni. Erre azonban a Ptk.-nak a szerződések

általános szabályait tartalmazó XVII. Fejezetében található tényállások (jóerkölcsbe ütközés, uzsora, fedezetelvonás, feltűnően nagy értékkülönbség) megfelelő szabályokat tartalmaznak.

Követelések tömeges engedményezése

A jövőbeli követelések és a globális engedményezés problémái egyaránt megjelennek a követelések tömeges engedményezése esetében. Bár a kérdés a jogirodalomban ritkán tárgyalt, a gazdasági életben való fontosságát jelzi, hogy az UNCITRAL részletes vizsgálatot folytatott a megfelelő szabályok lefektetése érdekében. Az Egyezmény 8. cikke értelmében a nem egyedileg meghatározott követelések engedményezése nem érvénytelen, amennyiben a követelések azonosíthatóak.

A hatályos magyar szabályozás szerint – amennyiben elfogadjuk a jövőbeli követelések engedményezéséről és a globális csziszioról írtakat –, a követeléseket nem szükséges egyedileg megjelölni, az engedményezett érvényességéhez az szükséges csupán, hogy az engedményezett követelések elemei beazonosíthatóak legyenek.³³ Szükséges hangsúlyozni továbbá, hogy a hitelező túlbiztosítása követelések tömeges engedményezése esetén is a jó erkölcsbe ütközik, és ezért érvénytelen.

Az új Ptk.-nak ki kéne mondania a nem egyedileg meghatározott követelések engedményezhetőségét. Az ily módon meghatározott követelések engedményezése azonban csak abban az esetben érvényes, ha legkésőbb a követelés létrejöttkor megállapítható, hogy az az engedményezett követelések közé tartozik-e.

Biztosítéki célú engedményezés

„Biztosítéki engedmény esetén az engedményes arra szerez jogot, hogy az engedményezővel szembeni követelését – nemfizetés esetén – az átruházott követelésből kielégítse. Amennyiben azonban az engedményező teljesít, az engedményezett követelés már nem illeti meg, azt vissza kell szolgáltatnia. Ebből adódik, hogy egymás közötti viszonyukban az engedményes az engedménnyel nem rendelkezhet korlátlanul, a kapott jogosultsága korlátozott, célhoz kötött.”³⁴ Tipikusan az engedményező egy hitelszerződés biztosítékául ruhazza át követeléseit az engedményesre. A biztosítéki jelleg értelmében azonban az engedményes csak bizonyos feltételek esetén lesz jogosult az adós ellen fordulni. Amennyiben azonban az engedményező teljesíti a kötelezettségét, annyiban – a szerződéses konstrukciónak megfelelően – a követelések visszaszállnak rá. Ez lehetséges visszaengedményezés útján, de megköthető az engedményezési szerződés bontó feltétellel is, így a kötelezettség teljesítése esetén a jogosult újra az engedményező lesz.

Az előző pontokban vázolt problémák halmozottan jelentkeznek biztosítéki célú engedményezés esetén. Ilyenkor ugyanis tipikusan még nem létező követeléseket tömegesen ruház át az engedményező úgy, hogy azzal az engedményes a lehető legnagyobb mértékig biztosíthassa a követelését, az adós többi hitelezőjét megelőzve. A biztosítéki célú engedményezés mögött meghúzódó alap gondolat az, hogy a hitelező számára az jelenti a legjobb biztosítékot, ha az engedményező fizetési képessége esetén az engedményezett követelés nem válik a csódvagyon részévé, hanem a hitelezőt fogja illetni. A biztosítéki célú engedményezés dogmatikai tisztázásához azonban a gyakorlatot szükséges félretenni, és a tranzakciót a lehetséges legegyszerűbb formájára „lecsupaszítani”. A háttérben meghúzódó kérdés ugyanis az, hogy érvényesnek ismeri-e el egy jogrendszer azt a jogügyletet, ahol az engedményező egy hitel biztosítékául egy meglévő követelését ruhazza át az engedményesre azzal a kikötéssel, hogy az engedményes csak akkor lesz jogosult a követeléssel rendelkezni, ha az adós megszegte az alapul fekvő hitelszerződés valamely kikötését.

A biztosítéki célú engedményezés és a követeléseken fennálló zálogjog kapcsolata

A biztosítéki engedményezés elismerésének és minősítésének problémáját jól tükrözik az egyes országok megoldásai. A német BGB a követelések elzálogosítását csak az adós értesítése esetén teszi lehetővé.³⁵ A zálogjogi szabályoknak ez a merevsége a biztosítéki tulajdonátruházás és a biztosítéki engedményezés rendkívül széles körben való elterjedéséhez és elismeréséhez vezetett, amelyet már a Reichsgericht gyakorlata is elismert. Más országokban is tipikus a zálogjogi szabályozás túlzott formalizmusa, vagy az adós fizetési képessége esetén igénybe vehető kielégítési rangsor problémái vezetnek a biztosítéki engedményezés elterjedéséhez. A két tranzakció célja megegyezik: a hitelező úgy jut biztosítékhoz, hogy az nem korlátozza az adós működését. A biztosítéki engedményes azonban két ponton előnyösebb helyzetbe jut a zálogjogosultnál: az engedményes a biztosítékul nyújtott követeléseket megszerzi, így az alapul fekvő hitelszerződés megszűnése esetén a zálogjogi szabályokból bírósági eljárás és idővesztés nélkül kielégítést nyerhet, továbbá a biztosítékul nyújtott követelések az engedményezés megkötésének pillanatában kikerülnek az adós vagyonából, így a csódvagyonba sem kerülnek be, tehát az engedményesnek azon nem kell a többi hitelezővel osztoznia.

Az előzőekben ismertetett jellemzőből két következtetést szükséges levonni. Felmerül egyrészt közvetlen problémaként a biztosítéki célú engedményezési szerződések érvénytelenségének kérdése. A Ptk. 200. § (2) bekezdése – a szerződési szabadság elismerését követően – kimondja a jogszabályba ütköző és a jogszabály megkerülésével kötött szerződések semmisségét. Bár a Legfelsőbb Bíróság jogértelmezése szerint „csak a polgári jogi szabályba ütköző szerződés tilos,”³⁶ ezzel kapcsolatban több kérdés is felmerül. Egyrészt a polgári jogi szabályok megsértése esetén csak abban az esetben beszélünk érvénytelenségről, ha a jogszabályba ütközés kérdését az adott jogszabály másképp nem rendezi.³⁷ Másrészt azonban nem zárhatóak ki más jogágak jogszabályaiba ütköző szerződések sem a jogszabályba ütköző szerződések köréből. A bíróságok által a kontrászerződések érvényességének kérdésében 1993-ban hozott ajánlás³⁸ a Kúria 53. számú jogegységi döntéséhez nyúl vissza, amely kimondja, hogy „minden egyes jogszabály egyedi értelmezése útján kell azt megállapítani, hogy a jogalkotó szándéka kiterjed-e a szerződés ügyleti hatályának megszüntetésére vagy sem. Általában akkor lehet arra következtetni, hogy a jogalkotó szándéka a más jogági norma megsértése esetén a szerződés érvénytelenségére kiterjedt, ha a (más jogági) törvény a szerződés felek által meghatározott tartalmát, vagy az abban kikötött szolgáltatást tiltja. Egyéb esetekben a törvény megsértése és a büntetés kilátásba helyezése önmagában még nem teszi semmisségé az ügyletet.”³⁹ Amennyiben a biztosítéki engedményezés a zálogjog kógens, illetve a csódtörvény imperatív előírásait kívánja kikerülni, nem minősül-e jogszabályba ütközőnek, illetve jogszabály megkerülésére kötött szerződésnek?⁴⁰ Szükséges azonban ennél tágabban is megközelíteni a kérdést. Követendő a Konceptióban megfogalmazott azon követelmény, miszerint „a biztosítéki engedményezés szabályozása szorosan kapcsolódik a felszámolási és csódjoghoz. A biztosítéki engedményezés szoros kapcsolatban áll a bizalmi (fiduciárius) tulajdon másik formájával, a bizalmi vagyonkezeléssel. Ezért a két intézmény rendezését egységben kell kezelni.”⁴¹

A biztosítéki célú engedményezés dogmatikai kérdései

A jogirodalom és a bírói gyakorlat olyan jogügyletnek tartja az engedményezést, amely az engedményezési szerződés megkötésével perfektuálódik.⁴² A perfektség jogkövetkezménye azonban eltérő már létező, illetve jövőbeli követelések esetében. Már léte-

ző követelések esetében kétségtelenül levonható az a következtetés, hogy a követelés az engedményezés pillanatában átszállt az engedményesre. Ezen nem változtat az sem, ha az adóst a felek nem, vagy csak később értesítik. Jövőbeli követelések engedményezésénél azonban arra a kérdésre kell először választ adnunk, hogy „a követelés az engedményes vagy pedig az engedményező személyében jön-e létre.”⁴³ A kérdés elméletinek tűnhet az engedményező fizetőképessége esetén, mivel nincsen gyakorlati jelentősége annak, hogy az engedményező megszerzi-e az engedményezett követelést, majd az az engedményezési szerződésnél fogva minden további aktus nélkül átszáll az engedményesre, vagy a követelést rögtön az engedményes szerzi meg. A kérdés azonban gazdasági jelentőséggel bír abban az esetben, ha az engedményező felszámolás alá került. Amennyiben az engedményező személyében jön létre a követelés, akkor az a csődvagyon részévé válik⁴⁴ és az engedményes csak a rangsornak megfelelően juthat a követeléséhez, illetve annak megmaradt részéhez. Ha azonban a követelést közvetlenül az engedményes szerzi meg, az nem lesz része a csődvagyonnak, így az kizárólag az engedményest illeti. A kérdés dogmatikai alapon nem dönthető el. Szükséges azonban, hogy azt a jogalkotó egyértelműen szabályozza.

A Legfelsőbb Bíróság joggyakorlatának elemzése

A Legfelsőbb Bíróság 2001-ben hozott ítéletével⁴⁵ egyértelművé kívánta tenni a biztosítéki engedményezés bírói megítélését, különös tekintettel a biztosítéki engedményezések érvényességére és jogkövetkezményére.⁴⁶ A döntés alapvetően meghatározza a joggyakorlatot, illetve a potenciális engedményesek hitelezési gyakorlatát, ezért szükséges az ítélet részletes bemutatása.

A perbeli tényállás szerint az adós részvénytársaság kölcsönös hitelszerződést kötött a hitelezővel, amelyben kikötötték, hogy ezen szerződések biztosítékaul a felek között megkötött engedményezési szerződés szolgál. „Abban is megállapodtak a felek, hogy a hitelező jogosult az adós szerződés szerinti kötelezettségeinek nem teljesítése és a szerződés általa való rendkívüli felmondása esetén az adós egyidejű értesítése mellett az engedményezett követelések kötelezettjeit értesíteni az engedményezésről, és felszólítani őket a követeléseknek a hitelezőhöz történő teljesítésére.” A hitelező a szerződésnek megfelelően felmondással élt, és felszólította az adóst a teljesítésre, az adós azonban felszámolási eljárást kért maga ellen. „A felszámolás kezdő napján (...) az adós részvénytársaság felszámolója azonnali hatállyal felmondta az említett kölcsönszerződések és folyószámlahitelszerződés biztosítékaul kötött engedményezési szerződéseket. A faktoringkötelezetteket pedig arról tájékoztatta, hogy a továbbiakban a felszámolás alatt álló gazdálkodó szervezetnek, annak számlájára, ne pedig a hitelezőnek fizessenek.” A hitelező a felszámoló intézkedése ellen kifogással élt arra hivatkozva, hogy az engedményezés a megkötéssel teljessébe megy, így az nem tartozik a felszámolási vagyonba. A felszámoló a kifogás elutasítását kérte arra hivatkozva, hogy a vitatott szerződések valójában nem engedményezési szerződések, hanem szerződést biztosító mellékkötelezettségek, azokat zálogszerződésnek kell tekinteni.

Az elsőfokú bíróság megállapította, hogy engedményezési szerződés jött létre a felek között, és úgy foglalt állást, hogy „a faktoring szerződés alapján a felszámolás kezdő időpontjáig megvásárolt számlakövetelések tekintetében – a bekövetkezett engedményezés folytán – a hitelező vált jogosulttá, és ezek a számlakövetelések nem tartoznak a felszámolási vagyonba.” A másodfokú bíróság azonban nem értett egyet ezzel az érveléssel. „Az engedményezés ugyanis nem teljesítésként, hanem biztosítékadás céljából történt (...). Emiatt az engedményezés érvényes létrejötté ellenére ez a biztosíték az adós vagyonában marad, és biztosítékként való igénybevétele a hitelező csak abban az esetben válik jogosulttá, ha az adós a követelését nem teljesítette.”

A Legfelsőbb Bíróság szerint azonban a másodfokú ítélet „nem vonta le az érvényesnek elismert engedményezés jogkövetkezményét, a jogosulti alanyserét. Az engedményezés absztrakt természeté miatt a biztosítékadás céljából történt engedményezés is joghatályos követelésátruházást, alanyserét jelent a hitelezői oldalon, és az engedményezett követelések érvényesítésének nem akadály a adós (engedményező) ellen indult felszámolási eljárás.” A Legfelsőbb Bíróság érvényesnek ismerte el a biztosítéki célú engedményezést,⁴⁷ azonban annak a jellemzőit vizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy „a biztosítéki engedményezés osztozik a többi biztosíték jogi sorsában, így ha a hitelező az engedményen alapuló követelést a felszámolás kezdő időpontjáig nem szedte be a kötelezettől, azzal már nem rendelkezhet; az adós által meghatározott célból nyújtott biztosíték a felszámolás körébe tartozó vagyon részét képezi.”⁴⁸

A Legfelsőbb Bíróság ezen ítélete első látásra kedvezőbb a hitelintézetek számára, mivel látszólag elismeri a biztosítéki célú engedményezést. Valójában azonban az ítélet a biztosítéki célú engedményezés szerepét és ezáltal a felek célját teljes mértékben figyelmen kívül hagyja. Az engedményes azért választja az engedményezést biztosítékként, hogy az engedményező fizetőképessége esetén az engedményező többi hitelezőjét megelőzően elégíthesse ki követelését az adós vagyonából. Amíg az engedményező fizetőképés, azaz az alapul fekvő hitelszerződést megfelelően teljesíti, a biztosítékot az engedményes nem használhatja fel. Az engedményezési gyakorlatból világos, hogy az engedményesek csak az engedményező szerződésszegése esetén jogosultak a biztosítékból kielégíteni magukat. A biztosítéknak így lényegében csak az engedményes fizetőképessége esetén van jelentősége.

Amikor a bíróság – a biztosítéki célú engedményezés elismerése mellett – azt mondja ki, hogy az engedményezett követelés osztozik a szerződést biztosító mellékkötelezettségek jogi sorsában, akkor a felek akaratát hagyja figyelmen kívül. A felek ugyanis azt kötötték ki, hogy az engedményezett követelés nem válik a csődvagyon részévé, az kizárólag a hitelezőt illeti. A bíróságnak azt kell megállapítania, hogy a feleknek ezt a kikötését elismeri-e a jog, másképp megfogalmazva, elfogadhatnak-e a szerződési szabadság köntöse alatt a csődtörvény zálogjogra vonatkozó imperatív rendelkezéseit megkerülő, annak ellentmondó szerződéses klauzulát. A bíróság ezt a kérdést ebben az ítéletben megkerülte. Nem tisztázta, hogy a biztosítéki engedményezést mint szerződést biztosító mellékkötelezettséget, vagy mint engedményt ismeri el. Amennyiben szerződést biztosító mellékkötelezettségnek minősíti a bíróság a biztosítéki engedményezést, az azzal jár, hogy az engedményes utolsóként elégítheti ki a követelését a csődvagyonból. Amennyiben a biztosítéki engedményezést is engedményezésnek fogadjuk el, akkor a követelés nem válik a csődvagyon részévé. Bármelyik megoldást választjuk is, az kizárja a másik gondolatmenet együttes alkalmazását. A bíróság azonban épp ezt tette, amikor azt mondta ki, hogy érvényes jogügyletnek ismeri el a biztosítéki célú engedményezést, majd azt a következtetést vonja le, hogy az osztozik a többi biztosíték jogi sorsában, és így „a módosított Cstv. 57. §-ának (1) bekezdése értelmében (az engedményes) nem minősül privilegizált hitelezőnek.”

Kritikai megjegyzések és javaslat

Mivel – kifejezett szabályozás hiányában – a biztosítéki céllal engedményezett követelések sorsa az engedményező fizetőképessége esetén egyértelműen nem rendezhető, és e tekintetben a bírói gyakorlat sem jutott megnyugtató eredményre, a jogalkotó feladata annak a csődjoggal és a zálogjoggal összhangban való szabályozása. A szabályozási modellek szintjén alapvetően három megoldás képzelhető el. Szabályozás hiányában a Ptk. szabályainak az elemzéséből a biztosítéki célú engedményezés jogszabály megkerülésére irányulás miatti érvénytelensége követ-

kezik. Amennyiben a jogalkotó célja a biztosítéki engedményezés gyakorlatának megszüntetése és a hitelezők „átszoktatása” a zálogjogi intézmények alkalmazására, úgy azt szükséges lenne törvényi szinten kimondani. Ezt a megoldást választotta például a holland jogalkotó, amikor a biztosítékok körében úgy rendelkezett, hogy aki tartozás biztosítékául vagyontárgyat kíván átruházni, azt zálogjog alapításával valósítsa meg.⁴⁹ A lehetséges szabályozás másik véglete a biztosítéki célú engedményezés engedményezési jellegének a hangsúlyozása. Ebből következik, hogy az engedményezett követelés az engedményezési szerződés megkötésével kikerül az engedményező vagyonából, így az engedményező fizetési képtelensége nincs hatással az engedményezett követelések sorsára. Ezen megoldás esetén azonban az engedményezés és a zálogjogi szabályozás közötti összhang kialakításához szükséges lenne, hogy a zálogjoggal terhelt vagyon is kikerüljön a csődvagyonból. Amennyiben a jogalkotó a biztosítéki célú engedményezés biztosítéki jellegét kívánja hangsúlyozni, az azzal a következménnyel jár, hogy az engedményezett követelés a csődvagyon részévé válik. Szükséges tisztázni ezen megoldás esetén, hogy az engedményes élvez-e prioritást a kielégítés során. Logikusnak látszik a zálogkövetelések ranghelyére besorolni az engedményest is. Ennek a megoldásnak előnye lehet az is, hogy így kiderülne, hogy igényli-e az üzleti élet a zálogjog mellett az engedményezést, ha a kielégítési ranghelyük megegyezik.

Az engedményezési szerződés alaki érvényessége

A különböző jogrendszerekben eltérő megoldások érvényesülnek az engedményezés alaki követelményeivel kapcsolatban. Míg egyes országokban az engedményezés érvényességéhez semmilyen alakisági követelménynek sem kell megfelelni, addig más országokban az írásbeli forma a kötelező. Így elképzelhető, hogy az engedményező országa szerint érvényesen megkötött engedményezési szerződés az engedményes országának joga szerint érvénytelen. Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy még a nemzeti jogok is gyakran eltérő formai követelményeket támasztanak a különböző követelések engedményezéséhez.⁵⁰

Az Egyezmény elfogadása során az UNCITRAL alapvetően két megoldás közül választhatott volna. Már a munka kezdetén felmerült, hogy kötelezővé kéne tenni a – megfelelően szélesen értelmezett – írásbeli formát, mivel az kellő bizonyosságot jelentene. Ezt az előírást azzal kívánták alátámasztani, hogy még azokban az országokban is, ahol nincsen írásbeli követelmény, az engedményezési szerződések jelentős részét írásba foglalják. A másik oldal érvelése szerint igaz ugyan, hogy az írásbeli forma megkönnyítené a bizonyítás kérdését, azonban szükségtelenül bonyolultabbá és költségesebbé tenné az engedményezést. Másrészt az adós védelme egyszerűbben megvalósítható az engedményezésről szóló értesítés hatékony szabályozásán keresztül. Az engedményezési szerződés kérdésében a Bizottság nem tudott anyagi jogi rendelkezést elfogadni az alaki érvényesség kérdését illetően. Az Egyezmény ezért úgy rendelkezik, hogy az engedményezési szerződés érvényes, ha akár az alkalmazandó jog, akár bármelyik fél joga szerint eleget tesz az engedményre irányadó formai követelményeknek.

Az Egyezménytől eltérően az Európai Szerződési Jog Alapelvei határozott rendelkezést tartalmaz az engedményezés alakyszerűségére. E szerint az engedményezési szerződés érvényességéhez nem szükséges az írásbeli forma, azt bármilyen módon meg lehet kötni. Az Alapelvek a bizonyításhoz sem teszi szükségessé az írásbeli formát. Az engedményezési szerződés megkötése és tartalma bármilyen módon, akár tanúk által is bizonyítható.

A külföldi jogok tipikusan nem kötik az engedményezési szerződés érvényességét alaki feltételekhez. Kivétel ez alól az új holland törvénykönyv rendelkezése, amely érvényességi feltételenként írja elő az írásbeli alakot. Hasonló rendelkezést tartalmaz a Code civil is. A törvénykönyv 1341. cikke úgy rendelkezik, hogy

bizonyos értékhatár felett kötelező magánokiratba vagy közjegyzői okiratba foglalni az engedményezési szerződést. Ezen előírás megsértése azonban nem az engedményezés érvénytelenségével jár, hanem csak a tanúkkal való bizonyítás lehetőségét zárja ki. A szabály alól azonban számos kivétel létezik, így például kereskedelmi tranzakciókban nem érvényesül a tanúbizonyítás lehetőségét kizáró szabály. További kivételt jelentenek például az ajánlékozás szabályai, amelyek közjegyző által ellenjegyzett okiratot írnak elő. A svájci OR 165. cikke úgy rendelkezik, hogy az engedményezési szerződés csak írásban köthető meg érvényesen. Ezen rendelkezés jelentőségét csökkenti azonban, hogy az engedményezési szerződés megkötésére vonatkozó kötelezettségvállalás minden alakyszerűségtől mentesen tehető.

A magyar magánjogban az alakiság tekintetében nem található jelentős változás a XIX. századi és a mai szabályok között. „Az engedmény alaktalan ügylet, azonban hogyha az engedmény oly causából történik, melyhez a törvény bizonyos formáságot köt, ilyenkor az engedménynek is ama előírt formáságban kell végbe mennie.”⁵¹ „A tv. nem köti az engedményt alakyszerűséghez, a 216. § (1) bekezdése értelmében tehát az erre irányuló szerződés akár szóban, akár írásban érvényesen létrejöhet, sőt elvileg az sem kizárt, hogy a felek az engedményezésre, illetőleg az annak elfogadására irányuló akaratukat ráutaló magatartással fejezzék ki.”⁵²

Az eredeti szerződés módosítása

A szerződési szabadság elvéből fakad, hogy a felek szabadon módosíthatják szerződésüket. A szerződésmódosítás formai követelményeire az eredeti szerződésre vonatkozó előírások irányadók. A szerződésmódosításra vonatkozó szabályok kialakításánál azonban figyelemmel kell lennie a jogalkotónak arra, hogy az eredeti szerződés módosítása csorbíthatja az engedményes jogait.

Az Egyezmény úgy rendelkezik, hogy az engedményes hozzájárulása nem szükséges az eredeti szerződés módosításához. A módosítás azonban hatálytalan az engedményessel szemben, amennyiben arra az engedményezésről való értesítést követően került sor. Az értesítést követően az eredeti szerződés az engedményesre kiterjedő hatállyal csak az engedményes hozzájárulásával módosítható.⁵³ Ez a rendelkezés összhangban van az Egyezmény 17. cikkével, amely szerint az adós az engedményezésről történő értesítést megelőzően az engedményezőnek, azt követően csak az engedményesnek jogosult teljesíteni.

Az Európai Szerződési Jog Alapelvei kimondja, hogy az engedményezésről való értesítés után az adós és az engedményező szerződésmódosítása nincs hatással az engedményesre.⁵⁴ Az engedményes védelmében az Alapelvek úgy rendelkezik, hogy az eredeti szerződés abban az esetben sem módosítható, ha az adós kapott értesítés az engedményezésről, az azonban nem felelt meg az értesítés tartalmi vagy formai kellekeinek. Az Európai Szerződési Jog Alapelvei 11:204. cikkének értelmében az engedményező kijelenti és szavatolja, hogy az engedményes hozzájárulása nélkül a követelést és bármely szerződést, amelyből a követelés ered, a felek nem fogják megváltoztatni. A főszabály alól két kivétel létezik. A módosítás lehetséges, amennyiben abban az engedményezési szerződésben az engedményező és az engedményes megállapodtak, illetve ha azok olyan természetű, jóhiszemű módosítások, amelyeket az engedményes ésszerűen nem kifogásolhat.

A főszabállyal kapcsolatban felmerül, hogy megszegésének mi a jogkövetkezménye. Két megoldás képzelhető el. Az engedményes hozzájárulása nélküli módosítások érvénytelenek, vagy nem érvénytelenek, és az engedményes számára a szerződésszegés általános következményei állnak rendelkezésre. Amennyiben az Európai Szerződési Jog Alapelvei nem rendezik a három oldalú jogviszonyok ezen kérdését, úgy arra a szerződésre alkalmazandó jog lesz irányadó, így szerződésenként kell majd vizsgálni a jogkövetkezményeket.

Bár általában a kódexek nem szabályozzák a szerződés módosításának a kérdését, az dogmatikailag kizárólag az Egyezmény szabályainak megfelelően válaszolható meg.⁵⁵ Az adós és az engedményező jogviszonya ugyanis egy kötelmi jogviszony, amelyet a felek szabadon módosíthatnak. Mivel az engedményesnek nincsen ezen módosításba beleszólása, arról sokszor tudomása sincsen, szükséges, hogy a követelését ne csorbíthassa. Így az ilyen módosítások az adósnak az engedménnyel szemben fennálló kötelezettségét nem csökkenthetik. Szükséges azonban a Ptk.-ban kimondani, hogy az adós és az engedményes az engedményezésről való értesítés időpontját követő módosítása érvényes, de az engedménnyel szemben hatálytalan.

Az engedményezésről szóló értesítés formája és joghatása

Az engedményezési szerződés a megkötésének időpontjában hatályossá válik, az adóssal szembeni hatások kiváltásához azonban még egy aktusra szükség van: ez az engedményezésről szóló értesítés megküldése. Az adós ugyanis csak ettől az időponttól fogva képes az új helyzetnek megfelelően teljesíteni.

Az Egyezmény szabályai szerint az adós jogi helyzetében az engedményezés folytán csak abban az esetben következik be változás, ha olyan írásbeli értesítést kap az engedményezésről, amely ésszerűen meghatározza az engedményezett követelést és az engedményest olyan nyelven, amelyet ésszerűen elvárható, hogy az adós megért. Ilyen engedményezés hiányában az adós helyzete nem változhat meg, még abban az esetben sem, ha tudomása van az engedményezés megtörténtéről. Egyrészt „ha az adós az engedményezésről való tudomása számításba jönne, (...) az adós teljesítése nehezen bizonyítható szubjektív körülményektől függene.”⁵⁶ Másrészt versengő igények esetén az adósnak kéne kiderítenie, hogy a valódi jogosultnak fizet-e, ugyanis csak így kerülhetné el a kétszeri teljesítés veszélyét. Ez olyan terhet helyezne az adóra, amely hatékonyabban elosztható az által, ha azokat veszi rá az Egyezmény az értesítésre, akiknek az az érdekében áll.

Ellentétben ezen a ponton is az Egyezménnyel az Európai Szerződési Jog Alapelvei. A 11:303. cikk úgy rendelkezik, hogy az adós akkor teljesíthet az engedményesnek, ha írásban értesítette az engedményező vagy az engedményes az engedményezés megtörténtéről. Az értesítés származhat akár az engedményezőtől, akár az engedményestől. Az engedményestől származó értesítés esetében azonban az adós felszólíthatja az engedményezés megtörténtének bizonyítására az engedményest, amely idő alatt jogosult a teljesítést visszatartani. Abban az esetben, ha az adós nem a fent meghatározott módon szerzett tudomást az engedményezésről, visszatarthatja a teljesítést, vagy teljesíthet az engedményesnek. Az adós tehát csak akkor teljesít az engedményezőnek való fizetéssel, ha nem tudott az engedményezésről.

A francia szabályozás eltér a szerint, hogy az engedményezésre a Code civil vagy a loi Dailly az irányadó.⁵⁷ A Code civil szerint az adóssal – és harmadik személyekkel – szemben az engedményezés hatályosulásához szükséges, hogy arról az adóst bírósági végrehajtó általi eljárásban értesítsék (signification), vagy az engedményezést az adós hivatalos formában elismerje (acceptation).⁵⁸ Bár az értesítés körében hatálytalanságról beszél a Code civil, az valójában megközelíti az érvénytelenség kategóriáját. Az értesítést megelőzően ugyanis az engedményezés sem az adóssal, sem az engedményező hitelezőivel, sem az engedménnyel szemben nem fejt ki joghatást. Az értesítésig az engedményezett követelések az engedményező vagyonaiban maradnak, arra a hitelezők végrehajtást vezethetnek, a végrehajtás során az engedményest nem illeti meg semmiféle prioritás.

A loi Dailly legfőbb újítása épp az értesítés módját és joghatását érinti. Az engedményezés az arról az engedményező által kiállított és az engedményes által aláírt bordereau kiállításával, az azon szereplő időpont szerint hatályossá vált az adóssal és har-

madik személyekkel szemben is. Szükséges azonban az adóst értesíteni az engedményezésről, mivel az értesítést megelőzően az adós tipikusan nem szerzik tudomást az engedményezés megtörténtéről. Ezen értesítésnek azonban eltér a joghatása a Code civil esetében vázolt joghatástól, bár annak módja megegyezik. Az adós értesítése, illetve az adós az elfogadó nyilatkozata csak az adós irányában bír jelentőséggel, mivel az engedményezés harmadik személyekkel már a bordereau-n szereplő dátum szerint hatályossá vált.

Mivel a BGB 398. §-a értelmében az engedményezési szerződéssel a követelés átszáll az engedményesre, illetve harmadik személyekkel szemben hatályossá válik, az engedményezésről való értesítés szerepe csak az adós tájékoztatására korlátozódik. Az adós a 407. § szerint az engedményezésről való tudomásszerzés időpontjáig teljesíthet az engedményezőnek, azt követően kizárólag az engedményesnek.

A BGB több olyan – a régi magyar magánjogból ismert – rendelkezést is tartalmaz, amelyek az engedményest segítik az adós értesítésében. A 402. § szerint az engedményező köteles az engedményesnek megadni minden felvilágosítást, amely az engedményezett követelés behajtásához, érvényesítéséhez szükséges lehet, illetve köteles a követelés fennállását bizonyító okiratokat átadni. A 403. § alapján az engedményező – az engedményes kérésére és költségére – köteles közhiteles okiratot kiállítani az engedményezésről.

Az új holland polgári törvénykönyv értesítési szabályai rendkívül fontosak, mivel Európában szinte egyedülálló módon az engedményezés érvényességéhez az írásbeli formán felül szükség van az adós értesítésére vagy az engedményezésnek közjegyzői nyilvántartásba vételére. Az értesítés jelentősége abból a felfogásból származik, amely – a tulajdonátruházáshoz hasonlóan – a követelések átruházásánál is megköveteli az átadást, amelyet a holland jogalkotó az értesítéshez köt. Ez a megközelítés követelések tömeges engedményezése és jövőbeli követelések engedményezése esetén számos problémát vet fel. Ilyenkor ugyanis az értesítés jelentős adminisztratív teherrel és költséggel jár, ráadásul tipikusan felesleges is, mivel az esedékesség időpontjáig a követelés minden bizonnyal többször gazdát cserél. Minden egyes követelés tekintetében az engedményezés érvényességéhez szükséges azonban az adós értesítése. Ez a megoldás – amellett, hogy a hitelezők helyzetét jelentősen rontja, ezáltal a követelésekkel való finanszírozás alkalmazhatóságát megnehezíti – az adós védelmét sem szolgálja, hiszen amennyiben a követelések mobilak, azok folyamatosan mozgásban vannak, így az adósnak nehézséget fog jelenteni annak számontartása, hogy éppen ki a hitelezője, az esedékességkor kinek lesz köteles teljesíteni.

Az adós értesítése bármilyen formában megtörténhet, és az érvényes, akár az engedményezőtől, akár az engedményestől származik. Az értesítés időpontja sincs meghatározva, az megtörténhet az engedményezési szerződés megkötése előtt, ilyenkor azonban a szerződés megkötésének időpontja határozza meg az engedményezés létrejöttének időpontját. Az értesítés azonban nem történhet meg az engedményező csődje után.

Érdekes a közjegyzői nyilvántartásba vétel szabályozása is Hollandiában. Számos országban érvelnek a mellett, hogy rendkívül hasznos lenne egy központi elektronikus adatbázis létrehozása. Hollandia azonban nem valósította meg ezt a nyilvántartási rendszert, annak ellenére, hogy a regisztráció helyettesítheti az adós értesítését. Ez a közjegyzői nyilvántartás azonban nem jelent nyilvánosságra hozatalt, annak csak az engedményezés érvényessége időpontjának a szempontjából van jelentősége. Ebből következik, hogy a regisztrációt követően az adós továbbra is az engedményezőnek tartozik, amíg az engedményezésről nem értesítették.

A Ptk. kodifikálása előtti gyakorlat szerint „az engedményezőn kívül, aki (...) akár szóban, akár írásban értesítheti az engedményről az adóst, eszközölheti az értesítést az engedményes, az új hitelező is, csakhogy neki az engedményt már okirattal kell

igazolnia.⁵⁹ Az 1900-as Tervezet, és az 1928-as Javaslat is azt tartalmazta, hogy az adós mindaddig, amíg az eddigi hitelező vagy az engedményes nem értesíti őt az engedményről, az előbbi tekintheti továbbra is hitelezőjének. A Kúria gyakorlata szerint „általános érvényű szabály, hogy az adós hitelezőjének mindaddig fizeteth, míg a követelésnek a hitelező részéről történt átruházásáról kellően nem értesített. Az adós az engedményezésről kellően értesítettnek csak akkor tekintetik, ha az értesítést az engedményezőtől vagy az engedményestől nyerte.”⁶⁰ „Az engedményesnek, ha ő értesíti az adóst, ebbeli minőségét egyidejűleg az eddigi hitelezőtől kiállított engedményi okirattal kell igazolnia. Az értesítés hatálytalan, ha az adós azt ily okirat fel nem mutatása miatt haladéktalanul visszautasítja.”⁶¹

Az engedménnyel szembeni törvényi „bizalmatlanság” teljesen megalapozott, hiszen az adóstól ilyenkor sok esetben egy ismeretlen fél követel teljesítést. Ezért rendelkeznek úgy az egyes tervezetek, hogy „idegennek az adós hinni nem tartozik”⁶², az engedményestől jogosult az engedményezés megtörténtének igazolását követelni. Amennyiben azonban ilyen igazolást nem kér haladéktalanul, a bemutatott okiratokkal szemben kifogást nem támaszt, úgy csak a kétszeri fizetés veszélyével teljesíthet az engedményesnek.⁶³

Nem egyértelmű azonban, hogy jogosult-e az adós az engedményezőnek teljesíteni, amennyiben tudomással bír az engedményezésről, de arról értesítést nem kapott. Létezik olyan álláspont, amely szerint „ha mégis az adós bármily úton megbízható értesítést vesz a megtörtént engedményről, az elégséges arra, hogy az engedményes és adós közt a jogi kapocs helyreálljon, miből folyik, hogy az engedményezővel szemben a teljesítést az adós jogosítva van megtagadni.”⁶⁴ Kúriai döntésekből azonban levezethető olyan értelmezés is, miszerint „ha tehát harmadik személy részéről, vagy általában hallomásból nyer az adós értesülést arról, hogy a követelés engedményezése megtörtént, úgy ezt figyelembe venni nem tartozik, kivéve azon esetet, hogyha a harmadik személy az engedményező, vagy az engedményes megbízottja, vagy ha részére az engedményről szóló okirat kikézesített.”⁶⁵

A hatályos Ptk. 328. § (4) bekezdése úgy rendelkezik, hogy „ha a kötelezettet az engedményező értesíti, a kötelezett az értesítés után csak az új jogosultnak (engedményes) teljesíthet; az engedményestől származó értesítés esetén a kötelezett követelheti az engedményezés megtörténtének igazolását. Ennek hiányában csak a saját veszélyére teljesíthet annak, aki engedményesként fellépett.”

A hatályos szabályok megfelelően védik az adóst, hiszen az a kétszeri fizetés veszélye nélkül teljesíthet az engedményesnek, ha az engedményező vagy az engedményes okirattal megfelelően bizonyítva értesíti az engedményezésről. Amennyiben az adóst az engedményes értesíti, de az engedményezést nem vagy nem megfelelően bizonyítja, úgy az adós jogosult letétbe helyezéssel teljesíteni. Amennyiben ugyanis a jogosult személye bizonytalan, lakóhelye, illetőleg székhelye ismeretlen, vagy ha a jogosult késedelembe esik, a pénz fizetésére irányuló kötelezettséget bírósági letétbehelyezéssel is lehet teljesíteni.

Amennyiben az új engedményes megfelelően értesíti az adóst az engedményezésről, de az értesítés fizetési utasítást nem tartalmaz, az adós a Ptk. általános rendelkezéseivel összhangban köteles teljesíteni. Mivel a fizetési utasítás nem elengedhetetlen része az értesítésnek, az engedményes nem esik késedelembe, ha azt nem küldi el az adósnak. Az adós azonban a Ptk. 292. § (1) bekezdése szerint a pénztartozást – jogszabály vagy a szerződés eltérő rendelkezésének hiányában – a jogosult (az engedményes) lakóhelyén, illetve tartózkodási helyén köteles teljesíteni.

Sem a Ptk., sem a bírói gyakorlat nem ad választ arra a kérdésre, hogy joghatállyal bírhat-e harmadik személyektől származó értesítés az engedményezésről. A Ptk. úgy rendelkezik, hogy az engedményezésről a kötelezettet értesíteni kell. Abból azonban, hogy a 328. § (4) bekezdése kizárólag az engedményezőtől

és az engedményestől származó értesítés hatásait említi, nem következik, hogy más személytől nem szerezhet az adós értesítést. Bár az együttműködési kötelezettség alapelvéből is következhet, hogy harmadik személy általi értesítés esetén az adós nem lesz jogosult teljesíteni az engedményezőnek, hibás lenne egy ilyen horderejű kérdést az alapelvek körébe visszautalni.

Az új szabályok megalkotása során több ponton is módosítandóak a Ptk.-nak az értesítésre vonatkozó szabályai. A Konceptió helyesen jegyzi meg, hogy „a Ptk. 328. § (3) bekezdése olyan látszatot kelt, mintha az engedményezésnek a kötelezett értesítése érvényességi feltétele volna. A bírói gyakorlat – helyesen – ezt nem így fogja fel. A törvényszöveg ilyen értelemben pontosítandó.”⁶⁶ Szükséges lenne egyértelműen szabályozni, hogy ki értesítheti az adóst az engedményezésről. Ehhez alapvetően két kérdést szükséges tisztázni: értesítheti-e az adóst az engedményezőn és az engedményesen kívül más, illetve az engedményezési szerződésnek az adós értesítéséről szóló kikötése milyen hatással van az adósra.

Amennyiben az új kódex úgy foglal állást, hogy csak az engedményestől és az engedményezőtől származó értesítés változtathatja meg az adós pozícióját, az a jogviszony minden alanyának szempontjából előnyös. Az engedményező és az engedményes szabadon meghatározhatják, hogy milyen módon értesítik az adóst. Bár az engedményezési szerződés rendelkezhet úgy, hogy csak az engedményező értesítheti az adóst, ez a megállapodás harmadik személyekkel szemben hatálytalan. Így, ha az engedményes úgy ítéli meg, hogy az engedményező elmulasztja az értesítést, jogosult az adóst értesíteni.⁶⁷ Az adós érdekét nem védené az a megoldás, ha mástól szerzett értesülés alapján is teljesíthetne az engedményesnek, mivel csak bonyolult bizonyítási eljárás során tudná igazolni, hogy jogosan teljesített az engedményesnek. A hatályos szabályok szerint azonban vitatott esetekben bírói letétbe helyezéssel szabadulhat a kötelemből anélkül, hogy a kétszeres teljesítés veszélye fennállna.

Az engedményezési szerződés eltérő rendelkezése hiányában az engedményes és az engedményező is értesítheti az adóst, azzal a különbséggel, hogy az engedményestől származó értesítés esetén az adós követelheti az engedményezés megtörténtének bizonyítását. Amennyiben az engedményezési szerződés tartalmaz rendelkezést az értesítés szabályaira, annak – az engedményezést tiltó szerződéses kikötések kapcsán leírtaknak megfelelően – csak a felek között van hatása. Amennyiben például az engedményezési szerződés úgy rendelkezik, hogy az adós értesítésére az engedményes jogosult, az adóst azonban az engedményező értesíti, úgy az értesítés joghatályosan megtörtént, az engedményes azonban szerződésszegés címén fordulhat az engedményező ellen.

A teljesítés során felmerülő kérdések

Az előzőekben írtak alapján tehát, amíg az adós nem kap értesítést az engedményezésről, jogosult az eredeti szerződés alapján teljesíteni a fizetést. Miután azonban értesítést kapott az engedményezésről, csak az engedményesnek való fizetéssel teljesít, ha csak az értesítés vagy a fizetési utasítás másképp nem rendelkezik. Problémák merülhetnek azonban fel abban az esetben, ha az adós több értesítést is kap. Mivel a Ptk. nem tartalmaz az értesítés körében felmerülő kérdésekre kifejezett rendelkezést, ezért alábbiakban az Egyezmény vonatkozó szabályait vázoljuk.

Az Egyezmény a többszöri értesítésnek három esetét különbözteti meg. Ha az adós azonos engedményezőtől származó, azonos követelés több engedményezéséről kap értesítést (többszöri engedményezés), az adós akkor szabadul, ha az elsőként kapott értesítésnek megfelelően teljesít. Ha az adóst az engedményes és az engedményes engedményese is értesíti (utólagos engedményezés), csak akkor szabadul, ha az utolsó értesítésben foglaltaknak megfelelően teljesít. Az adósvédelem elvével összhangban, ha az adós egy követelés részleteinek az engedménye-

zéséről kap értesítést (részleges engedményezés), választhat, hogy az értesítéseknek megfelelően teljesít, vagy figyelmen kívül hagyhatja az értesítéseket. Amennyiben az adós több fizetési utasítást kap ugyanarra az engedményezésre vonatkozóan az engedményestől, a fizetést megelőzően kapott utolsó fizetési utasításnak megfelelően tartozik teljesíteni.

Az Egyezmény ezen szabályai az engedményezési gyakorlatban kialakult és az engedményezés általános elveiből levezethető szabályokat tartalmazzák, ezért a többszöri és az utólagos engedményezés szabályai a Ptk. alkalmazása esetén is érvényesek lennének.

Az adós által felhozható kifogások köre és a beszámítás kérdése

Bár az egyes jogrendszerek egységesek abban, hogy az engedményezéssel az engedményes a régi jogosult helyébe lép, és átszállnak rá a követelés biztosító zálogjogból és kezességből eredő jogok, a jogrendszerek eltérnek abban a kérdésben, hogy milyen kifogásokat hozhat föl az adós az engedményessel szemben. Egyes jogrendszerekben minden kifogás felhozható az engedményessel szemben, amely ugyanazon szerződésből ered, amelyből a követelés is, függetlenül attól, hogy a kifogás az engedményezés vagy az erről szóló értesítés előtt vagy után keletkezett-e. Más jogrendszerekben az adós minden olyan kifogást felhozhat, amely az engedményezővel szembeni bármely jogviszonyából az értesítés előtt keletkezett. Egy harmadik megoldás szerint az adós az engedményezővel szembeni kifogásait abban az esetben hozhatja fel, ha azok olyan igényekre vonatkoznak, amelyek mind az értesítés, mind az engedményezett követelés esedékességekor esedékesek voltak. A legliberalisabb megközelítés szerint az adós minden kifogást felhozhat, függetlenül attól, hogy mikor történt meg az értesítés, és mikor keletkeztek az engedményezett követelések.

Az adós által felhozható kifogások körét vizsgálva eltérő problémák merülnek fel az engedményezési szerződésre, illetve az eredeti szerződésre alapított kifogások esetében.

Az engedményezés érvénytelensége az engedményezés absztraktsága miatt nincs hatással az adós és az engedményes jogviszonyára. „Az engedményező és az engedményes közötti jogcímnek ezért csak az egymás közötti jogviszonyukban van jelentősége; a kötelezett erre a jogcímre való tekintet nélkül kerül az engedményessel jogviszonyba.”⁶⁸ Az adós megfelelő értesítés esetén köteles teljesíteni, és a teljesítéssel szabadul a kötelemből függetlenül attól, hogy az engedményezés érvényes volt-e.

Az alapjogviszonyból felhozható kifogásoknál abból az elvből kell kiindulni, hogy az adós helyzete nem válhat rosszabbá az engedményezés által. Amennyiben tehát az alapjogviszony az adós és az engedményező között semmis volt, az engedményező nem teljesített, illetve valamilyen felfüggesztő feltétel nem következett be, az adós jogosult lesz a kifogásait felhozni. A nemzeti jogok, illetve a bírói gyakorlat általában egységes abban, hogy azok a kifogások hozhatók fel az engedményessel szemben, amelyek már az értesítés időpontjában létező jogalapról származnak.⁶⁹ Bár egyes kódexek szigorúbb feltételeket támasztanak,⁷⁰ a bírói gyakorlatok ezen országokban lazítanak a törvényi előírásokon, és csak a jogalap fennállását követelik meg.

Az adós által felhozható kifogások ilyen széles körben való megengedése bizonytalanná teszi az engedményes helyzetét. Az engedményes gyakran nincs abban a helyzetben, hogy megvizsgálja, vajon az engedményező és az adós közötti jogviszonyokból milyen beszámítási kifogással élhet vele szemben az adós. Az engedményes kockázata két módon csökkenthető. Az engedményező kötelezettséget vállalhat az ilyen kifogások megtérítésére. Ez azonban nem sok haszonnal jár abban az esetben, ha az engedményező fizetése képtelenül válik. Az engedményes helyzete azonban javítható úgy is, hogy az adós lemond arról a jogáról, hogy beszámítási kifogással éljen.⁷¹

A magyar szabályozás is a nemzetközi gyakorlatot követi. Az 1900-as Tervezet és a kúriai gyakorlat jelenik meg a Ptk. 329. § (3) bekezdésében, amely kimondja, hogy „a kötelezett az engedményessel szemben érvényesítheti azokat a kifogásokat és beszámíthatja azokat az ellenköveteléseket is, amelyek az engedményezővel szemben az értesítéskor már fennállt jogalapon keletkeztek.” A rendelkezés abból indul ki, hogy az engedményezés jogutódlást eredményez, de nem jelent szerződésmódosítást. Így tehát az engedményezés következtében nem változik meg az adós helyzete. Nem hivatkozhat azonban az adós az engedményező és az engedményes jogügyletéből származó kifogásra, például arra, hogy elévült az engedményesnek az a követelése, aminek fejében az engedményezés történt. A Ptk. az engedményezés absztrakt jellegéből kiindulva nem teszi lehetővé, hogy az adós az engedményes és az engedményező közötti szerződés érvénytelenségére hivatkozzon, mivel engedményezés esetén „az ügyleti tényállás kimerül a kötelezettségvállaló nyilatkozat megtételében és annak az ügyleti ellenfél által való elfogadásában (Mtj. 947. §), míg a kötelezés érvényessége függetlenül van a jogcímtől (causa), vagyis – egész általánosságban szólva – attól, hogy minő jogi vagy gazdasági célt kívánnak a felek a kötelezettségvállalással elérni, valamint attól is, vajjon (sic!) sikerült-e ezt a célt meg is valósítani.”⁷² Amennyiben tehát az engedményezési szerződés például jogszabályba ütközés miatt semmis, arra az adós nem hivatkozhat.

A Ptk. nem szabályozza, hogy milyen összegig tehető felelőssé az engedményes az adósok az engedményezővel szemben fennálló követeléseiről. A Ptk. 296. § (1) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a kötelezett a jogosulttal szemben fennálló egyenmű és lejárt követelését – ha jogszabály kivételt nem tesz – a jogosulthoz intézett vagy a bírósági eljárás során tett nyilatkozáttal tartozásába beszámíthatja. Nem ad azonban a Ptk. választ arra a kérdésre, hogy amennyiben az adósok az engedményezővel szemben az engedményezett követelésnél magasabb összegű lejárt követelése van, az beszámítható-e az engedményessel szemben. Mivel az engedményezés során kizárólag jogok szállnak át az engedményesre, így fogalmilag kizárt, hogy az adós beszámítás címén az engedményezett követelés ellenértékét meghaladó mértékű követeléssel forduljon az engedményessel szemben. Helyesen – bár érdemi indokolás nélkül – állapította meg ezért a bírói gyakorlat, hogy „a Ptk. 329. §-ának (3) bekezdése helyes értelmezéséből ugyanis az következik, hogy az alperes viszontkeresettel érvényesíthető ellenkövetelésének mértéke nem haladhatja meg azt az összeget, amit vele szemben a felperes engedményesként érvényesített. Csak az érhető el tehát, hogy a felperesnek mint a jogosult jogutódjának a követelése megszünjék vele szemben, de nem tehető felelőssé olyan további, az eredeti kötelezettel szemben fennálló tartozásért, amelynek kötelezettje továbbra is az engedményező, adott esetben a beavatkozó maradt.”⁷³

Az engedményező szavatossága

Az egyes nemzeti szabályok egyik közös pontja, hogy az engedményező szavatol az általa engedményezett követelés létezéséért⁷⁴, illetve azért, hogy jogosult a követelést engedményezni. Az általános gyakorlat szerint a szavatosság csak visszatérhes engedményezés esetében létezik; amennyiben az engedményes nem fizetett a követelés megszerzéséért, az engedményező csak külön szerződéses kikötés esetén szavatol a követelés meglétéért. Ilyen esetekben ugyanis – a felek eltérő kikötésének hiányában – nem indokolt, hogy az engedményezőt ilyen kötelezettség terhelje. Abban is egységesek a nemzeti gyakorlatok, hogy az engedményező – kifejezett kikötés hiányában – nem szavatol az adós fizetőképességéért.⁷⁵

Kétféle megoldás képzelhető el az engedményező szavatosságának mértékére. Egyes országokban az engedményező szavatossága korlátlan. Más országokban a jogalkotó a visszaélések elke-

rülése végett az engedményezés fejében kapott ellenérték mértékében maximalta a szavatosság felső határát. Amennyiben ugyanis az engedményező teljes felelősséggel tartozna, úgy az engedményesek kétséges követeléseket vásárolhatnának fel, majd az adós csődje után az engedményezőtől követelhetnék a teljesítést.⁷⁶

Az Egyezmény rendelkezései szerint az engedményező szavatolja, hogy jogosult a követelést engedményezni, azt korábban nem engedményezte, illetve hogy az adósnak nincs és nem is lesz joga a fizetéssel szembeni kifogásra vagy beszámításra. Az engedményező azonban nem szavatol az adós fizetőképességéért. A 12. cikk alapvető rendelkezése a kockázatok olyan módon való elosztása, hogy az a felekre nézve a lehető legkevesebb költséggel járjon. Ezért helyezi az esetleges rejtett kifogással vagy a beszámítással járó kockázatot az engedményezőre, mivel ő van olyan helyzetben, hogy biztosítsa a szerződés szerinti teljesítést. „Ezen kockázatnak az engedményesre való helyezése a tranzakció megíúsulásával járhatna azokban az esetekben, amikor az ezzel járó kockázat nem felbecsülhető. Illetve ezen kockázatnak az engedményesre helyezése azokban az esetekben, amikor a kockázat felbecsülhető, a hitelhez jutás költségének növelésével járhatna.”⁷⁷ Amennyiben az adós fizetőképességéért az engedményezőnek kéne szavatolnia, az ugyanilyen eredményhez vezethetne, mivel az engedményezőnek nincsen – és nem is lehet – hatása erre.

A Polgári Törvénykönyv tervezetének 991. §-a úgy rendelkezett, hogy a visszterhes követelések tekintetében az engedményező „eladóként szavatol az engedményesnek a követelés fennállásáért, bírói úton való érvényesíthetőségéért és tehermentességéért. (...) A szavatosság kizártnak tekintendő, ha az engedményező a követelést mint bizonytalan ruházta át.” A 992. § értelmében azonban az adós fizetőképességéért az engedményező nem szavatol, „hacsak ezért a szavatosságot kifejezetten vagy az alapul szolgáló jogviszony természete szerint el nem vállalta, vagy az adósnak előtte tudva volt fizetőképtelenségét a viszterhe fejében történt átruházáskor az engedményes előtt el nem titkolta. Ha az engedményes elvállalta a szavatosságot, ezt kétség esetében csak az átruházás idejében való fizetőképességre kell érteni. Amennyiben az engedményest ily szavatosság elvállalás alapján terheli, jogállása kétség esetében a kártalanító kezesével azonos.”

Bár az Mtj. szinte változatlan formában vette át a Tervezet 991. §-át,⁷⁸ szakított az adós fizetőképességéért való szavatosság kérdésében a Tervezet megközelítésével. Az 1223. § rendelkezése értelmében „az engedményező szavatol a viszterhe fejében átruházott követelések behajthatóságáért is, kivéve ha a szavatosságot e tekintetben kifejezetten kizárta vagy az alapul szolgáló jogviszony természeténél fogva kizártnak kell tekinteni, vagy ha az átruházáskor behajtható követelés csak véletlen eset vagy az engedményes hibája miatt vált behajthatatlanná.”

Az engedményező szavatosságának a mértéke is érdekesen alakul ilyen esetekben. Az Mtj. fent idézett szakasza úgy rendelkezik, hogy „az engedményező a behajthatóságért kártalanító kezes módjára és csak a kapott viszterhe értéke erejéig szavatol, az adós fizetőképességének eltitkolása esetében azonban teljes kártérítéssel tartozik.”

A Ptk. hatályos szabályai lényegében összhangban vannak a nemzetközi szabályokkal. A 330. § úgy rendelkezik, hogy az engedményező az engedményessel szemben a kötelezett szolgáltatásáért, azaz az adós fizetőképességéért – az engedményezés fejében kapott ellenérték erejéig – kezesként felel, kivéve, ha a követelést kifejezetten bizonytalan követelésként ruházta át az engedményesre, vagy felelősségét egyébként kizárta. A 330. § (2) bekezdése szerint az ellenérték fejében való engedményezésre az adásvétel szabályait rendeli alkalmazni. Bár bizonytalan, hogy az adásvétel mely rendelkezései alkalmazhatóak engedményezés esetén, itt most kizárólag a jog- és kellékszavatosság kérdését vizsgáljuk. A 369. § (1) bekezdésének értelmében amennyiben harmadik személynek az adásvétel tárgyára olyan joga van, amely a vevő tulajdonszerzését akadályozza, a vevő elállhat a szerződéstől,

és kártérítést követelhet. Ezen rendelkezés alapján az engedményező – eltérő megállapodás hiányában – szerződéses alapon felel a követelés fennállásáért, illetve annak engedményezhetőségéért. A Ptk. Kommentárja szerint „ha az engedményezés visszterhes, az engedményező a kötelezett szolgáltatásáért a kapott ellenérték erejéig kezesként felel. Ez azt jelenti, hogy ha az engedményezett követelés nem áll fenn, vagy ha az a kötelezettel szemben nem hajtható be, az engedményes az engedményező ellen fordulhat, aki azonban csak az engedményezésért kapott szolgáltatás erejéig felel.”⁷⁹ Az engedményező azonban a követelés fennállásáért nem kezesként, hanem a jogszavatosság alapján felel, amely azzal a következménnyel jár, hogy a felelőssége nem korlátozódik az ellenértékre.

Az engedményezésre vonatkozó szabályok újragondolása során világossá kell tenni a kezesi felelősség és a jogszavatosság viszonyát. Eldöntendő ezért az a kérdés, hogy a felek eltérő megállapodása hiányában miért és milyen mértékig felel az engedményező. Az engedményező felelőssége alapvetően három kérdésben vizsgálendő: a követelés az engedményezés időpontjában létezik, az engedményező jogosult azt engedményezni, illetve az adós fizetőképes.

A követelés fennállásáért való felelősség adásvétel céljával történt engedményezés esetében az engedményes számára megnyugtató rendelkezés lehet. A követelés engedményezhetőségéért fennálló felelősség két esetben jelenthet megoldást az engedményes számára: az engedményezést tiltó szerződéses kikötések, illetve az azonos követelés többszöri engedményezése esetén. Nem szükségtelen a követelés fennállásáért való felelősség ezért abban az esetben sem, ha a Ptk. kimondja, hogy az adós és az engedményező engedményezést kizáró megállapodása harmadik személyekkel szemben hatálytalan. Az adós fizetőképességéért való felelősség esetében végiggondolandó, hogy az az adósnak az engedményezéskori vagy a teljesítéskori fizetőképességéért álljon-e fenn.

Az új Ptk. megalkotása során szükséges figyelembe venni, hogy a biztosítéki célú engedményezés ingyenes engedményezésnek tekintendő a hatályos szabályozás alapján. A hitelező által nyújtott kölcsön ellenértéke ugyanis nem a biztosíték, hanem a kölcsön és annak kamatának visszafizetése. Amennyiben azonban a biztosítéki célú engedményezés ingyenesnek tekintendő, úgy arra nem vonatkoznak többek között a kezesség és a jótállás szabályai. Szükséges lehet ezért az ingyenes és az ellenérték fejében történő engedményezés megkülönböztetésének eltörlése, és egységesen az engedményezés háttérszabályaként az adásvétel szabályainak megfelelő alkalmazását előírni.

Az engedményezés nemzetközi magánjogi problémái

Az engedményezésre vonatkozó anyagi jogi rendelkezésekből jól látható, hogy számos kérdésre a hatályos magyar szabályozás és a bírói gyakorlat nem ad megfelelő választ. Látható azonban az is, hogy ez nem kizárólag a magyar szabályozás elmaradottságából adódik. Az azonos kérdésekre adott nemzeti válaszok számos esetben ellentmondóak. A követelések engedményezése – mint a pénzügyi tranzakciók általában – tartalmazhat nemzetközi elemet. Amennyiben az adós, az engedményező vagy az engedményes más országból származik, a kérdések máris megsokszorozódnak. A nemzetközi magánjogi szabályoknak kell utaló szabályokkal választ adni arra a kérdésre, hogy milyen jog alkalmazandó az engedményezésre, ha a jogügyletben nemzetközi elem szerepel.

Az 1979. évi 13. törvényerejű rendelet a nemzetközi magánjogról (a továbbiakban: „Nmjt.”) határozza meg az alkalmazandó jogot azokban a polgári jogi, családi jogi vagy munkajogi jogviszonyokban, amelyekben külföldi személy, vagyontárgy vagy jog szerepel, és amelyre több jog lenne alkalmazható. Az Nmjt. segítségével lehet tehát megállapítani, hogy mely állam jo-

ga alkalmazandó az engedményezéssel kapcsolatos kérdésekben, ha az adós, az engedményező, az engedményes vagy az engedményes hitelezői különböző országok joga alá tartoznak.

Az alkalmazandó jog megállapítása az Nmjt.-ben

A magyar szabályozás három szintből épül fel. Az Nmjt. főszabályként elismeri a felek autonómiáját, így a 24. § úgy rendelkezik, hogy a szerződésekre azt a jogot kell alkalmazni, amelyet a felek a szerződés megkötésekor vagy később választottak. Amennyiben a felek nem éltek a jogválasztás lehetőségével, úgy az Nmjt. rendelkezései alapján kell meghatározni az alkalmazandó jogot. A 25. § a tipikus szerződésekre (adásvétel, bérlet, bank- és hitelügyletek, biztosítás, kölcsön stb.) vonatkozó kapcsoló elveket határozza meg. „A magyar szabályozás koncepciójában a harmadik lépcső – jogválasztás mint első, az egyes szerződéstípusokra egyébként irányadó jog mint második lépcső után – abban áll, hogy választ ad akkor, amikor az első két lépcsőben a kérdés nem oldható meg; ha atipikus vagy annyira komplex szerződéses viszonyról van szó, hogy az a fenti szabályok alapján nem ítéltető meg egyértelműen.”⁷⁸⁰

A 29. § értelmében, ha az alkalmazandó jogot a 24–28. §-okban foglalt rendelkezések alapján nem lehet meghatározni, a szerződést az ezt elsősorban jellemző szolgáltatás kötelezettje lakóhelyének, szokásos tartózkodási helyének, illetve székhelyének (telephelyének) joga szerint kell elbírálni. Ha az alkalmazandó jogot így sem lehet meghatározni, azt a jogot kell irányadónak tekinteni, amelyhez a szerződés – az adott szerződéses viszony lényeges elemei szerint – leginkább kapcsolódik.⁸¹

Az engedményezésre alkalmazandó jog meghatározása

A felek jogválasztásának hiányában az Nmjt. kiegészítő szabályait szükséges alkalmazni az engedményezésre vonatkozó jog megállapításához, mivel a 25–28. §-ok nem állapítanak meg kapcsoló elvet az engedményezésekre.

Az Nmjt. 30. § (1) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a szerződés joga kiterjed a kötelmi jogviszony minden elemére, így különösen a szerződés megkötésére, anyagi és alaki érvényességére, kötelmi hatásaira, továbbá – ha a felek másként nem állapodtak meg, vagy e törvényerejű rendeletből más nem következik – a szerződést biztosító megállapodásokra (zálogszerződésre, kezességi szerződésre stb.), a szerződéssel kapcsolatos követelések beszámíthatóságára, engedményezésére és átvállalására.⁸² E szerint az engedményezési szerződésre az engedményező és az adós jogviszonyára alkalmazandó jog lesz irányadó. Ez egyrészt azzal a pozitív következménnyel jár, hogy az összes engedményezésre ugyanaz a jog lesz irányadó, másrészt azonban az engedményezésre jogválasztás hiányában egy olyan jog lesz irányadó, amelyet az engedményesnek kapcsoló elvek és utaló szabályok segítségével kell kitalálnia.

Szükséges lenne ezért, hogy az engedményezésre alkalmazandó jogra egyértelmű szabályok vonatkozzanak. Célszerű lenne az engedményező helyének a jogát alkalmazni az engedményezéshez kapcsolódó kérdésekre, így az engedményezés alakszerűségére, az engedményező és az engedményes jogviszonyára, illetve a versengő hitelezők közötti rangsor kérdésére.

Koncepció

Általános indokolás

A Ptk.-nak az engedményezésre vonatkozó szabályai szinte változatlan tartalommal vették át a Polgári Törvénykönyv tervezeteinek és az 1928-as Magánjogi törvényjavaslatnak a szabályait.

A Ptk.-nak az engedményezésre vonatkozó 1959-es szabályai teljes mértékben megegyeznek a hatályos szabályokkal. A piaccgazdaságra való áttéréssel azonban olyan igények merültek fel, amelyeknek ezek a megoldások nem mindenben felelnek meg. Számos olyan kérdés merült fel a bírói gyakorlatban, amelyek a megnyugtató rendezéséhez jogszabály-módosításra van szükség. A nemzetközi jogharmonizáció is közvetetten bár, de változtatásokat diktál. Mind az Európai Szerződési Jog Alapelvei, mind az UNCITRAL Egyezmény számos kérdést a hatályos magyar szabályoktól eltérően szabályoz.

A hazai jogirodalomban többször felmerült, hogy a faktoring-szerződéseket nevesíteni kéne a Ptk.-ban. A bíróságok a faktoringot engedményezésnek tekintik, mivel „a faktoring-szerződés valamely jövőben esedékessé váló követelés átruházását, megvásárlását jelenti, ez tehát engedményezésnek fogható fel.”⁷⁸³ A faktorálás során felmerülő kérdésekre az engedményezés itt javasolt új szabályai választ adnak. Amennyiben ennek ellenére létezik igény a faktoring szabályozására, azt nem az engedményezés körében, hanem a bankügyletek szabályai között kell rendezni.

Részletes indokolás

1. § (1) A jogosult (engedményező) az adóssal szemben fennálló pénzkövetelését szerződéssel másra (engedményes) átruháztatja (engedményezés).

Szükséges fenntartani az engedményezés szabályainak szerkezeti elhelyezését és az engedményezés dogmatikai megközelítését. Az engedményezés a korábbi hitelező (engedményező) és az új hitelező (engedményes) szerződése, ezért a kötelmi jog általános részében helyezendő el. Helyes a jogirodalom és a bírói gyakorlat megközelítése, amely az engedményezést absztrakt jogügyletnek tekinti, így a jogcímnek csak az engedményező és az engedményes közötti jogviszonyban lehet jelentősége, az adós arra nem hivatkozhat. Fenntartandó továbbá, hogy az engedményezés alakszerűtlen jogügylet, így a Ptk. 205. §-a értelmében az engedményező és az engedményes közötti konszenzus bármilyen formában történő kölcsönös kifejezésével létrejön a szerződés.

Alapvető jelentősége van az engedményezhető követelések széles körben való deklarálásának. Ennek következtében ugyanis az engedményes, hacsak a követelés nem tartozik a törvényi kivételek körébe, nyugodt lehet afelől, hogy az engedményezés érvényes. Nem jelenti ennek az elvnek a korlátozását, amennyiben a Ptk. kimondja, hogy kizárólag pénzkövetelések engedményezhetőek. A bírói gyakorlat a hatályos szabályok alapján sem ismerte el nem pénzkövetelések engedményezését érvényesnek.

(2) Nem lehet engedményezni a jogosult személyéhez kötött, valamint azokat a követeléseket, amelyek engedményezését jogszabály kizárja.

Nem szükséges módosítani a Ptk. korábbi szabályát, amely szerint a személyhez kötött követelések nem engedményezhetőek. Személyhez kötött egy követelés, ha a követelés engedményezése a szerződés tartalmi változását eredményezné. A személyhez kötött követelések körének ennél pontosabb kialakítása a bírói gyakorlat feladata. Nem engedményezhetőek továbbá azok a követelések sem, amelyek engedményezését jogszabály kizárja.

(3) Harmadik személlyel szemben hatálytalan az adós és az engedményező megállapodása, amely a követelés engedményezését kizárja. Jelen bekezdés nem érinti az engedményező felelősségét a szerződés megszegéséért. E szerződés-szegés azonban nem eredményezheti az eredeti szerződés felmondását és nem vezethet az engedményes jogainak csorbulásához.

A Ptk. nem tartalmazott rendelkezést az adós és az engedményező szerződéséből eredő követelések engedményezését kizáró

kikötések érvényességére és hatályosságára. A Polgári Törvénykönyv tervezetei és a magánjogi törvényjavaslat is kimondta azonban, hogy a felek harmadik személyekre kiterjedő hatállyal kizárhatják a jogviszonyukból eredő követelések engedményezését. Talán ebből következően mondja ki a Polgári Törvénykönyv Kommentárja, hogy az ilyen kikötések harmadik személlyel szemben is hatályosak.

Dogmatikailag azonban hibás és nem is indokolt egy szerződéses kikötésnek dologi hatályt tulajdonítani. Az új szabályok ezért kimondják, hogy a felek érvényesen kiköthetik, hogy a szerződésükből származó követelések nem engedményezhetőek, ennek a kikötésnek azonban kizárólag kötelmi hatálya van, azaz harmadik személyek a kikötés ellenére is megszerzik a követelést. A kikötés azonban megfelelő jogcímet nyújt az adósnak, hogy az engedményező ellen forduljon szerződésszegés címén. Az engedményezőnek e szerződésszegése miatt nem támadhatja meg az adós a szerződést. Ez ugyanis értelmetlenné tenné az engedményezést kizáró kikötések dologi hatályának elismerését.

(4) Nem érvénytelen jövőbeli követelések, illetve több követelés együttes engedményezése.

A jogirodalom és a bírói gyakorlat bizonytalansága miatt szükséges kimondani, hogy érvényes a jövőbeli követelések, illetve követelések tömeges engedményezése is. A biztosítéki célú engedményezés érvényességét nem szükséges a Ptk.-ban kimondani, azt a jogirodalom és a bírói gyakorlat is érvényesnek fogadja el, a problémát a biztosítéki engedményes követelésének a felszámolási eljárásban történő minősítése jelentette. A biztosítéki célú engedményezést ezért a csődtörvény szabályai között kell rendezni.

(5) Az engedményezett követeléseket a kötelezett, a jogcím, az összeg és az esedékesség megjelölésével, vagy egyéb körülírással úgy kell meghatározni, hogy azok legkétszámúbb a követelések létrejöttékor beazonosíthatóak legyenek.

Jelen szabály célja, hogy az előző bekezdéssel összhangban rendezze a jövőbeli követelések és a tömeges követelések szabadon engedményezésének módját. Korábban a bíróságok azzal az indokolással utasították el a jövőbeli követelések érvényességének az elismerését, hogy azok definíciószerűen nem lehetnek a szerződés megkötésének időpontjában kellő pontossággal meghatározottak. Az új szabály az adásvétel körében elfogadott szabályt alkalmazza az engedményezésre is. E szerint csak az szükséges az érvényességhez, hogy a követelések létrejöttékor meghatározható legyen, hogy az adott követelés az engedményezett követelések közé tartozik-e.

2. § (1) Az engedményezésről az engedményes és az engedményező is jogosult az adóst értesíteni.

Az új szabály elhagyta a korábbi 328. § (3) bekezdésének első fordulóját, amely előírta, hogy az engedményezésről a kötelezettet értesíteni kell. A jogirodalom és a bírói gyakorlat egységesen úgy kezelte, hogy az értesítés nem érvényességi feltétele az engedményezésnek. Az engedményes és az engedményező megállapodhat, hogy melyikük jogosult az adóst értesíteni, ez azonban az adóssal szemben nem hatályos. Amennyiben tehát az engedményező vagy az engedményes nem a szerződésben kikötöttek szerint értesíti az adóst, az adós az értesítésnek megfelelő teljesítéssel szabadul a kötelemből, a szerződésszegő fél azonban felelős lesz a szerződésszegésért.

(2) Az adós az engedményezésről való értesítésig az engedményezőnek köteles teljesíteni.

A hatályos szabályokkal megegyezően, az értesítés kizárólag adósvédelmi feladatokat lát el, az engedményezési szerződés megkötésével ugyanis a jogügylet perfektté válik, harmadik személyekkel szemben hatályosul. Az adós azonban az engedményezésről történő értesítésig kötelemszüntető hatállyal teljesíthet

az engedményezőnek. Ez a szabály egyúttal azt is tisztázza, hogy az engedményezésről való bármilyen más tudomásszerzés hatálytalan.

(3) Ha az adóst az engedményező értesíti, az adós az értesítés után csak az új jogosultnak teljesíthet. Az engedményestől származó értesítés esetén az adós követelheti az engedményezés megtörténtének igazolását. Ennek hiányában csak a saját veszélyére teljesíthet annak, aki engedményesként fellépett.

A hatályos szabály fenntartása indokolt. Amennyiben az engedményező értesíti az adóst, nincs olyan indok, amely szükségessé tenné az engedményezés igazolását. Amennyiben azonban az engedményes értesíti az adóst, az adós csak abban az esetben nem teszi ki magát a kétszeri teljesítés veszélyének, ha az engedményezés megtörténtét bizonyítja az engedményes.

(4) Az adós értesítése után az adós és az engedményező szerződésének módosítása nem érinti az engedményesnek az adóssal szemben fennálló jogait.

A korábbi szabályok nem rendezték az adós és az engedményező szerződésmódosításának érvényességét és hatályosságát. Az engedményezés, illetve az adós arról való értesítése nem járhat azzal a joghatással, hogy az eredeti szerződést a felek a későbbiekben nem módosíthatják. Az engedményes védelme azonban megkívánja, hogy az engedményes jogai ne csorbulhassanak rajta kívül álló okból. Ezért szükséges kimondani, hogy az adósnak az engedményezésről való értesítését követően az eredeti szerződés módosítása nem hatályos az engedményessel szemben.

3. § (1) Az engedményezéssel az engedményes a régi jogosult helyébe lép és átszállnak rá a pénzkövetelést biztosító mellékkötelezettségekből eredő jogok is.

Ez a szakasz az engedményezés legfontosabb joghatásait határozza meg. A hatályos Ptk. kimondja, hogy az engedményezéssel átszállnak az engedményesre a követelést biztosító zálogjogból és kezességből eredő jogok is. A módosítással a zálogjogra és a kezességre való utalás helyére a pénztartozások teljesítését biztosító mellékkötelezettségek kerülnek.

(2) Az adósnak az engedményezésről való értesítése az elévülést megszakítja.

Indokolt az elévülés megszakítását kimondó szabályt fenntartani, mivel az engedményezésről való értesítés a követelésről való rendelkezését fejezi ki.

(3) Az adós az engedményessel szemben érvényesítheti azokat a kifogásokat és – ha erről a jogáról le nem mondott – beszámíthatja azokat az ellenköveteléseket is, amelyek az engedményezővel szemben az értesítéskor már fennállt jogalapon keletkeztek.

Az eddigi szabályok megfelelően szabályozták a beszámítás és a kifogások kérdését, az ahhoz kapcsolódó bírói gyakorlat sem vetett fel kérdéseket, nem szükséges tehát módosítani a korábbi szabályokat. A bekezdés lehetővé teszi, hogy az engedményes által is érvényesíthető legyen az adós és az engedményező közötti szerződésnek az a kikötése, amely szerint az adós nem jogosult az engedményezett követeléssel szemben beszámítással érvényesíteni az engedményezővel szembeni követeléseit.

4. § (1) Ha az adós azonos engedményezőtől származó azonos követelés több engedményezéséről kap értesítést (többszöri engedményezés), akkor szabadul, ha az elsőként kapott értesítésnek megfelelően teljesít.

A korábbi szabályok nem rendezték a teljesítés során felmerülő kérdéseket. Szükséges ezért a többszöri engedményezés, az utólagos engedményezés és a követelések részleteinek engedményezését szabályozni.

Az értesítés esetében – az adósvédelem elvéből kiindulva – nem érvényesül az elsőként szerző védelme. Igaz, hogy azonos követelés későbbi engedményese nem szerezte meg a követelést, amennyiben azonban elsőként értesíti az adóst, jogosult lesz a teljesítést követelni. Az adós ugyanis nincs abban a helyzetben, hogy megállapítsa, hogy történt-e korábbi engedményezés. Természetesen ez nem befolyásolja a korábbi engedményest, hogy követelje a követelést érvényesítő engedményestől az adós által teljesített összeg kifizetését.

(2) Ha az adóst az engedményes és az engedményes engedményese is értesíti (utólagos engedményezés), akkor szabadul, ha az utolsó értesítésben foglaltaknak megfelelően teljesít.

Amennyiben az engedményes továbbengedményezte a követelést, az adós az utolsóként értesítő engedményesnek köteles teljesíteni. Ilyenkor ugyanis az engedményezés bizonyítékául benyújtott okiratokból megállapítható, hogy melyik a legkésőbbi, így az adós számára nem jelent problémát annak megfelelően teljesíteni.

(3) Ha az adós egy követelés részleteinek az engedményezéséről kap értesítést, köteles az abban foglaltaknak megfelelően teljesíteni, a felmerült költségeit azonban az engedményező köteles megtéríteni.

Követelések részeinek az engedményezésekor eltérő problémák merülnek fel. Amennyiben az engedményező több részre osztja a követelést, az adós számára költségekkel járhat, mivel nem egy, hanem adott esetben rendkívül sok engedményesnek kell teljesítenie. Az engedményezés körében szükséges elismerni a követeléseknek részletekben való engedményezését, mivel dogmatikailag az nem támadható. A felmerült költségek megtérítését azonban az adós követelheti az engedményestől. Amennyiben azonban az engedményező ezen jogát visszaélészerűen gyakorolja, úgy az adós számára elérhetőek a joggal való visszaélés, illetve a jóérkölszbe ütközés szankciói.

5. § (1) Az engedményező az engedményessel szemben szavatol:

- a) a követelés létezéséért;
- b) a követelés felett való rendelkezési jogának fennállásáért;
- c) az adósnak az engedményezési szerződés megkötésének időpontjában való fizetőképességéért; valamint
- d) azért, hogy az adósnak nincs olyan ellenkövetelése, amelyet az engedményezett követelésbe való beszámítás útján érvényesíthet.

A hatályos szabályok nem tisztázzák az engedményező felelősségének kérdését. A Ptk. 330. § (1) bekezdésben foglalt kezesi felelősség mellett ugyanis az adásvétel körében szabályozott jogszavatosság szabályai is léteznek. Problémát jelent továbbá, hogy az engedményező kezesi felelőssége nem bír kellő preventív hatással, mivel az csak az engedményezés fejében kapott ellenérték erejéig áll fenn. Célszerű ezért az engedményező felelősségét egységesíteni, azt a korábbinál szélesebb körre kiterjeszteni, ugyanakkor a tartalmát pontosan meghatározni. A követelésen való rendelkezési jog fennállásáért való szavatosság szükséges annak ellenére is, hogy az adós és az engedményezőnek a követelés engedményezését kizáró kikötése harmadik személyekkel hatálytalan. Ez ugyanis védi az engedményest abban az esetben, ha az engedményező már korábban engedményezte a követelést.

A szabályozás módosításával feleslegessé vált a Ptk. 330. § (2) bekezdése, amely az ellenérték fejében történő engedményezésre az adásvétel, az ingyenes engedményezésre az ajándékozás szabályait rendelte alkalmazni. Az adásvétel és az ajándékozás szabályaira való utalás valójában kizárólag a felelősségi szabályokra vonatkozott, hiszen fogalmilag kizárt engedményezés esetén tulajdonjog fenntartása vagy az adásvétel különös nemeinek alkalmazása. Amennyiben azonban a Ptk. 330. § (1) bekezdésében foglalt kezesi szabályokat az engedményező szavatossága váltja fel, akkor kiüresedik az adásvétel szabályaira utaló (2) bekezdés, amelyet így indokolatlan fenntartani.

(2) Az engedményező szavatossága nem áll fenn, amennyiben a követelést kifejezetten bizonytalan követelésként ruházta át.

Az engedményezés szabályai diszpozitívek, ezért az engedményező kizárhatja a felelősségét az (1) bekezdésben felsorolt kérdések bármelyikében, szükségtelen ezért, hogy a Ptk. kimondja, hogy az engedményező nem felel, amennyiben felelősségét kizárta. Szükséges azonban fenntartani, hogy nem áll fenn az engedményező felelőssége bizonytalan követeléseket átruházása esetében. A követeléskezelő társaságok tipikusan bizonytalan követelések megvásárlására jöttek létre, ilyen esetekben tehát az engedményező nem szavatol a követelésekért.

7. § Ha a követelés jogszabály vagy hatóság rendelkezése folytán száll át másra, azok eltérő rendelkezése hiányában az engedményezés szabályait kell megfelelően alkalmazni. Ebben az esetben az engedményező szavatossága csak akkor marad fenn, ha ezt kifejezett rendelkezés írja elő.

Gárdos Péter

JEGYZETEK

- 1 United Nations Convention on the Assignment of Receivables in International Trade, aláírásra megnyitva 2002. január 31-én, G.A. Res. 56/81, U.N. GAOR, 56th Sess., U.N. Doc. A/RES/56/81 (2002).
- 2 Gellért György: A Polgári Törvénykönyv magyarázata. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1998., Budapest. 882. oldal. A Ptk. Kommentár indokolása szerint „a kötelezett szempontjából nem közömbös, hogy kit kell természetben eltartania vagy esetleg csupán gondoznia.” (Ptk. Kommentár, 882. oldal.)
- 3 A Legfelsőbb Bíróság kimondta például, hogy a személyeségi jogsértés és az államigazgatási jogkörben okozott kár megtérítése iránti igény – a követelés személyhez kötődő jellege folytán – nem engedményezhető. [Legf. Bír. Pf. V. 20 517/1998. sz. (BH 1998/8. 379. sz.)]
- 4 Unidroit Alapelvek 9.1.7. cikk.
- 5 Legf. Bír. Pfv. V. 21 573/1993. sz. (BH 1994/7. 367. sz.)
- 6 Ez nem korlátozná túlzott mértékben az engedményezőnek a vagyona fölértékelési jogát, mivel nem létezik olyan közzétett ítélet, amely érvényesnek tekintette volna nem pénzbeli követelések engedményezését, így az új szabály csak egyértelmű helyzetet teremtene.
- 7 Unidroit Alapelvek 9.1.3. cikk.
- 8 A követelések engedményezhetőségét kizáró megállapodások az üzleti életben rendkívül gyakran előfordulnak, elsősorban az adós érdekeit szolgálva. Így ugyanis az adósnak nem kell számon tartania, hogy megszegte-e az engedményező a kikötést, hogy a magát engedményesként feltüntetett személy valóban jogosult-e a teljesítés elfogadására, nem történt-e adminisztrációs hiba az engedményezésről szóló értesítések kezelése során stb.

- 9 A BGB 399. §-a értelmében a követelések nem engedményezhetőek, amennyiben az adós és a hitelező szerződése így rendelkezik. Ez alól a rendelkezés alól a 405. § tartalmaz kivételt. E szerint az engedményes megszerzi a követelést, amennyiben az adós aláírta egy, a hitelező követelését bizonyító dokumentumot, amelyből nem tűnt ki a követelés engedményezhetőségének kizártsága, és az engedményező ezen dokumentum ismeretében jutott a követeléshez. Nem illeti meg ez a védelem az engedményest abban az esetben, ha az engedményezéskor tudta, vagy tudnia kellett volna, hogy az adós és az engedményező kizárta a követelés engedményezhetőségét. A BGB megoldása rendkívül vitatott, mivel ellentmond a 137. §-ban megfogalmazott általános jogelvnek, amely szerint kötelmi jogi jogügylet nem korlátozhatja egy elidegeníthető jog feletti rendelkezési jogot. Az uralkodó álláspont az, hogy a 399. § a 137. § alóli kivételként értelmezendő, azonban létezik a jogirodalomban ezzel ellentétes álláspont is. A 399. § problémáit kívánja kiküszöbölni a kereskedelmi törvénykönyv 1994-es módosítása során megalkotott 354/A. §, amely kögens szabályként – az Egyezmény és az Ottawai Egyezmény rendelkezéseivel összhangban – így rendelkezik, hogy ha az adós és az engedményező egyaránt kétoldalú kereskedelmi ügyletet folytat, az engedményezhetőséget kizáró klauzula harmadik személyekkel szemben nem hatályos. Az adós és az engedményező ezen megállapodásának a hatálytalansága ellenére az adós továbbra is teljesíthet az engedményezőnek.

- 10 Angliában a non-assignment clause kérdése egy 1978-as döntést követően került az érdeklődés középpontjába. [Helstan Securities Ltd. v. Hertfordshire Country Concil (1978) 3 All E.R. 262 (Q. B.)] A Queen's

- Bench ugyanis megállapította, hogy az ilyen kikötések hatályosak bármely harmadik személlyel szemben. Az indokolás kiemelte, hogy „az engedményes kötelezettsége megfelelő vizsgálatot folytatni egy követelés megvásárlása előtt.” A döntést jelentős ellenkezés fogadta. A tiltakozás ellenére a bíróságok gyakorlata nem változott meg. A Lordok Háza elvi álláspontja meg egy építési szerződés kapcsán, hogy „egy követelés engedményezhetőségének kizárása nem ütközik a közrendbe, így nem semmis, mivel az építési szerződés feleinek jogos gazdasági érdekük fűződik annak a biztosításához, hogy kizárólag azzal a személlyel legyenek kereskedelmi kapcsolatban, akit szerződő partnerül választottak, továbbá nincs igény az iránt, hogy a jog támogassa a jogok és követelések piacát.” [Linden Gardens Trust Ltd v. Lenesta Sludge Disposals Ltd. (1994) 1 A. C. 85. 418.]
- 11 Ptk. Kommentár, 883. oldal.
- 12 Lásd a holland polgári törvénykönyv 83. cikkely (2) bekezdését.
- 13 A holland törvénykönyv 3:83. cikkelyének (2) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a felek kizárhatják a szerződésükből eredő követelések engedményezhetőségét. A 3:36. cikkely szerint azonban a harmadik személy, aki az adott körülmények között ésszerűen bízik valamely jogviszony létrejöttében, fennállásában vagy megszüntetésében és az erre alapozott magatartása az adott körülmények között ésszerű, védelemben részesül, vele szemben ezért nem lehet hivatkozni arra, hogy amiben ésszerűen bízt, mégsem következett be. Az adós tehát nem hivatkozhat alappal a kikötés fennállására azzal szemben, aki nem tudott és kellő gondosság mellett eljárva nem is kellett tudnia ilyen kikötés léteéről.
- 14 A Ptk. 118. §-ához fűzött miniszteri indokolás szerint „a forgalmi biztonság szempontjai mindenekelőtt megkívánják azt, hogy az a személy, aki kereskedelmi forgalomban vásárol, a dolog tulajdonjogát megszerezze akkor is, ha az eladó a dolognak nem volt tulajdonosa. A vásárlók biztonságát nagymértékben csökkentené, ha nem lennének bizonyosak abban, hogy a kereskedelmi forgalomban vett dolog tulajdonjogot szerznek, ha ki lennének téve annak, hogy e dolgokat túllük esetleg elperelhetik, ha a jog kényszerítene a vevőket arra, hogy minden esetben győződjenek meg az eladó tulajdonosi minőségéről. Ha azonban a vevő tudja, vagy legalábbis tudnia kell, hogy a kereskedelmi forgalomban eladót eladott dolognak nem tulajdonosa, akkor a védelme nem indokolt; ezért ez a kedvezmény csak a jóhiszemű vevőt illeti meg.”
- 15 Azonos rendelkezést tartalmaz a portugál törvénykönyv 577. cikke, illetve a spanyol törvénykönyv 1112. cikkelyére épülő bírói gyakorlat.
- 16 Az Egyezmény 9. cikke tartalmazza az engedményezést kizáró szerződéses kikötések érvényességének és harmadik személyekkel szembeni hatályának szabályait. Az Egyezmény az Ottawai Egyezmény megoldását követi, amikor úgy rendelkezik, hogy a követelések engedményezése érvényes, függetlenül a kezdeti vagy további engedményező és az adós vagy bármelyik további engedményes közötti megállapodástól, amely bármilyen módon korlátozza az engedményező jogát, hogy engedményezze a követelést. Míg azonban az Ottawai Egyezmény lehetővé teszi az államok számára, hogy fenntartással éljenek ezen cikkel szemben, addig az Egyezmény ezt kizárja. Az Egyezmény ezen szabályai mögött gazdasági megfontolások állnak. Ez a szabályozás ugyanis – noha az engedményezést kizáró szerződéses kikötések az adós érdekét szolgálják – hosszabb távon az adós helyzetét is pozitívan befolyásolja. Amennyiben az engedményezést kizáró kikötések érvényesek lennének, úgy a leendő engedményeseknek átfogó vizsgálatot kellene lefolytatniuk az engedményezési szerződés megkötése előtt. Ez jövőbeli követelések esetében nem járna biztos eredménnyel, az engedményezett követelések értékét pedig az ebből fakadó bizonytalanság mindenképpen csökkentené. Végső soron tehát a hitelhez jutás költségei nőnének meg, amely az adós számára hátrányos lenne.
- 17 A követelések engedményezését kizáró klauzulák érvényességét a UCC § 9-406 bekezdése szabályozza. A UCC § 9-406(b) bekezdése úgy rendelkezik, hogy az adósnak és az engedményezőnek a követelés engedményezhetőségét tiltó megállapodása mindenkiel szemben hatálytalan. A UCC hivatalos kommentárja kiemeli, hogy ebből nem csak az engedményessel szembeni hatálytalanság következik, hanem az is, hogy az ilyen kikötés ellenére kötött engedményezési szerződés nem jelenti a szerződés megszegését. Az (f) bekezdés azonban tovább megy, amikor úgy rendelkezik, hogy főszabályként az egyes jogszabályok által előírt tilalmakhoz, amelyek a követelések engedményezését kizárják vagy korlátozzák, szintén nem fűződik jogi hatás.
- 18 Már a századforduló irodalmában is megjelentek az engedményezést szerződéses kikötéssel kizáró gyakorlatot bíráló tanulmányok. „A jóhiszemű forgalom szempontjából (...) e jogszabályt, amely az ily kikötések abszolút hatályosságát elismeri, nem tartjuk aggálytalannak. Az engedménynek e szerződési kizárása ugyanis az adós és az engedményező közti oly megállapodáson alapszik, amelyről harmadik személyek nem szereznek okvetlenül tudomást. A harmadik jóhiszemű által történő szerzés nem részesül ennélfogva abban a védelemben, amellyel egyébként a forgalmi élet egyéb vonatkozásaiban találkozunk.” (György Ernő: A követelések engedményezése és leszámítása. Tébe, 1928., Budapest. 47. oldal) Az ilyen kikötések érvényességét elismerő korábbi gyakorlatra való hivatkozás mellett Lajer is vitatja az engedményezhetőséget kizáró kikötések harmadik személyekre kiterjedő hatályát. „Véleményem szerint a hatályos magyar jog alapján a jóhiszemű engedményes akkor is joghatályosan szerzi meg a rá engedményezett követelést, ha ennek engedményezését az engedményező és az adós szerződése kizárná: az engedményező ugyan szerződésességét követ el az engedményezéssel, de a Ptk. egyik szabályából sem következik, hogy ezen szerződésességnek semmisség lenne a következménye.” (Lajer Zoltán: Az jövőbeni követelések engedményezése mint hitelbiztosíték. Megjegyzések a Legfelsőbb Bíróság Fpkf. VI. 32.798/1994. sz. döntéséhez. Magyar Jog, 1997/1. 19–25. oldal, 23. oldal.)
- 19 Ez azonban nem meglepő, ha figyelembe vesszük, hogy „a kontinentális jogrendszerekben a részleges engedményezés megengedhetőségét ritkán vizsgálják; a törvénykönyvek rendelkezései nem foglalkoznak ezzel a problémával.” (Hein Kötz: Rights of Third Parties: Third Party Beneficiaries and Assignment. International Encyclopedia of Comparative Law. Contracts in General, 63. oldal.)
- 20 Fodor Ármin: Magyar magánjog. III. kötet. Kötelmi jog. Singer és Wolfner, é.n., Budapest, 183. oldal.
- 21 Ptk. 267. § (1) bekezdés.
- 22 Principles of European Contract Law, Article 11:103.
- 23 A Kúria ítélete szerint „engedmény tárgyát jövőben lejárandó, sőt reménybeli és feltételtől függő követelések is képezhetik” Márkus D. (szerk.): Felsőbírósaik elvi határozatai 1870–1893 I. kötet, 2. kiadás, 1893., Budapest, 717. számú ítélet.
- 24 Legf. Bír. Pf. III. 20 014/1992. sz. (BH 1993/2. 95. sz.)
- 25 Legf. Bír. Gf. I. 33 682/1992. sz. (BH 1994/2. 97. sz.)
- 26 Fpkf. VI. 32 798/1994. sz. (BH 1996/7. 380. sz.) A Bírósági Határozatokban megjelölt döntésben kiemelt „cím” is egyértelművé teszi a Legfelsőbb Bíróság álláspontját. E szerint „az engedményezési szerződés megkötésének időpontjában még létre sem jött követelés – érvényesen – nem engedményezhető” Bár a legújabb közzétett ítélet már elismeri a jövőbeli követelések engedményezését, annak indokolása azonban kételyeket ébreszthet. Legf. Bír. Gfv. X. 31 608/1999. sz. (BH 2001/10. 489. sz.) Az ítélet elemzését lásd a biztosítéki célú engedményezést bemutató fejezetben.
- 27 Kisfaludi András: Az adásvételi szerződés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1999., Budapest, 68. oldal.
- 28 Kisfaludi, 72. oldal. Lásd továbbá a Ptk. Kommentárját, amely szerint „bármilyen megjelölés használható, csak az a fontos, hogy kétségmentesen megállapítható legyen, melyik dologra irányult a felek akarata.” (Ptk. Kommentár, 1075. oldal.)
- 29 Lásd a BH 1970/1. 6302. sz., illetve a Legf. Bír. Pfv. IV. 21 205/1995. sz. (BH 1996/11. 584. sz.) döntéseket.
- 30 „Az adós túlbiztosításának egyik sajátos esete az ún. „globálcesszió”. Az ilyen „globális”, az adós valamennyi jövőbeni követelésére kiterjedő engedményezések egyébként egy másik szempontból, a hitelezők kielégítési alapjának veszélyeztetése miatt is jó erkölcsbe ütközőnek minősülhetnek, mert az adós hitelezőivel szemben egyet – a „globálengedményest” – a többi hitelezővel szemben privilegizált helyzetbe hozza úgy, hogy ennek kapcsán egyes biztosítékok sorrendje kérdéses, és az ilyen engedményezésről egyébként a többi hitelező nem is feltétlenül szerez tudomást.” (Menyhárd, 114. oldal.)
- 31 Ptk. Kommentár, 883. oldal.
- 32 Menyhárd, 121. oldal.
- 33 Vö. Ptk. 267. § (1) bekezdés, amely úgy rendelkezik, hogy a zálogjog tárgyát képező jogok vagy követelések körülírással is meghatározhatók.
- 34 Legf. Bír. Gfv. X. 31 608/1999. sz. (BH 2001/10. 489. sz.)
- 35 BGB 1280. § Egy követelés elzálogosítása, amelynek az átruházásához az engedményezési szerződés elegendő, csak akkor érvényes, ha a hitelező azt az adósnak bejelenti.
- 36 Ptk. Kommentár, 555. oldal. A kontárszerződések kapcsán lásd a Legf. Bír. Pfv. IV. 22 431/1993. sz. (BH 1994/4. 186. sz.) és a Legf. Bír. Pfv. III. 21.463/1995. sz. (BH 1997/8. 391. sz.) ítéleteit.
- 37 „Például a Ptk. 567. § (1) bekezdése szerint a biztosítási szerződésre vonatkozó fejezet rendelkezéseitől a biztosítási szabályzat és a felek szerződése a biztosított hátrányára nem térhet el, amennyiben a biztosítási szerződésbe mégis ilyen kikötés kerülne, a szerződés nem érvénytelen, hanem a Ptk. szerinti tartalommal érvényes.” (Kemenes, 9. oldal.)
- 38 Lásd a BH 1993/12. sz. Fórum rovatát.
- 39 Kemenes, 9. oldal. Egyes törvények rendelkezéseibe ütköző szerződések érvénytelenségének a kérdését lásd Kemenes, 9–17. oldal.
- 40 Az engedményezési jelleg tovább halványul, ha figyelembe vesszük, hogy a szerződések tipikusan tartalmazzák, hogy az engedményezésről nem történik értesítés, az adóssal szemben továbbra is az engedményező jelenik meg hitelezőként.
- 41 A Konceptiónak a 2002. november 18-i Kodifikációs Főbizottsági ülésre előterjesztett, átdolgozott változata, 151. oldal. A biztosítéki vagyonkezelés kérdéséhez lásd Menyhárd Attila: Észrevételek és javaslatok az új Polgári törvénykönyv dologi jogi koncepciójának kiegészítéséhez. Kézirat. 20., 40–44. oldal. Csizmazia Norbert – Sándor István: A bizalmi (fiduciárius) vagyonkezelés modellje és a Ptk. reformja. Polgári Jogi Kodifikáció, 2002/4. sz. 10–29. oldal.)
- 42 Egyértelművé teszi a joggyakorlatot egy, a Bírósági Határozatokban közzétett ítélet, amelyből a szerkesztők „címként” azt emelték ki, hogy „az engedményezésre vonatkozó szerződés a megkötésével egyidejűleg teljesedésbe megy”. Az indokolás megállapítja, hogy „a Ptk. 329. §-ának (1) bekezdése alapján az engedményezéssel az engedményes a régi jogosult helyébe lép, a jogutódlás folytán átszállnak rá az ezzel járó jogokon kívül

- a követelést biztosító zálogjogból és kezességből eredő jogok is. Megalopozottan hivatkozik tehát arra a hitelező a fellebbezésében, hogy az engedményezéssel, vagyis a szerződés megkötésével az engedményezésre vonatkozó megállapodás teljesedése is megy. A Ptk. 328. §-ának (3) bekezdése szerint a szerződés létrejöttéhez, érvényességéhez a kötelezett hozzájárulása nem szükséges, a nevezettet csak értesíteni kell annak megkötéséről.” [Legf. Bír. Fpkf.II.: 32 919/1991. sz. (BH 1993/7. 446. sz.)]
- „A végeredmény tehát az, hogy amennyiben a követelést átruházó engedményezési ügylet perfekté válik – ez pedig a konszenzus megszületésének pillanata – a joghatások beállnak (...): a követelés átszáll.” Leszkoven László: A fiduciárius engedményezés jogi természetéről. Magyar Jog, 2002/3. sz. 13–17. oldal, 15. oldal.
- 43 Lajer, 20. oldal.
- 44 A csődeljárásról, a felszámolási eljárásról és a végelszámolásról szóló 1991. évi XLIX. törvény 4. § (1) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a csődeljárás és a felszámolási eljárás, valamint a végelszámolás körébe tartozik a gazdasági szervezet minden vagyona, amellyel a csőd- vagy a felszámolási eljárás, illetve a végelszámolás kezdő időpontjában rendelkezik, továbbá az a vagyon, amelyet ezt követően az eljárás tartama alatt szerz.
- 45 Legf. Bír. Gfv. X. 31 608/1999. sz. (BH 2001/10. 489. sz.)
- 46 Legf. Bír. Gfv. X. 31 608/1999. sz. (BH 2001/10. 489. sz.)
- 47 „Az engedményező és az engedményes (...) a Ptk. 200. §-ának (1) bekezdéséből következően a szerződés tartalmát szabadon állapíthatják meg, és a szerződésekre vonatkozó rendelkezésektől egyező akarattal eltérhetnek, ha jogszabály az eltérést nem tiltja. Nincsen tehát jogi akadály annak, hogy a faktoringhitelező a követelést kifelé, harmadik személyek irányában korlátlanul engedményezze, ugyanakkor az engedménnyel abban állapodjon meg, hogy az az engedménnyel csak meghatározott célból, meghatározott feltétel mellett élhet. Ez a cél lehet többek között az engedményező engedménnyel szemben fennálló tartozásának a biztosítása. A jelen esetben is ez történt a felek a köztük létrejött kölcsönszerződések (finanszírozási szerződések) és folyószámlahitel-szerződés – egyik – biztosítékeként engedményezési keretszerződéseket kötöttek, amelyek – jogszabályi tilalom hiányában – érvényesen létrejöttek.”
- 48 Ugyanezt a gondolatmenetet követi a Legfelsőbb Bíróságnak egy 2002-es döntése, amely szerint „a biztosítéki engedmény esetén az engedményes arra szerez jogot, hogy az engedményezővel szembeni követelését – nem fizetése esetén – az átruházott követelésből kielégítse. Amennyiben azonban az engedményező teljesít, az engedményezett követelés már nem illeti meg. Vagyis a felperes mint engedményes az engedményezett követelést csak a Faktorzás Rt. adóssal szembeni követelése kielégítése végett szedheti be. Ebből pedig az következik, hogy a biztosítéki engedmény osztozik a többi biztosítéki jogi sorsában, így ha a hitelező felperes az engedményen alapuló követelését a felszámolás kezdő időpontjáig a kötelezettől nem szedte be, azzal az már nem rendelkezhet, mivel az adós Faktorzás Rt. által biztosítékként engedményezett követelések az érvényesen létrejött engedményezési szerződés ellenére sem kerültek ki az engedményező felszámolás alá vonható vagyonából. (...) A fentieket összegezve: a felperest a felszámolási eljárás kezdő időpontjáig illette meg a biztosítéki célú engedményezési szerződések alapján az a jog, hogy az engedményezett követelésekből az engedményezővel szembeni követelését kielégítse, az adóstól a tartozást beszédje.” [Legf. Bír. Gf. I. 30 906/2000. sz. (BH 2002/9. 364. sz.)]
- 49 Dorothee Janzen: Der UNCITRAL-Konventionsentwurf zur Recht der Internationalen Finanzierungsabtretung, Symposium in Hamburg am 18. und 19. September 1998. 63 Rabels Zeitschrift 368 (1999), 880. oldal.
- 50 Az engedményezési szerződés érvényességének vizsgálatát szigorúan el kell választani az engedményezésről való értesítés formai kérdéseitől. Az Egyezmény fogalomrendszerében az engedményezési szerződés létrejöttének tekintendő a szerződés megkötésével. Az erről szóló értesítés legfeljebb a követelés behajtása során lesz érdekes. Az engedményezésről való értesítés tehát nem tartozik az engedményezés érvényességi feltételei közé. Az engedményezés az engedményező és az engedményes szerződése, amelynek létrejöttéhez csak a két fél akaratosságára van szükség. Az engedményezés tehát megkötésével teljesedésbe megy, perfekté válik.
- 51 Schwarz Gusztáv: Magánjogi fejtegetések felsőbbbírósi határozatok kapcsán. Singer és Wolfner, 1890., Budapest, 101. oldal.
- 52 Ptk. Kommentár, 882. oldal. Vitatható ezért a Legfelsőbb Bíróság érvelése egy 1978-as esetben, ahol az alperes arra hivatkozva nem kívánt az engedményezési láncolat utolsó engedményesének teljesíteni, hogy az első engedményezési szerződésen nem szerepelt a cégszerű aláírás mellett a cégbélyegző is. A Legfelsőbb Bíróság ahelyett, hogy megállapította volna, hogy az engedményezés alakszerűen jogügylet, annak a vizsgálatába bocsátkozott, hogy a cégszerű aláírásnak kell-e a cégbélyegző, vagy elegendő a cégszöveg aláírása. [Legf. Bír. Gf. IV. 30 159/1978. sz. (BH 1979. 244. sz.)]
- 53 Lásd az Egyezmény 20. cikkét.
- 54 Article 11:308.
- 55 A UCC § 9-405 bekezdése is úgy rendelkezik, hogy főszabályként az engedményezésről való értesítésig lehet az engedménnyel szemben is hatályosan módosítani az eredeti szerződést.
- 56 Lásd Spiros V. Bazinas: Lowering the cost of credit: The promise in the future Universal convention on assignment of receivables in international trade. Tulane Journal of International and Comparative Law. Volume 9, Spring 2001, 259–294. oldal, 279. oldal.
- 57 A Code civil rendkívül szigorú szabályokat ír elő az engedményezés vonatkozásában. Az engedményezésnek harmadik személyekkel és az adóssal szembeni hatályosságához szükséges van a konszenzuson kívül egy további aktusra: az adós értesítésére, amely azonban szigorúan formalizált módon lehetséges csak. Többek között a szigorú alaki előírások vezettek 1981-ben a Dailly szenátor által előterjesztett, maig az ő nevét viselő törvény elfogadásához, melynek célja a hitelhez jutás megkönnyítése volt. A törvény legjelentősebb újítása a korábbi értesítést felváltó bordereau bevezetése. A bordereau az engedményező által kiállított és az engedményes által aláírt, a követeléseket felsoroló jegyzék, melynek legfőbb joghatása, hogy az engedményezés hatályossá válik az okiraton szereplő kiállítási dátum szerint.
- 58 Code civil 1690. § (1) és (2) bekezdés.
- 59 György, 58. oldal.
- 60 Curia (Dtár harmadik folyam V. köt. 160. eset). Idézi Fodor, 188. oldal.
- 61 Lásd a Tervezett 1900-as változatának az 1257. §-át, az 1913-as változat 993. §-át, illetve a Javaslat 1224. §-át.
- 62 Frank: Közigazgatás törvénye I. 609. oldal. Idézi György, 59. oldal.
- 63 A Kúria gyakorlata is kimondta, hogy „engedményezés esetében az adós csak akkor köteles az engedményes kezébe fizetni, ha az engedményezés kellő módon, t. i. a hitelező által, vagy az engedmény igazolása mellett, az engedményes által hozott tudomására.” [Curia (Dtár harmadik folyam V. köt. 108. eset). Idézi Fodor, 188. oldal.]
- 64 Fodor, 189. oldal.
- 65 György, 60. oldal. Lásd a Kúria I. G. 159/1896. sz. határozatát.
- 66 Koncepció, 149. oldal.
- 67 Lásd a követelések engedményezhetőségének szerződéses kizárásánál elmondottakat. Az adós így jogosult lesz az engedményesnek teljesíteni. Az engedménnyel szemben az engedményező legfeljebb szerződésszegés jogcímén léphet fel.
- 68 Kommentár, 882. oldal.
- 69 BGB 404. §, ABGB 1396. §, UCC § 9 – 318 (1) (a). Az angol bírói gyakorlatot lásd továbbá a William Pickersgill & Sons Ltd. v. London & Provincial Marine Ins. Ltd. [1912] 3 K. B. 614. és a The „Raven” [1980] 2 Lloyd’s Rep. 266 (Q. B.) eseteket.
- 70 Lásd például a BGB 404. §-át, amely szerint az adós az új hitelezővel szemben is felhozhatja azokat a kifogásokat, amelyek az engedményezés időpontjában az korábbi hitelezővel szemben fennálltak [„die zur Zeit der Abtretung der Forderung (...) begründet waren”].
- 71 Az ilyen joglemondó nyilatkozattal azonban nem lehet, vagy csak korlátozott mértékben lehet élni fogyasztói jogviszonyokban. Az Európai Unió fogyasztói hitelekéről szóló irányelve úgy rendelkezik, hogy ilyen hitelek esetén a hitelező engedményesével szemben is felhozható minden kifogás, amely az engedményezővel szemben felhozható lett volna. (Council Directive 87/102/EEC of 22 December 1986 for the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning consumer credits 9. cikke.)
- 72 Túry Sándor Kornél: Elvont kötelmek. In: Szladits Károly (Szerk.): Magyar magánjog III. kötet, Kötelmi jog általános része. Grill, 1941., Budapest, 17–18. oldal.
- 73 Legf. Bír. Pfv. I. 23.200/1995. sz. (BH 1996/8. 422. sz.) Hasonlóan rendelkezik a Code civil 1699. cikke.
- 74 Lásd a német BGB 437. §-át, a svájci OR 171. cikkely (1) bekezdését, az osztrák ABGB 1379. cikkelyét, a francia Code civil 1693. cikkelyét, az olasz törvénykönyv 1266. cikkelyét, a spanyol törvénykönyv 1529. cikkelyét, a svéd Skuldebrevslagen (1936. évi 81. törvény, Law on promissory notes) 9. §-át és az amerikai Restatement (2nd) of Contracts 333. § (1) (b) bekezdését.
- 75 Lásd a Restatement (2nd) of Contracts 333. § (2) bekezdését, a francia Code civil 1694. cikkelyét, az olasz törvénykönyv 1267. cikkely (1) bekezdését, a spanyol törvénykönyv 1529. cikkely (1) bekezdését, a svájci OR 171. cikkely (2) bekezdését, illetve a német BGB 438. §-át és az ahhoz kapcsolódó bírói gyakorlatot. Az osztrák és a francia polgári törvénykönyv érdekes kivételnek tekinthetőek ez alól a szabály alól. Az osztrák polgári törvénykönyv 1397. cikkelye úgy rendelkezik, hogy az engedményező eltérő kikötés hiányában szavatol az adós fizetőképességéért. A bírói gyakorlat azonban ezen rendelkezést megszorítóan értelmezi, és az értelmezés során lényeges körülményként veszi figyelembe az engedményezés árát. A Code civil értelmében az engedményező – a felek eltérő rendelkezésének hiányában – kizárólag a követelésnek az engedményezés időpontjában való fennállásért felel. A felek kikötik az engedményező felelősségét az adós fizetőképességéért, amely – szintén eltérő kikötés hiányában – kizárólag az engedményezés időpontjára és nem az adós jövőbeli fizetőképességére vonatkozik. A Code civil 1695. cikkelye értelmében az engedményező szavatol a követelésnek az engedményezés időpontjában való fennállásáért. Az adós fizetőképességéért csak külön kikötés esetében szavatol, és eltérő megállapodás hiányában ilyenkor is csak az engedményezési fizetőképességéért és kizárólag az engedményes által fizetett ellenérték mértékéig.
- 76 Ilyen törvényi maximumot tartalmaz a francia Code civil 1694. cikkelye, a spanyol törvénykönyv 1529. cikkelye, az osztrák ABGB 1397. cikkelye. Eltérek azonban a korlátokat tartalmazó kódekek abban a tekintetben,

hogyan ezen korlátok kógens szabályok-e, vagy a felek közös akaratral eltérhetnek azoktól.
 77 Bazinas: Lowering the cost of credit, 276. oldal.
 78 Lásd az Mtj. 1222. §-át.
 79 Ptk. Kommentár 888. oldal.
 80 Mádl Ferenc – Vékás Lajos: Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2000., Budapest, 372. oldal.

81 „A legszorosabb kapcsolat elve lényegileg ugyanarra a tartalmi összefüggésre orientál, mint a jellemző szolgáltatás elve, csak még akkor is életképes, amikor több jellemző szolgáltatás van az ügyben, komplex viszonyról van szó, mert ezek összességéből vezeti le a legszorosabb kapcsolatot valamely meghatározott és érintett jogrendszerhez.” (Mádl – Vékás, 373. oldal.)
 82 Nmjt. 30. § (1) bekezdés.
 83 Legf. Bír. Gf. I. 32 886/1997. sz. (BH 1999/2. 77. sz.)

Az állam kártérítési felelőssége a közösségi jog megsértése esetén*

A)

Az állam felelőssége de lege lata

I. A kártérítési felelősség általános kérdései a magyar polgári jogban

Kártérítési felelősség felvetődhet mind egymással alárendeltségi, mind egymásnak mellérendelt viszonyban álló jogalanyok között. Az első esetben munkajogi (vagy ahhoz hasonló, „munkajogias”) kárfelelősségről beszélünk, míg a második esetben a polgári jogi felelősségről van szó.

Az állam és polgára – ideértve a honos gazdasági társaságokat és az állampolgárok más csoportjait – vonatkozásában a kártérítési felelősség mint egyenrangú és egymással mellérendeltségi viszonyban álló jogalanyok közötti vagyoni jogi viszony ragadható meg, amely a polgári jog keretébe tartozik. A Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló, többször módosított 1959. évi IV. tv. (a továbbiakban: Ptk.) a kártérítési felelősséget a szerződésen kívüli károkozásért való felelősség körében szabályozza (339–360. §-ok). Ezeket a rendelkezéseket egy utaló szabály – a Ptk. 318. § (1) bek. – közvetítésével és bizonyos eltéréssel kell alkalmazni a szerződésszegéssel előidézett (kontraktuális felelősség) károkozásért való felelősségre.

A magyar deliktális felelősség felrőhatóságán (itt a felrőhatóságot az egyszerűség kedvéért a vétkesség szinonimájaként kezeltem) alapuló és kimentéses felelősségnek szokták megjelölni. Ezért a szabályozás középpontjában az az általános rendelkezés áll, amelyet a Ptk. 339. § (1) bekezdése így fogalmaz meg: „Aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentésül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható.” Eszerint a felelősség megállapításának négy eleme van: 1. jogellenes magatartás, 2. kár, 3. okozati összefüggés, 4. vétkesség. Az elemeknek együttesen kell fennállniuk.

A Polgári Perrendtartásról szóló, többször módosított 1952. évi III. tv. (a továbbiakban: Pp.) 164. § (1) bekezdésében írt és a bizonyítási teherre vonatkozó szabály értelmében az első három feltételt a károsultnak kell bizonyítania, míg a károkozó kimentheti magát vétlensége bizonyításával.

A törvény szabályozza – hogy csak a legfontosabbakat említsem – a károsult kárenyhítési kötelezettségét a jogellenességet kizáró helyzeteket, többek között károkozása kapcsán a felek külső és belső jogviszonyát.

Ismert a magyar jogban a fokozott veszéllyel járó tevékenységért való felelősség [Ptk. 345. § (1) bek.], amely nem a károkozót hanem az üzembentartót terheli. Ez „objektív” felelősség, a kimentés kizárólag a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén

kívül eső és egyben elháríthatatlan ok bizonyításával lehetséges. A Ptk. 339. és 345. §-ai együtt is alkalmazhatók.

A törvény rendezi a gondozói, az alkalmazotti, a megbízottért való felelősséget, az állattartói felelősséget és – a római jogi alapokon – az épületről lehullott, az onnan kidobott, kiejtett stb. tárgyak által okozott károkozásért való felelősséget.

Nem kívánok foglalkozni a felelősség módjára, a kártérítés mértékére vonatkozó részletes szabályokkal, azonban a Ptk. témánk szempontjából jelentős, 348. és 349. §-ait az alábbiakban ismertetem.

II. Az alkalmazottakért való felelősség különleges esetei

A Ptk. 348. §-a azt mondja ki, hogy az alkalmazott által a minőségében okozott kárért a munkáltató felel. Ennek a szabálynak az „alesete” a Ptk. 349. §-a, amelynek (1) és (3) bekezdése így szól:

„Államigazgatási jogkörben okozott kárért a felelősséget csak akkor lehet megállapítani, ha a kár rendes jogorvoslattal nem volt elhárítható, illetőleg a károsult a kár elhárítására alkalmas rendes jogorvoslati lehetőséget igénybe vette.” „Ezeket a szabályokat kell alkalmazni a bírósági és ügyészségi jogkörben okozott kárért való felelősségre is, ha jogszabály másként nem rendelkezik.”

Első olvasásra szembeűnik, hogy a most idézett szabályok nem jelentenek önálló felelősségi alakzatokat, mert feltételezik a Ptk. 339. (1) bek. szerinti általános feltételek meglétét, bizonyítottságát, és ezekhez képest a rendes jogorvoslat igénybevételenek kötelezettsége többletfeltételként értelmezendő.

Az államigazgatási (pontosabban: közigazgatási) és bírósági jogkörben okozott kár megtérítésének fenti szabályai már a Ptk. 1960. május 1-jei hatálybalépésétől kezdve léteztek. 1997-ig a törvény azt is megkívánta, hogy a károkozó bűnösségét, illetőleg vétkességét büntető vagy fegyelmi eljárás során előzetesen megállapítsák. A kártérítés lehetőségét korábban privilegizált elévülesi idő is szűkítette, amelyet az Alkotmánybíróság határozata semmisített meg [1/1996. (I. 26.) AB hat.].

A Legfelsőbb Bíróság ma is hatályos PK. 42. sz. állásfoglalása a Ptk. 349. § alkalmazását a közhatalom gyakorlása során kifejtett szervező-intézkedő tevékenységekre és mulasztásokra korlátozta. Ehhez kapcsolódva, a Pfv. X. 21.632/97. sz. (BH 1998/334. jogeset) eseti döntésében még azt is megfogalmazta, hogy csak egyedi aktusokkal okozott károk megtérítéséről van szó. Azt is kifejtette ugyanitt, hogy a „jogszabály hatálybalépésével esetleg bekövetkezett károsodás nem keletkeztet a jogalkotó és a károsult között kötelmi jogviszonyt, és ilyen értelmű jogszabályi rendelkezés hiányában a sérelmek jóvátételére

* Szerkesztői megjegyzés: Folyóiratunk 2003. évfolyamának 4. számában tanulmányt közöltünk Kecskés László professzor tolaból az állam jogszabályalkotással okozott károkozásért fennálló felelősségéről. Jelen írás a témakör egy konkrét szeletét járja körül, a gyakorló bíró tapasztalataira építve.

(a jogalanyok kárpótására) a polgári jogi kárfelelősségnek a Ptk. 339. § (1) bekezdésében foglalt szabályai sem alkalmazhatók.”

A Kollégiumi állásfoglalás a bíróságokra kötelező, az eseti döntés ugyan nem, de mindenképpen befolyásolja a bíró szemléletét.

A fentiekből az következik, hogy a jogalkotó (törvényhozó, önkormányzati rendelet alkotója) a mai magyar polgári jogban nem tartozik kártérítési felelősséggel, a károsultnak nincs alanyi joga a jogalkotó által elkövetett károkozó tevékenység vagy mulasztás esetén kárának megtérítését kérni; a közigazgatás felelősége pedig az egyedi aktusokra (határozat, intézkedés) korlátozódik.

A kialakult helyzetet Lajer Zsolt ügyvéd – találoán – a „**jogalkotó felelőtlensége**” megjelöléssel illette. („Felelősség a jogszabályalkotással okozott károkért a magyar jogban” című cikk. Jogtudományi Közlöny 2001. február.)

III. A Pp. 2. § (3) bekezdése

Az anyagi jogi szabályokon túl tartalmaz kártérítésre utaló rendelkezést az eljárási jog is.

A Pp. – legutóbbi – 1999. évi CX. törvénnyel történt módosítása deklarálta a tisztességes eljárásról való jog elvét a polgári eljárásban, amikor a 2. § (1) bekezdését a következők szerint fogalmazta át:

„A bíróságnak az a feladata, hogy a feleknek a jogviták elbírálásához, a perek tisztességes lefolytatásához és ésszerű időn belül történő befejezéséhez való jogát érvényesítse.”

Ez a 2003. január 1-jén hatályba lépő alábbi rendelkezéssel egészült ki: „Az (1) bekezdésben foglaltak teljesítésének elmulasztása esetén a fél – az alapvető jogait ért sérelemre hivatkozással – méltányos elégtételt biztosító kártérítésre tarthat igényt, feltéve, hogy a sérelem a jogorvoslati eljárásban nem orvosolható. Az igény elbírálása során a bíróság soron kívül jár el. A kártérítés megállapítását nem zárja ki, ha a bíróság nevében eljár személynek az okozott jogsérelem közvetlenül nem volt felróható.” [2. § (3) bekezdés].

A Pp. önálló képviselői indítványra megfogalmazott 2. § (3) bekezdése a jelenlegi formájában meglehetősen problematikus. Kérdéses, hogy egy eljárásjogi követelmény érvényesülésének garanciáját jelenti-e, vagy az anyagi jogi kártérítési szabályok valamilyen kiegészítésének szánta a jogalkotó (ebben az esetben az elhelyezése is vitatható). Nem ismert, hogy egyszerűen deklarációról van-e szó, vagy alanyi jogot biztosít a sérelmet szenvedettnek kereset előterjesztésére. Ha az utóbbi, kérdés, hogy ki áll helyt, az érintett bíróság-e, vagy a törvényhozás (amely mint láttuk nem felel) – végső soron az állam –, amely nem teremtette meg a jogvita ésszerű időn belül történő befejezésének jogszabályi, személyi és tárgyi feltételeit.

IV. Következtetések

Látható, hogy sem a Ptk. jelenlegi kártérítésre vonatkozó tételesjogi szabályai és azok legfelsőbb bírósági interpretációja, sem a Pp. 2. § (3) bekezdése nem oldja fel és nem oldja meg azt a problémát, hogy a jelenlegi magyar dogmatika és gyakorlat ismeri és elismeri ugyan egyes szerveinek (közigazgatás, bíróságok) felelőségét, anélkül azonban, hogy az állami szervezet teljesen „lefedné” és végső soron elismerné az állam felelőségét.

Ebben nyilvánvalóan szerepet játszik az a tény, hogy a korábbi, szocialista polgári jogi felfogás az állam közjogi szerepét eltűnőzve, az állam polgári jogi jogalanyiságát csak szűk körben ismerte el. A tételes jog az államot a Ptk. eredeti szövege szerint nem is tekintette jogi személynek, hanem a természetes és a jogi személyek mellett valamilyen harmadik képződménynek.

Az 1997. évi CXLIV. tv. 303. § (1) bekezdése módosította a Ptk. 28. § (1) bekezdését, határozottan kimondva az állam jogi személyiségét. [Megjegyzem, hogy a törvény céljáról rendelkező 1. § (1) bekezdése a törvény személyi hatályának megjelenésénél nem is szerepelteti az államot, az állampolgárok, különböző szervezetek és más személyek mellett.]

Az állam polgári jogi megítélésével kapcsolatos – és bizonyos mértékig ma is jellemző – szemérmesség nagy valószínűséggel a **korlátlan közjogi immunitás** elméletéből táplálkozott.

A Legfelsőbb Bíróság is abból indulhatott ki, hogy megvan-e a közjogi (alkotmányjogi, közigazgatási jogi, büntetőjogi) felelősségrevonásnak az eszközei, ezeket nem indokolt a polgári jogi felelősséggel kiegészíteni.

Álláspontom szerint ez a nézet **már ma sem tartható**.

Elméletileg azért nem, mert ellenkezik az 1949. évi XX. törvényben (a továbbiakban: Alkotmány) lefektetett elvekkel, a jogállamiság [2. § (1) bek.] elvével, a köztulajdon és magántulajdon egyenjogúságának elvével és egyenlő védelmével [9. § (1) bek.], a tulajdonhoz való jog [13. § (1) bek.] deklarálásával. A 70/A. § kimondja a mindenféle megkülönböztetés tilalmát, míg a 70/A. § (3) bekezdés a jogegyenlőség követelményét fogalmazza meg.

Míndezeken felül a 70/K. § azt rögzíti, hogy az alapvető jogok megsértése miatt keletkezett igények, továbbá a kötelesek teljesítésével kapcsolatban hozott **állami** döntések elleni kifogások **bíróságok előtt** érvényesíthetők. Az állami felelősség el nem ismerése – az állam és a polgára viszonyában – alapvető jogsértés, amely bírósági úton orvosolható kell hogy legyen.

Gyakorlati érvek is szólnak amellett, hogy az állam felelőségével kapcsolatos joganyagot valamilyen módon rendezzék. Hazánkban már most is vannak olyan nemzetközi kötelezettségei, amelyek körében felmerülhet és fel is merül az állami felelősség kérdése.

Az Országgyűlés az 1993. évi XXXI. törvénnyel hirdette ki az **Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Védelméről szóló 1950. november 4-én kelt Egyezményt (a továbbiakban: Római Egyezmény)**, és Magyarország megerősítési okiratának 1992. november 5-én történt letétbehelyezésétől kezdve a természetes és jogi személyek a Bizottsághoz – majd 1998. november 1. óta – az Európai Emberi Jogok Bírósághoz fordulhatnak a Római Egyezményben és annak kiegészítő jegyzőkönyveiben biztosított alapvető jogaik megsértése miatt.

A Római Egyezmény 6. cikke foglalkozik a tisztességes tárgyaláshoz való joggal. Deklarálja, hogy mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja és hozzon határozatot. Ez a követelmény mind a polgári, mind a büntetőügyekre vonatkozik. A „tisztességes eljárás” magában foglalja a nyilvánosságot (amelyet csak kivételesen, garanciális okból lehet kizárni), büntetőügyekben az ártatlanság vélelmét és a védekezéshez (ezen belül a védelemhez) való jogot.

A 6. cikken túlmenően a közigazgatást és az igazságszolgáltatást egyaránt érintő 13. cikk bír jelentőséggel, amely a hatékony jogorvoslatihoz való jog követelményét szabja meg.

Honfitársaink élnek is a Római Egyezményben biztosított jogokkal Strasbourgban. A Magyar Államnak az Európai Emberi Jogok Bíróság előtti kártérítési felelősége nemzetközi jogilag megoldott.

Ugyanakkor belföldi megyei bíróságok előtt számos olyan per folyt és folyik, amelyekben a felperesek azt állítják, hogy befejezett (vagy folyamatban lévő) perükben a bíróság megsértette a tisztességes eljárásról való jogukat, mert pl. nem vette jegyzőkönyvbe egyik vagy másik nyilatkozatukat, nem rendelte el az általuk indítványozott bizonyítást, vagy egyszerűen pervesztesek lettek. Sok esetben azt kifogásolják, hogy a tárgyalások hosszabb határidőre történt kintűzésével, annak elhalasztásával, vagy további bizonyítás elrendelésével az ésszerű határidőt lépték túl.

Van, amikor a keresetlevélben egy ilyen hivatkozás vegyül a személyiségi jog megsértésének állításával és ennek következté-

ben a személyiségvédelemhez fűződő objektív jellegű megállapítási, vagy szubjektív jellegű kártérítési igénnyel lépnek fel.

A bírói gyakorlat annyiban egységes, hogy a Pp. fent részletezett 2. § (3) bekezdését nem alkalmazza, figyelemmel a 2003. január 1-jei hatálybalépésre. Ebből azonban csak az következik, hogy a bíróság részéről eljáró személy magatartásának felróhatóságától függetlenül nincs helye kártérítés megállapításának. Mód van viszont a bíróság elmarasztalására a Ptk. 349. § és 339. § (1) bekezdése szerint, esetleges felróhatóság alapján.

Nem ilyen egyértelmű a személyiségi jog megsértésére való felperesi hivatkozás. Mivel a magyar Ptk. kommentárja a személyek polgári jogi védelmét tágran értelmezve, azokat az alkotmányos alapjogokból és az emberi jogokból eredezteti, nem zárható ki a jogsértés megállapítása, abba hagyásra kötelezés, eltiltás stb. a Római Egyezmény kategóriái alapján.

(Nehezíti a jogértelmezést és a nem megalapozott keresetek elhárítását az, hogy a hatályos magyar Pp.-ben nincs olyan rendelkezés, amely a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasítását lehetővé tenné, nyilvánvaló alaptalanság címén.)

A leírtak megerősítik azt a korábbi következtetésemet, hogy a Római Szerződés fogalmaira hivatkozó belföldi kereseteket is csak a közigazgatási és bírósági szervekkel szemben lehet előterjeszteni, a jogalkotó e vonatkozásban is „felelőtlen”. Az eddig kifejtettekből az a végkövetkeztetés adódik, hogy a magyar polgári jogban **tételesjogilag ugyan nem kizárt az állam kártérítési felelősségének megállapítása** (hiszen az állam az emberrel és az egyéb jogi személyekkel egyenrangú jogalany), a jelenlegi joggyakorlat szerint a „jogalkotási felelőtlenség” folytán ez **korlátozottan érvényesül, az állam nevében és helyett konkrétan körvonalazható igazgatási szervek és bíróságok állnak helyt alkalmazottaik vétkes károkozása miatt.**

A Pp. 2. § (3) bekezdésében szereplő deklaratív jellegű szabály ez idő szerint nemcsak azért alkalmazhatatlan, mert még nem hatályos, hanem azért is, mert „üres”.

V. A közösségi jog és a belső jog viszonya

Az állam belső jogi felelősségének kidolgozása napjainkban égetően felmerülő szükségszerűség. Ha Magyarország csatlakozik az Európai Unióhoz, a közösségi jog egy csapásra belső joggá változik. Az államok feletti és a nemzeti jog viszonyának megítélése terén a közösségi jogrend egyre inkább a monista felfogás irányába mutat, vagyis a közösségi jog elsőbbsége nem egyszerűen az államok jogharmonizációs kötelezettségét jelenti, hanem azt is, hogy a két jogrend bármiféle ütközése esetén az adott nemzeti hatóság köteles a közösségi joggal ellentétes belső jogot (normát) figyelmen kívül hagyni, mintha nem is létezne. A Luxemburgi Európai Bíróság (a továbbiakban: Bíróság) **az Európai Unióról szóló Szerződés (a továbbiakban: Szerződés) 5. cikkében megfogalmazott ún. hűség-klauszula alapján a Costa v. ENEL (ECR 1964, 1251, 6/64) ügyben hozott ítéletben elvi élel mondta ki:**

„a Szerződés által létrehozott és ezáltal egy autonóm jogforrásból származó jogot ezen önállósága miatt nem előzheti meg semmilyen jellegű nemzeti jogszabály, ha nem akarjuk megfosztani közösségi jogi jellegétől, nem akarjuk magát a Közösség jogalapját megkérdőjelezni.”

Ezt a gondolatot a Bíróság más ítéleteiben megerősítette és továbbfejlesztette. Kiemelte azt is, hogy a közösségi jog normatív minőségétől függetlenül fennáll a közösségi jog elsőbbsége. Az elsőbbség még a nemzeti alkotmányjoggal szemben is érvényesül, továbbá még akkor is, ha a nemzeti jogi norma később keletkezett, tehát e vonatkozásban a „lex posterior derogat priori” jogelv sem alkalmazható.

A Simenthal II. (ECR 1978, 629, 106/77) ügyben a Bíróság azt mondta ki, hogy „minden, hatáskörében fellépő állami bíró köteles a közösségi jogot korlátozások nélkül alkalmazni és

azon jogokat, amelyekkel az egyént felruházta, védeni úgy, hogy a nemzeti jog minden esetlegesen ellentmondó rendelkezését, függetlenül attól, hogy az előbb vagy később keletkezett, mint a közösségi jogi norma, figyelmen kívül hagyja. Eszerint a nemzeti jogrend minden olyan rendelkezése vagy törvényhozási, közigazgatási, illetve bírósági aktsa összeegyeztethetetlen a közösségi jogrend természetéből eredő követelményekkel, amely azáltal gyengíti a közösségi jog hatékonyságát, hogy a jog alkalmazásáért felelős bíróságtól megtagadja annak lehetőségét, hogy a jogalkalmazással egyidejűleg mindent megtegyen annak érdekében, hogy kiiktassa azokat a nemzeti jogi szabályozásokat, melyek esetleg akadályozhatják a közösségi jogi normák teljes körű hatályának kibontakozását.

... A nemzeti bíróság ... köteles gondoskodni arról, hogy a normák teljes mértékben érvényesüljenek azáltal, hogy szükség esetén a nemzeti jog minden – még később keletkezett – ellentmondásos rendelkezését saját döntési hatáskörben figyelmen kívül hagyja anélkül, hogy ehhez ezen rendelkezés előzetes, törvényhozási vagy más alkotmányjogi eljárás általi megszüntetését kérnie kellene vagy meg kellene azt várnia.”

Mindez szorosan összefügg a közösségi normák közvetlen hatályának kérdéskörével. Bár a „közvetlen hatály” a jogirodalomban is sokat értelmezett és pontosan ma még kidolgozatlan tartalmú fogalom, első terminológiai megközelítésben azt jelenti, hogy ha egy közösségi jogszabály elegendően pontos és feltétlen érvényű, akkor az nemcsak a tagállamok egymás közti viszonyában alkalmazható, hanem közvetlen jogviszonyt keletkeztet az állam és a közösségi jog más alanyai (természetes személyek, gazdasági vállalkozások, közületek), sőt – esetenként – az alanyok egymás közti jogviszonyában is.

Amint az a Szerződés 2. és 3. cikkéből levezethető, a közösségi jog minőségileg más, mint a klasszikus értelemben vett nemzetközi jog: az alapítók szándéka szerint nem egyszerűen a szerződést kötő államok kölcsönös kötelezettségeit teremtette meg, hanem saját és önálló jogrenddel rendelkező olyan államok társulását, ahol a jognak az államokon kívül a polgárok (társaságok, társulások) is jogalanyai. A Bíróság a Van Gend & Loos (1963. II. 5., 26/62) ügyben hozott ítéletében fejtette ki, hogy itt az állami szuverenitást korlátozó olyan jogrend jött létre, „amelynek jogalanyai nemcsak maguk a tagállamok, hanem az egyének is. A tagállamok törvényhozásától független közösségi jognak ezért jogokat kell biztosítania az egyének számára ugyanúgy, ahogy kötelezettségeket ró rájuk”.

Az elsődleges jognak – tehát a Szerződésnek – is vannak olyan közvetlen hatállyal bíró rendelkezései, amelyekre a magánszemélyek is közvetlenül hivatkozhatnak (13., 16., 30., 34., 48., 52., 59., 95., 119. cikk), de a másodlagos jog tipikusan minden irányban közvetlenül hatályos jogforrása: a rendelet (189. cikk, második mondat). Bonyolultabb a helyzet az irányelvvel, amely az elérendő cél tekintetében köti a tagállamokat, azonban a cél eléréséhez szükséges módszert rábízta azokra (Szerződés 189. cikk, harmadik mondat). Az irányelv tekintetében a Bíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy a rendeletek közvetlen hatályából nem lehet arra következtetni, hogy más másodlagos jogforrásoknak ne lehetne hasonló hatása. Az 1974. XII. 4-i Van Duyn-ítéletben kifejtette: „A 189. cikkben kimondott közvetlen irányelvi hatállyal összeegyeztethetetlen lenne, ha általánosan kizárnánk annak lehetőségét, hogy az érintett személyek hivatkozhassanak egy irányelvvel kikötött kötelezettségre. Különösen abban az esetben gyengülne egy ilyen intézkedés hasznos hatása (effet utile), ha például a Közösség hatályos irányelvben kötelezi a tagországot egy bizonyos magatartásra, és az egyén a Bíróság előtt erre nem hivatkozhatna, és a tagállam bíróságai nem vehetnék az irányelvet a közösségi jog részeként tekintetbe.”

Ezt a gondolatot fejlesztette tovább a Becker (ECR 1982, 53 8/81) ügyben a Bíróság, amikor az egyéneknek azt a jogát elismerte, hogy a tartalmilag feltétlen és elegendően pontos, az előírt határidőnek eleget tevő végrehajtási intézkedés hiányában erre

hivatkozhat az államon belül, még akkor is, ha az ellenérdeklő fél maga az állam.

(A jogirodalomban vitatott az irányelvek ún. horizontális hatálya, de ez témánk szempontjából nem bír jelentőséggel.)

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy a Bíróság jogfejlesztő tevékenysége folytán minden közösségi állampolgár (jogi személy) alanyi jogosultsággal hivatkozhat az elsődleges vagy másodlagos közösségi jogi normára, feltéve, ha az feltétlen, elég pontos (egyértelmű) – irányelv esetén a honosítási idő is letelt –, és a norma az egyénre jogokat és kötelezettségeket keletkeztet.

B)

VI. A tagállam felelőssége a közösségi jog megsértése miatt

A Bíróság ítélezése szerint az irányelv alapján kedvezményezett állampolgár (jogi személy) – bizonyos feltételek mellett – kártérítési igényt érvényesíthet egy állammal szemben a tagállam elmaradt vagy hibás honosítása miatt. Ezt nevezi a jogirodalom Francovich-doktrínának. A konkrét jogesetben a munkavállalókat a munkaadó fizetésképtelensége miatt kár érte, mert a tagállam elmulasztotta az ilyen esetre vonatkozó irányelv átültetését. A Bíróság úgy foglalt állást, hogy a munkavállalókat megilleti a kártérítés. Ezáltal megteremtette az állam helytállásának alapvetését arra az esetre, ha az állampolgár (jogi személy) az állam mulasztása miatt jogait a nemzeti bíróság előtt nem tudja érvényesíteni (C6/90, C9/90). A kártérítési felelősség megállapításának előfeltételei a következők: 1. az irányelvben megjelölt cél tartalmazza az egyén jogokkal történő felruházását, 2. e jogok tartalmát az irányelv alapján meg lehessen állapítani, 3. a tagállami kötelezettségzegés és a keletkezett kár között fennálljon az okozati összefüggés. A Brasserie du Pêcheur és a Factortame (ECR 1996, C46/93 és C48/93) ügyek az ítélezési gyakorlatot továbbfejlesztették, ahol már az állam kártérítési kötelezettségét csak „minősített” jogsértés esetére korlátozza a Bíróság. Eszerint a közösségi jog megsértése akkor tekinthető elég komolyknak, ha a mérlegelés alapján az állapítható meg, hogy a tagállam nyíltan és súlyosan túllépte jogosultsága határait.

A kártérítési igény elbírálása a nemzeti bíróság hatáskörébe tartozik, az adott tagállam saját kártérítési joga szerint, azonban a kártérítési jogi feltételek nem lehetnek hátrányosabbak, mint a belső jogra alapuló igények esetében, nem fogalmazhatók meg úgy, hogy a gyakorlatban lehetetlenné tegyék az igény érvényesítését.

A Bíróságnak az egyedi ügyben figyelembe kell vennie a megsértett előírás világosságát és pontosságát a hatóságok mérlegelési jogát, a jogsértés szándékosságát vagy gondatlanságát és arányosnak kell lennie a kárral, veszteséggel. Ugyanakkor nincs jelentősége annak, hogy a kárt milyen típusú (törvényhozó, végrehajtó vagy igazságszolgáltató) szerv okozta. Ez – mint láttuk – a magyar jog szempontjából a hatályos joggyakorlat teljes megváltozását eredményezi.

Mivel a közösségi jogi állami felelősségnek nem feltétele a vétékenység, „objektív” felelősségről van szó, amely a magyar kártérítési jogi dogmatika átgondolását indokolja. Erről bővebben a VII. fejezet a) pontjában lesz szó.

C)

VII. Az állami kártérítési felelősség de lege ferenda

a)

A megadott témában az a) pontban felvetett hipotézis szerint nem történik belső jogszabályváltozás. Ezt a feltételt kénytelen vagyok szigorúan értelmezni, tehát nem érinthetem a Pp. 2. § (3) bekezdését sem.

Ez logikai úton csak úgy tehető meg, ha a Pp. 2. § (3) bekezdését tartalmilag „nemlétező”-nek, kizárólag eljárási jogi garanciának fogjuk fel, illetve azt feltételezzük, hogy az önálló képviselői indítvány kapcsán garanciális céllal beiktatott rendelkezést – legkésőbb a csatlakozás időpontjában – **úgyis módosítják, értelmezik, esetleg hatályon kívül helyezik.**

Egyebekben arra az álláspontra kell helyezkedni, hogy a csatlakozás pillanatában a közösségi jog „belső joggá válik”, tehát azt a jogalkalmazók úgy kezelik és alkalmazzák, mint a magyar jogszabályokat.

Ez levezethető az Alkotmány 7. § (1) bekezdésében foglalt rendelkezésből, amely kimondja, hogy „a Magyar Köztársaság jogrendszere elfogadja a nemzetközi jog általánosan ismert szabályait, biztosítja továbbá a vállalt nemzetközi jogi kötelezettségek és a belső jog összhangját.” Tehát az Alkotmány módosítása sem indokolt.

Jogalkotás nélkül végbemehet az állam felelősségének belső jogi elismerése, ha a „jogalkotó felelőtlenségét” sugalló joggyakorlat megváltozik. A Pfv. X. 21.632/97. sz. eseti döntés hatályon kívül helyezése nem kerülhet szóba, hiszen az egyedileg jogerősen elbírált ügyben keletkezett.

Mód van azonban a PK. 42. sz. állásfoglalás olyan egyértelmű módosítására, amely kétségtelenné teszi az állami szervek szélesebb körű felelősségének megszüntetését.

A PK. 42. sz. állásfoglalás hatályos szövegének a) pontja – „A Ptk. 349. §-ának alkalmazása szempontjából államigazgatási jogkörben okozott kárnak csak az államigazgatási jellegű, tehát a közhatalom gyakorlása során kifejtett szervező-intézkedő tevékenységgel, illetőleg ennek elmulasztásával okozott kárt lehet tekinteni.” – helyett javaslom a következő szöveget: „A Ptk. 349. §-ának alkalmazása szempontjából államigazgatási jogkörben okozott kárnak mindazt a kárt kell tekinteni, amely a szélesebb értelemben vett államigazgatással függ össze, ideértve az állam és az önkormányzatok jogalkotó tevékenységét vagy mulasztását és minden általános és egyedi közigazgatási intézkedést vagy annak elmulasztását”.

Az állásfoglalás módosításán túlmenően mind az elméletben (egyetemi vagy főiskolai képzés), mind a jogirodalomban még inkább tudatosítani kellene azt, hogy az állam már régóta nem „korlátozott jogalany”, hanem a polgári jogi jogviszonyban az emberrel és más jogi személyekkel egyenjogú és egyenrangú jogalany, amely deliktális felelősséggel is tartozik. Ez már azért sem lenne nehéz, mivel a korlátlan közjogi immunitás elméletét az élet – nemcsak Magyarországon – meghaladta és a tudomány a közjogi immunitást másképp fogja fel mint korábban. (Példa erre a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. tvr. 2000. évi CX. törvénnyel történt módosítása és ennek indoklása.)

Ha az a) pontbeli hipotézishez ragaszkodnánk, fennmarad egy lényeges probléma. Egyesek felvetették, hogy meginog a felróhatóságon alapuló kártérítési felelősségi rendszerünk.

Ezzel szemben azzal érvelnék, hogy a felróhatóságon alapuló rendszeren már a XIX. században rést ütött a veszélyes üzemi felelősség bevezetése. Továbbá, hogy a felróhatóságon alapuló és a veszélyes üzemi felelősség egyébként sem két, egymással ellentétes pólus, hanem a felróhatóságon alapuló felelősségi skála két különböző pontja, fokozata. Míg a felróhatóság körében „az adott helyzetben általában elvárható” magatartás követelménye a zsinórmérték, addig a veszélyes üzemi felelősségnél a „senkitől el nem várható” fogalmával operálunk (Ptk. magyarázat 1981. kiadás, 1540. old.). Ettől függetlenül, világszerte „tolódik” a felelősség az objektív felelősség irányába, ezért volt zseniális Eörsi Gyula meglátása, amikor úgy fogalmazott: „a kettő egymásnak egyáltalán nem ellentéte, hanem az ún. objektív felelősség egy merev szabállyal kifejezett határeset a rugalmasan megfogalmazott és alkalmazott szubjektív felelősségnek”.

Ha azt hisszük, hogy ezzel a dogmatikai eszmefuttatással sikerült megoldani az állami felelősség kérdését, tételesen ismét szembekerülünk azzal, hogy az állam felróhatóságtól füg-

getlenül felel, tehát a jogszabályváltoztatás mégis elkerülhetetlennek látszik.

b)

A második hipotézis szerint a csatlakozás esetére jogszabály-módosítás szükséges. Kérdés, milyen jogszabályt, milyen terjedelemben és hogyan változtassunk. Álláspontom szerint követelmény, hogy minél kevesebb változtatásra kerüljön sor, és a célt (a közösségi jog érvényre juttatását) a hagyományok lehetőség szerinti megőrzése mellett érjük el.

1. *Alkotmánymódosítás* biztosan nem indokolt, mert a 7. § már idézett (1) bekezdésének a nemzetközi kötelezettségek teljesítésére való hivatkozása az alaptörvény szintjén elegendő és megfelelő.

2. Annál inkább szükséges az **anyagi jog, a Ptk.** bizonyos módosítás, mégpedig a kártérítési felelősség egyes esetei körében.

A Ptk. XXX. fejezete „A felelősség egyes esetei” főcímet viseli, amelyen belül a Ptk. 345. és 346. §-ai változatlanul „A veszélyes üzem működéséből eredő károk” alcímmel, a 347. §-a pedig „Felelősség olyan személyek károkozásáért, akiknek belátási képessége hiányzik, vagy fogyatékos” alcímmel megmaradna, viszont újra kellene szabályozni a 348. és 349. §-át, és – mivel a 350. §-t változatlan maradna – alcímmel a „Felelősség más személy károkozásáért” szöveget választhatnánk. Ez ugyanis magában foglalja az alkalmazotti, tagsági, képviselői, megbízotti felelősséget és a témánk szerinti állami, közigazgatási és bírósági jogkörben okozott kárt egyaránt.

Abból a célból, hogy az állami felelősséget kiemeljük, **új 348. §-t kellene fogalmazni**, az alábbiak szerint:

(1) **bek.** „Ha az állam nemzetközi kötelezettségeinek nyilvánvaló és súlyos megsértésével másnak kárt okoz, köteles azt megtéríteni, függetlenül attól, hogy a kárt melyik állami szerv vagy személy mulasztása idézte elő és hogy a károkozás az állami szerv alkalmazottjának felróható-e.

(2) **bek.** Kártérítés csak akkor állapítható meg, ha a nemzetközi szerződés megszegését az állam önként elismeri vagy azt – a károsult által megjelölt jogcímtől függően – az Európai Bíróság (Luxemburg), vagy az Európai Emberi Jogi Bíróság (Strasbourg) előzetesen megállapította.”

Az (1) bekezdés különösebb indoklást nem igényel, tartalma igazodik az Európai Bíróság jogfejlesztő gyakorlatához.

A (2) bekezdés viszont feltételezi vagy a jog önkéntes elismerését, vagy a Szerződés 169. (új 226.) cikke szerinti, szerződésszegés megállapítása iránti (Vertragsverletzung, Action against the Member State) eljárását, illetve a Római Egyezmény 6. és 13. cikke megsértése esetén az EU Emberi Jogi Bíróság eljárását és a károsultra kedvező határozatát.

Az eljárást a következők szerint képzelem el:

A hazai bíróság előtt az előkérdés eldöntése végett – a Pp. 152. §-ának később részletezendő módosítása szerint – az eljárás (vagy a tárgyalás) felfüggesztésére kerülne sor. A bíróság – a jogvesztés jogkövetkezményére történő figyelmeztetés után, határidő tűzése mellett, felhívna a felperest a nemzetközi eljárás kezdeményezésére (panasz az Európai Unió Bizottságához, ill. egyéni kérelem benyújtása az Emberi Jogi Bírósághoz). Ha a határidő eredménytelenül telik el, a hazai bíróság a Pp. 130. § (1) bekezdés c) pontja alapján a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül elutasítja.

Ha a Pp. 152. §-ának tervezett módosítása nem valósul meg, és változatlanul a tárgyalást függeszti fel a bíróság és nem az eljárást (vagyis már volt az ügyben tárgyalás), a Pp. 130. § (1) bekezdés c) pontja közvetlenül nem alkalmazható, hanem csak a Pp. 152. § a) pontján keresztül, vagyis a bíróság a pert megszünteti,

mert már a keresetlevelet is el kellett volna utasítani idézés kibocsátása nélkül.

Ha a felperes eleget tesz a felhívásnak, de vagy a Bizottság nem lát okot az indoklással ellátott vélemény készítésére, vagy az állam elkészítő irata, válasza győzi meg a Bizottságot és ezért nem nyújt be keresetet a 169. (226.) cikk alapján, vagy a Bíróság a keresetet elutasítja, a hazai bíróságnak is el kell utasítania a keresetet, immár *érdemben*. Ugyanez a helyzet a Római Egyezményre alapított kárigénnyél: ha az egyéni kérelmet nem tartják elfogadhatónak vagy törlik vagy a kérelmet az Emberi Jogi Bíróság elutasítja.

Minden más esetben a hazai bíróság előtt az állam szerződésszegésének ténye bizonyított, és már csak az a feladat, hogy az azzal okozati összefüggésben lévő *károkat megállapítsák*, a szerződésszegés fokát, a felperes kárenyhítési kötelezettségének esetleges elmulasztását stb. értékeljék és az összecszerűséget megállapítsák.

Az itt felvázolt „procedúra”-t lehet hosszadalmasnak minősíteni, de – nézetem szerint – megkerülni nem. Garanciális okból ugyanis nem lehet a nemzeti bíróra bízni a szerződésszegés tényének megállapítását. Vállalni kell az eljárás „megkettőzését”-t, azt, hogy a felperes jóval később jut a pénzéhez és az alperes tetemes késedelmi kamatot [Ptk. 360. § (1) és (2) bek., 301. §] fizet.

Módosítani kellene a **Ptk. 349. §-át** is, amely tartalmazhatná az alkalmazotti és jogi felelősségre vonatkozó jelenlegi (1) és (2) bekezdését, akár összevontan is. Összevonás esetén a (2) – anélkül a (3) – bekezdés foglalkozhatna az államigazgatási (bírósági) jogkörben okozott kárral, feltétlenül kiegészülve a jogalkotói felelősséggel. A szöveg – az állam objektív felelősségétől való megkülönböztetés és elhatárolódás végett – mindenképpen utaljon a felróhatóságon alapuló kártérítési felelősség általános szabályára [339. § (1) bek.].

A módosítással szemben követelmény, hogy mindhárom „hatalmi ág” (az ügyészség hatalmi ágként való szerepeltetése elméletileg vitatott, ezért az „ügyészségi” szót zárójelben használom) felelőssége azonos szintre helyeződjék, tehát a „bírósági jogkörben” okozott kárért való felelősségnél ki kell iktatni a „ha jogszabály másként nem rendelkezik” kitétel. Az „államigazgatás” helyett a „közigazgatás” fogalmat iktatnám be, amely lényegesen bővebb az előbbinél, magába foglalja az önkormányzati igazgatást is.

Szövegjavaslatom a következő:

349. § (1) vagy (2) „A jogalkotó szerv az általános szabályok szerint felel az e minőségében a tagja által – tevékenységgel vagy mulasztással – okozott kárért.

(1) vagy (3) **A közigazgatási, bírósági (ügyészségi) jogkörben** okozott kár megtérítésére is az általános szabályok az irányadók, azonban kártérítést csak akkor lehet megállapítani, ha a kár rendes jogorvoslattal nem volt elhárítható, vagy a károsult a kár elhárítására alkalmas rendes jogorvoslati lehetőségeket igénybe vette.”

[A módosítás nem érintené a felelősség módjára és a kártérítés mértékére vonatkozó szabályokat (Ptk. 354–360. §), mert azok elégségesek és megfelelőek a cél eléréséhez.]

3. Feltétlenül módosításra szorul a Pp. néhány rendelkezése.

A 2. § nehezen értelmezhető (3) bekezdésének kiiktatását javaslom, nemcsak a már leírtak miatt, hanem azért is, mert eljárási jogi törvény megítélésünk szerint nem tartalmazhat anyagi jogi rendelkezést (hasonló „hiba” jelenleg is van a sajtó-helyreigazítási eljárás területén), és a benne foglaltakat ügyvis beemeltük a Ptk. 348. § (1) bekezdésébe.

Nem maradhat ki viszont a Pp.-ből az *új hatásköri (esetleg illetékességi) szabály*. A Pp. szabályozási technikája a hatáskört illetően az, hogy a 22. § (1) bekezdése általános hatáskörű bíróságként a helyi (városi, Budapesten a kerületi) bíróságokat jelöli

meg, és a 23. § sorolja fel a kivételeket, vagyis a megyei (Budapesten a Fővárosi) bírósági hatáskörbe tartozó percsoportokat.

Legkézenfekvőbb a 23. § (1) bekezdés *b)* pontjának módosítása lenne úgy, hogy

„23. § (1) A megyei bíróság hatáskörébe tartoznak... *b)* azok a perek, amelyeket az ország nemzetközi kötelezettségeinek megszegéséből eredő vagy olyan kár megtérítése iránt indítanak, amelyet jogalkotó szerv tagjaként, közigazgatási vagy bírósági (ügyészségi) jogkörben eljáró személyek hivatalos eljárásukban okoztak.” Megfontolást igényel, hogy az állam elleni kártérítési pereket ne emeljük-e ki, és a szakértelem biztosítása, valamint az egységes gyakorlat érdekében ne bízzuk-e ezeket egyetlen bíróságra, a Fővárosi Bíróságra az iparjogvédelmi perek mintájára, valahogy így:

„X. § Az ország nemzetközi kötelezettségei megszegéséből eredő kár megtérítése iránti perek a Fővárosi Bíróság hatáskörébe és kizárólagos illetékességébe tartoznak.” Ilyen rendelkezés mellett természetesen, hogy a 23. § (1) bekezdés *b)* pontjának szövege leszűkülne a következők szerint:

„23. § (1) A megyei bíróság hatáskörébe tartoznak *b)* azok a perek, amelyeket olyan kár megtérítése iránt indítanak, amelyet jogalkotó szerv tagjaként közigazgatási vagy bírósági (ügyészségi) jogkörben eljáró személyek hivatalos eljárásukban okoztak.”

A nemzetközi eljárással összefüggésben már felhívtam a Pp. 130. § (1) bekezdés *c)* pontját, amelyet a nemzetközi eljárás kötelezővé tétele végett pontosítani javaslok. A jelenlegi szöveg úgy hangzik, hogy „Pp. 130. § (1) bekezdés. A bíróság a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül elutasítja, ha megállapítható, hogy ... *c)* a pert más hatósági eljárásnak kell megelőznie.”

A szöveget bővíteni kell, hogy a nemzetközi eljárásra is vonatkozzék, a következőképpen: „... *c)* a pert nemzetközi bírósági vagy más hatósági eljárásnak kell megelőznie”.

Korábban említettem, hogy a Pp. felfüggesztéséről szóló 152. §-a is módosításra szorul. Ennek a §-nak az (1) bekezdése büntetőbírói vagy államigazgatási hatáskörbe tartozó, a (2) bekezdése más polgári per vagy polgári bírósági hatáskörbe tartozó ügy előzetes eldöntése érdekében teszi kötelezővé, illetve lehetővé a polgári per tárgyalásának felfüggesztését.

Emellett azonban nincs lehetőség a más eljárás bevárása végett történő felfüggesztésre. Mind a Szerződés 177. (új számozás szerint 234.) cikkében szereplő előzetes döntési eljárás (Vorabentscheidungsverfahren, Preliminary Ruling), mind pe-

dig az állam felelősségének megállapítására irányuló polgári peres eljárás általam javasolt Ptk. 348. § (2) bekezdése szerinti előfeltétel eldöntése azt indokolja, hogy legyen lehetőség a polgári per (eljárás) más okból történő felfüggesztésére.

Ezért javaslom a 152. § kibővítését, mégpedig – a fontossági sorrend betartása végett – (1) bekezdését a következő szöveggel:

„152. § (1) Ha a per eldöntése olyan elsődleges kérdés elbírálásától függ, amely nemzetközi szerződés vagy egyezmény alapján nemzetközi bíróság hatáskörébe tartozik, a bíróság az eljárást (a per tárgyalását) ennek az eljárásnak a befejezéséig köteles felfüggeszteni.”

A jelenlegi (1) bekezdés (2)-re, a (2) bekezdés (3)-ra változna.

Megfontolandó, hogy az eljárás vagy a tárgyalás felfüggesztéséről legyen-e szó. A hatályos jog mind az (1), mind a (2) bekezdés esetében a „tárgyalás” fogalmat használja, ezért a polgári bíróság még akkor is köteles az első tárgyalást kitűzni és a tárgyalást megnyitni, formálisan valamilyen perbeli nyilatkozatot a felekből kivenni, ha nyilvánvaló a felfüggesztés szükségessége. Ha az „eljárás” felfüggesztését lehetővé tennénk, szükségtelen lenne a tárgyalás formális megnyitása. Ebben az esetben az általam javasolt 348. § (2) bekezdése szerinti bírói kioktatás, határidő tűzése, figyelmeztetés még a tárgyalás kitűzése előtt írásban történne.

4. Végül, az állami felelősség belső jogi elismerése indokolja az illetékekről szóló, többször módosított 1990. évi XCIII. tv. (Itv.) módosítását is. Tárgyi illetékfeljegyzési jogot engedélyeznek, tehát a 62. § (1) bekezdése – amely úgy kezdődik, hogy „A feleket jövedelmi és vagyoni viszonyaikra tekintet nélkül illeték-feljegyzési jog illeti meg” – egy további *m)* ponttal egészülne ki:

„*m)* nemzetközi szerződés állam általi megszegéséből eredő kár megtérítése iránti perben.”, míg a *g)* pontot ki kellene egészíteni a jogalkotó által okozott kárra való utalással: „*g)* jogalkotó szerv tagjaként vagy közigazgatási jogkörben okozott kár megtérítése iránti perben”.

Talán érzékelhető volt, hogy a VII. fejezet *b)* pontja szerinti, tehát jogszabály-módosítással történő megoldás híve vagyok. Ennek oka az ismertett jogszabályok jelenlegi, „toldozott-foldozott” és az elmélet fejlettségi szintjét nem tükröző állapotából, valamint a tisztább, pontosabb és dogmatikailag alátámasztható megfogalmazás iránti igényéből ered.

dr. Fülöp Györgyi

Viták

Kodifikáció vagy (és) inkorporáció

A Ptk. újrakodifikálásnak módszere, különös tekintettel a Konceptió I. és II. változatára, valamint a normatív szöveg előkészítésére

A Kodifikációs Főbizottság 2003 elején közzétette az új Polgári Törvénykönyv módosított Konceptióját, a 2002. novemberi (II) változatot, amely a 2001. évi (I) változatnak a szakmai viták eredményeit hasznosító, átdolgozott formája. Elkezdődött időközben a normaszövegre vonatkozó első javaslatok kidolgozása is, közöttük 2003 májusában elkészült Lábady Tamás indokolással ellátott előtervezete (III) a deliktualis felelősségi jog reformjára.

A Konceptióban arra a kérdésre kellett válaszolni, hogy melyek azok a „vezérlő elvek”, az a „filozófia”, melyek mentén létre fog jönni az új kódex. A tudományos viták már a kilencvenes évek elején (Jogszegyleti értekezések, Siófok, 1994) méltán mutattak rá arra, hogy új kódexet kell létrehozni. Megmutatkozott ugyanis, hogy a számos módosítás nem tudja áthidalni a korábbi, nem piacgazdálkodási rendszerben meghozott (1959. évi

IV. tv.) Ptk.-ban megmaradt „nyomokat”, hiányosságokat, sőt joghézagokat. Új, a piacgazdálkodási rendszernek megfelelő követelményeknek megfelelő törvénykönyvre van szükség. Az újrakodifikálási határozat meghozatalára végül 1998-ban kerül sor. Addig, a Ptk. számos újabb módosításon, bővítésen „esett át”. Az új rendelkezések közül jelentősek pl. az alapítványokkal, a zálogjoggal kapcsolatos bővítések. Miután 1998-ban a kormányhatározat létrehozta a Kodifikációs Főbizottságot azzal a feladattal, hogy elkészítse az új Ptk. tervezetét, jogos volt az a tudományos körökben (1998, POT, Miskolc, Harmathy) feltett kérdés, miből kell kiindulni, mely „filozófiából.” A válasz (Vé-kás) a következő kodifikációs elveket helyezte előtérbe: a szociális piacgazdálkodás, a monista elv, könyves szerkezet. A monista elv, melyet a polgári jogászok többsége támogat, terjedelme te-

kintetében kételyeket ébresztett. Kezdeti értelmezés szerint ugyanis a kereskedelmi jog mind státuszjogi (Gt. 1988., 1997.), mind dinamikus részét (egyes „kereskedelmi” szerződések) egyaránt inkorporálni kell. Csupán később, a kodifikációs irodalom mentén alakult ki a jelenleg uralkodó álláspont, mely szerint a monista elv csupán a „kereskedelmi jogi szerződések” és a „kötelmi jogi szerződések”, vagyis a kötelmi jog dinamikus (szerződési jogi) részének inkorporációjára vonatkozik. Marad tehát az önálló, de a Ptk.-val összehangolt Gt. A Gt.-nek, abban az esetben, ha „kívül marad” a Ptk.-ból, mindenképpen összhangban kell állnia a Ptk. jogalanyokra (személyekre) vonatkozó általános rendelkezéseivel.

Ugyanakkor indokoltan szélesebb körben is meghirdetést nyert az inkorporáció elve, vagyis a partikuláris törvények és meglevő részkódexek vagy teljes (mint pl. Csjt.), vagy részleges (mint Mjt., különösen munkaszerződésre és szolgálati szerződésre vonatkozó részének, esetleg a kollektív szerződések alaprendelkezései) szerves beiktatásának irányelve, mégpedig a könyves szerkezet (a holland Ptk. /1992.) példájának nyomán.

A helyes választat kereső és meghatározó kodifikációs elvek közül, minősítésük szerint, egyesek tisztán jogtechnikai, mások pedig jogalkotási-jogfilozófiai kiinduló pontok. A kiindulásként megszabott kodifikációs irányelvek mögött csak részben adódott válasz a jogügylettan vonzatában felmerülő pozitívizmus és történeti iskola, az akarati és nyilatkozási doktrína, a konszenzualizmus és formalizmus ellentétpárjainak dilemmáira. Ez talán azért van, mert a meghirdetett kodifikációs irányelvek, habár teljesen új kodifikációt jeleznek, mégis, végül is a *kontinuitás* elvét hirdették meg. Tehát paradox módon azt, hogy mégis a *fennálló Ptk.-ból* kell kiindulni. Azt kell „új ruhába” öltöztetni. Ilyetén tehát nincs is szükség a kodifikációs technikai elvek mellett, kifejezett „filozófiai elvekre”. Nyilvánvaló, hogy a legtágabban vett gazdasági liberalizmust nem kell követni. Csupán példaszerűen utalva, már a XIX–XX. század fordulóján, tehát régtől kialakult a magántulajdon „szociális” funkciója. Ennek kifejezése azonban nem kimondottan a polgári kódex útján történik, hanem mondjuk az adózási jogszabályok útján. Ugyanakkor nem kell, hogy „a szociális elv” örve alatt, „intervenció” normákkal átszőtt kodifikációra kerüljön sor, mert éppen az imperatív normákkal átszőtt volt kódexből kell „kilábalni”. A szociális elvet nem a polgári jogi kódexnek kell megoldania. Az a résztörvénykezés dolga lenne. Egyébként is a polgári kódex a maga nemében a mellérendeltséget veszi figyelembe, tehát a jogegyenlőséget és a méltányosságot, továbbá a jóhiszeműt és a jószokásokat. Ott, ahol ezek az elvek valamilyen oknál fogva „hiányoznak”, mert a felek eleve nem egyenlők, a kódex a „gyengébb fél” kiegyenlítését célzó normákat kell, hogy tartalmazzon. Például amennyiben az általános ügyletkötési feltételek megszabása folyamán a feltételeket megszabó fél monopóliumhelyzetével való visszaélés útján a másik félre nézve kifejezetten előnytelen klauzulákat alkalmaz, lehetővé kell tenni, hogy a másik fél a szerződés megkötése után, csupán rá vonatkozó érvennyel igényelhesse az előnytelen klauzulák polgári perben történő (részleges) semmissé nyilvánítását. A *Treu und Glauben* „folytatásaként” érvényre kell juttatni a *clausula rebus sic stantibus*-t, azaz a megváltozott körülményeket. A visszterhes szerződéseknél *laesio enormis* v. felén túli sérelmet (szolgáltatások feltűnő aránytalansága). Kérdés, hogy hogyan, úgy ahogyan erről a jelenlegi Ptk. szól, objektív vagy szubjektív változatában, tehát figyelembe véve azt, hogy az értékaránytalanság a felek tévedése alapján jött létre. Vagy pl. a károkozási kötelemnél a károsult, a gyengébb fél fokozott védelme céljából méltán javasol a Koncepció teljes kártérítési felelősséget. Elvben tehát a polgári jog eleve „szociális”. Kérdés, hogy miként érvényesíthető a jogegyenlőségre irányuló Ptk. tényleges monopóliumok ellenében való „fellépése”. Az ún. antimonopolisztikus törvényhozás alaprendelkezésének szükségéről van szó. Olyan rendelkezésről, mely a faktikus (tényleges) monopóliummal (pl. kartell) szemben érvényesíti a konkurencia elvét. A monopólium ugyanis ágazati szinten

piaci erőfölényt jelent, ami a fogyasztó, az állampolgár érdekeit, választási jogát, pontosabban fogyasztói érdekeit szűkítheti le. Ilyen jelenségek a piacgazdálkodásban is előfordulhatnak. (Leegyszerűsítve: gazdasági erőfölényben levő vállalkozás „bekebelezi” konkurensát). Ennek megoldása a versenytörvényben van, adott esetben akár a monopóliumot fokozott adóval terhelő pénzügyi törvénykezésben. A magyar jogban a versenytörvény harmonizáltnak tekinthető, amely, mint más jogrendszerben is, a polgári jogi különleges törvénykezés joganyagába tartozik. Kérdés azonban, hogy a Ptk. elvi, alapvető szinten ki kell-e mondja a monopolszerződések (a piacon kizárólagos eladói vagy vevői jogosultságok megszerzésének tilalmát) vagy a törvényes monopóliummal való visszaélés tilalmát. A klasszikus kellek- és jogszavatosság, valamint modern folyamánnyai, a fogyasztóvédelem, továbbá a deliktális jogban a méltányosságon alapuló felelősség és más jogintézmények is valamilyen módon a „szociális”, talán helyesebben a jogegyenlőségi és méltányossági elvet követik. A szűkebb értelemben vett „szociális elv” azonban a ma már külön jogágot képező egészség-, nyugdíj- és egyéb társadalombiztosítási jogban juthat érvényre. Talán a Ptk. filozófiájába inkább tartozik, tartozhatna a „morális” elv. Ezek között nyilván a jóhiszeműség és tisztesség elve, mely a hatályos Ptk. bevezető rendelkezéseiben foglal helyet. Ennek az elvnek a megsértését, adott jogsértéstípushoz mért jogkövetkezményeit adott jogintézménnyel kellene operacionálizálni. Pl. a megváltozott körülmények esetén igényelt szerződésmódosítás intézményénél semmisnek kellene tekinteni azt a klauzulát, amely ellentétben a jóhiszeműség követelményével kizárja a klauzula (*clausula rebus sic stantibus*) adta felbontási lehetőséget. Kérdés, hogy a szerződéskötési szabadságot csupán mint a szerződési jog alaprendelkezését kellene tekinteni, vagy ezt onnét ki kellene emelni és az egész polgári jogra érvényes alapvető szintre kellene helyezni. Természetesen itt is a morális elvet is érvényesítő „közrend” és a jószokások, valamint a kényszerítő jogszabályok szokásos korlátozásával. Az alapelvek mentén meg kellene szüntetni a jelenlegi joggal való visszaélés tilalmának (más, többé-kevésbé azonos jelentéstartalmú megnevezéssel: a törvénykerülés, *agere in fraudem legis et agere in fraudem partis*) kettős megfogalmazását. Tehát abból az egységes követelményből kellene kiindulni, hogy a polgári jogalanyok alanyai jogaikat rendeltetésükkel összhangban gyakorolják. Az *agere in fraudem legis* alapvető szinten más, mint a kényszerítő jogszabályok megkerülésének, vagy a polgári jogviszony joggerékének megkerülésének, érvényesítésének akadályozásának objektív tilalma. A szankciók általában az egyes jogintézmények mentén található meg, vagy kifejezetten a törvénykerülésre vonatkozóan vagy értelemszerűen. Pl. kerülő szerződés esetén a törvénykerülő szerződés semmissége. Egyazon tárgyra vonatkozó színlelt és palástolt szerkezetű szerződések esetén a színlelt szerződés semmissége és a palástolt szerződés összes jogkövetkezményekkel járó érvényre juttatása, beleértve a megkerült kedvezőtlen normának alkalmazását. Kérdés, hogy legyenek-e csupán „bevezető rendelkezések”, mint a hatályos Ptk.-ban, vagy szükség volna az alapelvekre, amelyek az egész polgári joganyagra általános érvennyel bírnának.

Kérdés, hogy teljesen mellőzhető-e az általános rész lehetősége. A kodifikációs irodalom nagyobb része mellőzhetőnek tartja az általános részt. Az argumentumok meggyőzőeknek tűnnek. A magyar, (múlt) századfordulótól elkészült teljes kodifikációs tervezetek többsége nem tartalmaz a BGB mintájára általános részt. Az, ami az általános részben van (ott ahol van), egyaránt megoldható a szerződési jog általános normái által. Ahol van általános rész, ott az elsősorban a fogalom meghatározások tekintetében ad „eligazítást”, szabályai kevésbé tekinthetők közvetlenül normatív, szabályozó rendelkezéseknek. Van azonban olyan területe is a BGB mentén klasszikussá vált általános résznek, melyek nehezen iktathatók be a szerződések anyagába. A jogügylettan, az akaratnyilatkozatok, a jogügyleti akaratnyilatkozatok adásának módja, hatálya és érvénye, továbbá a feltétel és az időhatá-

rozás, a jogügyletek értelmezésének fejezetei – igen, beiktathatók. De már a határidők kérdése nem iktatható be maradéktalanul a szerződési jog általános részébe, fejezetébe. Gondolunk itt egyrészt az elévülési és jogvesztő határidők közös és különleges szabályaira. A szisztematizáció kérdése ugyan megoldható más módon, pl. a kötelek megszűnésének fejezeténél. Ám, ha oda helyezzük, szisztematikus szempontból nehezen iktathatók oda a szintén határidőhöz fűződő, határidő számításával kapcsolatos szükséges szabályok, mivel utóbbiak tartalmukban nemcsak a jog megszűnését érintik. Véleményünk szerint a kodifikáció megoldható általános rész nélkül is, de úgy gondoljuk, hogy egy általános résznek lehetnének előnyei is. A feltétel és az időhatározás mint a jogügylet hatályát befolyásoló (pl. meglevő hatályt bontó vagy hatályt halasztó) tényezők a jogügyletek általános és közös intézményeinek tekinthetők, s nem csupán a szerződési jogügyletekre érvényesíthetők. Most már nyilvánvaló, hogy nem lesz általános rész, de ennek ellensúlyozásául, úgy gondoljuk, helyes lenne a bevezető rendelkezések mellé az alapelvek érvényre juttatása. A kettő egymástól különbözők jellegűnek fogva.

A bevezető rendelkezések általában valóban preambulomoknak tekinthetők, de az alapelvek, annak ellenére, hogy tartalmuk igen tág, szinte nyilatkozati jellegűek, mégsem tagadható meg tőlük a normatív tartalom, mert nem szankció nélküliek, még akkor sem, ha első pillanatban úgy tűnne, hogy nincs közvetlen szankciójuk. Az alapelvek szankciói a szűkebb értelemben vett normatív részben foglalnak helyet, amennyiben az adott jogintézmény tartalmában érinti „attrahálja” az alapelvet. Véleményem szerint a jelenleg érvényben levő Ptk. bevezető rendelkezéseibe foglalt normák (pl. a jóhiszeműség és tisztesség követelménye, a joggal való visszaélés elve, a jogosultságok érvényesítése céljából jogi út biztosítását szavatoló szabály) igazán nem „bevezető rendelkezések”, hanem normatív jellegű, szankcionált normák, melyeknek alapvető jellegét az egész polgári jogot átfogó diszpozíció tartalma adja meg. Szokásos generálklauzula ezek, melyeknek igen széles diszpozíció tartalma van, ebben különböznek az egyes jogintézményektől, melyek csupán egyes tipikus, zártkörű tényállásokat ölelnek fel. Más szóval több jogintézmény közös nevezőit tartalmazzák. Semmiképpen sem tekinthetők pusztán deklarációnak, perambulumszerű (ünnepélyes) jogalkotói nyilatkozatoknak. Annál inkább, mert az alapelvek gyakorlati a jog-összehasonlításban kimutatta az alapelveknek – igaz kivételek – közvetlen alkalmazási lehetőségét is. Pl. azt, hogy a bíróság semmissé nyilvánította azt a szerződést, amely ugyan nem ütközött konkrét törvényi tilalomba, de ellentétben állt pl. a jó szokásokkal (Gute Sitten, bonne moeur). Az alapelvek tehát normatív tartalmát egyrészt a többi jogintézmény „világító oszlopainak” szerepköre adja meg, másrészt adott, kivételes helyzetben joghézagbetöltő rendeltetésük is lehet, közvetlenül is alkalmazhatók. Ugyanakkor fennáll az a lehetőség is, hogy az alapelvet, melyet a konkrét jogintézmény valamilyen módon közelebről érint, akár diszpozíciójában, akár szankciójában pontosítsa. Lehetőség van arra is, hogy a konkrét jogintézmény adott típusú jogviszonyra nézve valamilyen modalitással, pontosítással hivatkozzon az alapelvre. Példaként említhető semmisség esetén a még mindig „életben levő”, állam javára való marasztalás, igaz, joggal megkérdőjelezett intézménye. Ennél az eredeti helyzet helyreállítása megtagadható a rosszhiszemű fél számára, és szolgálatása a közérdek javára marasztalható. Az alapelvek normatív funkcióját és közvetlen alkalmazásának veszélyeit elkerülendő mód az, hogy az alapelvek kivételes közvetlen alkalmazását az adott jogintézmény kifejezett alapelvre utaló hivatkozása, valamint diszpozíciójának és szankciójának pontosítása alapozhatja meg.

A valamely különleges, kizárólagos filozófiamellőzésnek lehet, mindenképpen van indoka, létjogosultsága: a teljesen új kodifikáció, mely nem támaszkodik a már ismertre, meglévőre, nehezen fog igazán életbe lépni. A meglevő kodifikáció mentén alakult ki a jogépítő bírói gyakorlat. Responzaként, észrevétel-

ként azonban meg kell jegyezni, hogy ennek a gyakorlatnak rendszerváltás előtti része nem mindenütt használható, mert a korábbi rendszer elveit követő (akkor még nem módosított) Ptk. korlátozásain aligha ment, mehetett túl (pl. nem vagyoni kártérítés). A hatvanas években kifejezetten „kitiltották” a korábbi jogépítő praxist. Ez pedig szerves praxis volt. A századfordulótól egészen a negyvenes évekig ma is értékes, konzultálandó, kodifikációs szemszögből is jelentős állásfoglalások vehetők figyelembe. Nem mind, de egyesek természetesen, értelemszerűen igen. Példaként említhető a XX. század első felében kialakult Curiális praxis a kártérítési jog területén. Ugyanakkor az 1928. évi Mjt. megoldásai sem mellőzhetők. Mert azok is kodifikációs értelemben szerves fejlődés eredményeként értékelhetők. Onnét sem használható fel minden, de vannak figyelemre méltó megoldások (pl. a deliktális és szerződési felelősség kapcsolatrendszerre tekintetében). Nem közvetlenül inkorporációs lehetőségekről van szó, de olyanokról igen, melyek elvi megoldásaiknál fogva nem mellőzhetőek. Vannak tehát szerves fejlődés mentén fennálló inkorporációs lehetőségek. Ezek nyilván nem lennének „idegenek”, hiszen az Mjt., habár formálisan nem lépett hatályba, a bírói gyakorlatban annak idején alkalmazásban volt. Mádl Ferenc mondotta (Vékás Lajos munkásságának szentelt könyvben), hogy a rendszerváltás után lehetővé vált a saját és európai hagyományokhoz (aquis communautaire) való visszatérés. Közben maga a Konceptió (I, II) arról szól, hogy nincs egy külön, az európai kodifikációk közül favorizálható kodifikációs példakép. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a Konceptió nem veszi figyelembe az európai kodifikációkat, nyilván csupán azt, hogy egyiket sem veszi kizárólagos mintaképül. Ami rendjén is van abból a szempontból, hogy vannak saját kodifikációs eredmények, ezeket figyelembe kell, lehet venni. Ugyanakkor lehetőség van a legújabb európai kodifikációk eredményeinek figyelembevételére (mint a sokat hangoztatott könyves holland ptk.). Végülis kitűnt, hogy ebből csupán a könyves szerkezet az elfogadható, de nem fogadható el a kodifikációs munkálatok eredményével, ütemével összhangban a részenkénti hatálybalépés elve. Nyilván kitűnt, hogy ez veszélyeket hordozhat, mert koherenciahiányosságokat okozhat. Észrevételezhető, hogy az Európa felé fordulás jelei, átfogó elemzések vonatkozásában, még mindig nem elegendőek a kodifikációs irodalomban, vagy legalább is az oficiális részben. Igen kevés tanulmány olvasható a Kodifikációban a BGB-ről (mint pl. Menyhárd kitűnő elemzése), a svájci Kt.-ről, a francia Code civil-ről, vagy akár az osztrák ptk.-ról. Pedig ezekkel a kódexekkel meghozataluk óta sok minden történt. Történt továbbfejlesztésük, a doktrínában és a praxisban. De az is megtörtént, hogy pl. számos módosításon és kiegészítésen „estek át”, mint legújabban (2002) a német BGB. Az osztrák ptk.-t, meghozatala óta (1811) több mint hetven módosítás érte. (A magyar irodalom az Optk. normatív elemzését a XIX. század második évtizedében alkalmazott novelláinál „hagyta abba”.) Balog Judit cikkei elsősorban a jogtörténeti és kodifikációs kapcsolatokat elemzi, figyelemre méltó módon, de az újabb tételes jogi doktrína és praxis által való továbbgondolása az Optk.-nak, már nem kísért „rész”.

A felsorolt (klasszikus) törvénykönyvek módosításai azonban nem törtek pálcát a kódexeken, nem okoztak bennük áthidalhatatlan réseket. Ez annál fogva volt lehetséges, mert alapfilozófiájuk mentén időtállóknak bizonyultak. Ezen túlmenően a klasszikus kodifikációk előkészítésük idején éppen mind a jól megválasztott alapfilozófiájuk, mind az alkalmazott kodifikációs technika mentén, nem minden diskurzus árán, pontos meghatározást nyert mi az, ami a kódexbe építhető, ami tartós, és mi az, aminek a résztörvénykezésben marad helye, mert nem időtálló, mert változásnak jobban kitett jogviszonyanyagot képez. A polgári jogi résztörvénykezés teljes inkorporációjára nem került sor az új EU-s irányelvek és a partikuláris európai parlamenti törvénykezés mentén történő módosítások során sem. Ugyanakkor a résztörvénykezés, azaz a speciális, kódexen kívüli polgá-

ri jogi normák nem vették el azokat az „iránytűket”, amelyek őket a kódexhez kötik, vagyis amit a jól komponált kódexek mint lex generalis-ok keretüként megszabtak. A résztörvénykezesek, a kódex hosszabbított „végtagjaiként”, meghosszabbításaként szervesen épültek be a polgári jog rendszerébe. Megmutatkozott, hogy a jogtechnikai elvek mellett valamilyen „alapfilozófia” szükséges ahhoz, hogy a „saját” és közösségi joghoz való visszatérés szerves visszatérés legyen. Kérdés azonban, hogy ez megvalósítható-e a „rövid kódex kontinuitása” elvén. Vagyis azon az alapon, hogy az 1959. évi Ptk. legyen a vélelmezett kiinduló pont, s hogy azt kell-e tovább építeni, kiegészíteni, mivel azt már a gyakorló jogászok „megszokták.” Azt is figyelembe kell venni, hogy a teljes pandektarendszerre tervezett új Ptk. méreteiben sokkal bővebb terjedelmű lesz – még akkor is, ha csupán a pusztán inkorporációk útján történne a kodifikáció –, mint a meglévő Ptk. Csupán az 1928. évi Javaslat több mint kétezer rendelkezést tartalmaz. A klasszikus ptk.-k is legkevesebb 1500 paragrafust tartalmaznak. Miután elkészül az új Ptk., még a legalkalmasabb megfogalmazások esetén is, legalább kétszer annyi rendelkezést fog tartalmazni, mint a jelenlegi Ptk. Számítani kell tehát arra, amire a praxis „megszokása” legérzékenyebb, hogy a numerációk óhatatlanul változni fognak. Erre tehát fel kell készülni, akármilyen módon történjék a kodifikáció, még akkor is, ha a legegyszerűbb inkorporációra kerül sor. Tehát arra, hogy a numeráció változására sor fog kerülni akkor is, ha a meglévő külön törvények és rendelkezéseik „egyszerű beemelése” útját fogja választani a Bizottság. Feltehető azonban, hogy tartalmukban sem egyszerű inkorporációra fog sor kerülni.

Nem bocsátkozhatunk a két koncepciót (2001, 2002) meghatározó kiindulópontok elemzésébe. Abba például, hogy mit is jelent a „szociális piacgazdálkodás” elve mint a kodifikáció egyik kiindulópontja. Csupán az inkorporáció kérdését szeretnénk ezúttal szemügyre venni. Nyilván a parciális törvényhozás beemelése megkönnyíti a kodifikációs munkát, hiszen a polgári jogi rész- törvénykezés a rendszerváltás után vagy teljesen megújított, vagy teljesen új, tehát vélelmezetten harmonizált a jogállamiság és a piacgazdálkodás követelményeivel, azaz az EU irányelvi és rendeleti jogával.

Véleményünk szerint a résztörvénykezés pusztán inkorporációja nem biztos, hogy egymagában könnyíti a kodifikátorok munkáját. Különösen akkor, ha a kodifikáció a kiinduló elvek mellett a klasszikus polgári jog összes polgári jogviszonyra kiterjedő alapelveinek (szabad indítványozás – azaz a szerződéskötési szabadság, a közrend és a jószokások elve, a polgári jogviszonyok alanyainak mellérendeltségi elve, a joggal való visszélés tilalma, a jogellenes károkozás általános tilalma, a jóhiszeműség és tisztesség követelménye) figyelembevételével fog kodifikálni.

A kodifikáció, mely bizonyos elvek mentén, szisztematikusan (rendszerelve) és elvben teljes egészében szabályozza az összes polgári jogi viszonyt, mépedig a tartósság igényét tartva szem előtt, szemben áll a résztörvénykezés (Sondergesetzgebung) beemelésével. A kodifikáció tartós normákat kell, hogy tartalmazzon. A résztörvénykezésre jellemző, hogy változásnak kietett joganyagot szabályoz. Megmutatkozott, hogy a polgári jogi kódex nem szabályozhat minden jogviszonyt teljességre való törekvése ellenére. Teljességet csupán alapelvei és szisztematikusan kiegészített jogintézményrendszer segítségével érhet el. Óhatatlanul kimaradhatnak bizonyos jogterületek fontos részletei, melyeknek szabályozását a Ptk.-nál eredményesebben végzi el a „mélyítő” és a körülményekre, fejlődésre rugalmasabb és nagyobb szabályozási készségű, specializált résztörvénykezés. A BGB legújabb, alapos módosításai, az osztrák ptk. meghozatala óta elvégzett több mint hetven módosítás és kiegészítés után sem szűntek meg a résztörvények. Ez azt jelenti, hogy a klasszikus kódexeknél megmaradt a kettős törvénykezési technika: az alapelveinél, a pandekta rendszeri jogintézményeinél fogva a teljes kódex mellett létjogosultsága van az adott sajátos joganyag Ptk.-val összehangolt, de lex specialis-ként működő résztörvénykezésnek (pl.

fogyasztóvédelem, atomkárok, munkaviszonyok, biztosítás stb.). A kodifikációs tapasztalat azt mutatta meg, hogy a kódexnek nem kell felvenni szabályai közé azokat a területeket, amelyeknek szabályai az idők során változnak.

Ezzel szemben a kodifikációs főbizottság ajánlásai (koncepciói), bizonyos területeken teljes egészében ajánlják az inkorporációt, a partikuláris törvénykezés kódexbe való beiktatását. Úgy gondoljuk, hogy ez a Lábady Projektumban (III), mely a deliktális felelősség normatív szabályozását célozta meg, többé-kevésbé maradéktalanul és következetesen meg is valósult. Pl. az állattartás, vadászati és vadkár vagy az atomkárok területén. Ha így maradna, az idő mutatná meg, hogy szerencsés és tartós módon-e vagy sem.

Elvben azonban vannak komoly okok, melyek arról szólnak, hogy a partikuláris törvénykezés akár a koncepciók mentén való adaptált inkorporációja káros lehet. Nemcsak azért, mert a Ptk. kétharmados, a partikuláris polgári jogi törvények csupán egyszerű többségi törvények. Bár oka van annak, azaz indokolt, hogy a Ptk. miért kétharmados törvény, és miért csupán egyszerű többségi a résztörvénykezés. Nyilván az okok abban vannak, hogy a Ptk. tartós és kielélt jogviszonyokat szabályozó törvény, tartósságában biztosítani kell a jogbiztonság érvényesítését, a polgári jogviszonyok kiszámíthatóságát, a szerzett jogosultságok biztosítását stb. A résztörvények pedig az újabb típusú, a törvényhozási tapasztalat szerint időnek kietett, változó jogviszonyok szabályozását hivatottak elvégezni.

Vannak ugyan olyan jogviszonyok, amelyek jelenleg a magyar törvényhozásban a résztörvénykezésben foglalnak helyet, de komoly argumentumok szólnak mellett, hogy azokat vagy azoknak elvi jellegű részeit fel kell venni a Ptk.-ba. Ilyen pl. a munkaszerződés, melyet jelenleg a Munka Törvénykönyve szabályoz. Szerintünk pusztán a munkaszerződésnek és a szolgálati szerződésnek anyaga minden további nélkül, alaprendelkezési szinten inkorporálható a Ptk.-ba. Ezzel szemben a szociális rendelkezéseknek továbbra is a speciális Munka Törvénykönyvében van helye. A kollektív szerződések anyaga fejlődésnek, változásnak van kitéve. Ezért ennek szabályozási helye maradjon továbbra is a Munka Törvénykönyve. Esetleg a Ptk. tartalmazhat annyit, hogy a kollektív szerződések minimumai kötelezőek a munkaszerződésre nézve. Csupán a svájci Kt. vette át újabban a kollektív szerződések nemcsak elvi, de részletes szabályozását is. Egyéb törvényhozások a kollektív szerződések anyagát okkal tartották meg a Munka Törvénykönyvének szabályozási körében. Csak utalunk arra, hogy a rendszerváltó országok, beleértve Magyarországot is, megtartották az ágazati kollektív szerződéseket, a nyugat-európai országokban azonban ezek nem jellemzők. Utóbbiaknál inkább dominálnak a vállalkozások szintjén meghozott kollektív szerződések, nemcsak mint tényszerű jelenségek, hanem mint joggal szabályozott, intézményesített formák is. Ugyanis az ágazati kollektív szerződések mint tényszerű jelenségek az európai jogrendszerek nyugati változatában szembe kerültek az antimonopolisztikus törvényhozással. Az európai országok belső szabályozása, minthogy a tőkére is egyaránt vonatkozik a konkurencia elve (mely elvben kizárja a kartelleket, vagyis egy egész ágazatban domináló monopolit), úgy a munka oldalán is monopolisztikusnak, kartellszerűnek tartja az ágazati kollektív szerződéseket. Kartellkifogással nem illethető, tehát megengedett, ágazati szinten történő kollektív szerződések megkötése lehetséges kivételt képezhet a közszolgálat (vasút, közoktatás stb.) területén. A kollektív szerződések mindössze alig több mint fél évszázados múltra tekintenek vissza, ami a polgári jogban nem nagy idő. Ez alatt ennek szabályozása változott a nyugati országokban is, és lehet, hogy az eddigi rendelkezések szükségképpen (pl. a az említett ágazati kollektív szerződések megszüntetését illetően) változni fognak az EU-ba csatlakozó és az EU-ba igyekvő rendszerváltó országokban. Ezért ezt a jogintézményt, a kollektív szerződések anyagát, talán még korai lenne felvenni a Ptk.-ba, maradjon a Munka Törvénykönyvében.

Az nem vitás, hogy a Csjt.-t fel kell venni a Ptk.-ba. Hogy ezt ugyanúgy kell-e megtenni, ahogyan jelen pillanatban, állapotban van, minthogy már részben reformált, más kérdés. A legjelentősebb módosítás a házassági vagyoni szerződés lehetőségének bevezetése, mely a hatályos magyar jogban már néhány éve eredményesen működik. Kizárható vele a törvény erejénél fogva fellépő közös vagyon intézménye, mely továbbra is törvényes vagyoni jogi következménye a házasság megkötésének. Ily módon a korábbi közös vagyonra vonatkozó imperatív jogszabályok diszpozitív jogszabályokká alakultak át. Am figyelembe kell venni az összes többi klasszikus Ptk.-t (francia Cc, német BGB, osztrák ABGB), melyeknél a házassági vagyoni szerződésnek éppen fordított szerepe van: a felek megállapodnak vele arról, hogy házasságuk megkötésétől, vagy bizonyos időponttól kezdve vagyoni, szerzeményük közös. E klasszikus ptk.-kban ugyanis a házasság megkötésének nincs hatálya a vagyoni viszonyokra, a felek továbbra is különvagyonnal rendelkeznek. Kivételt képez a közös háztartás költségeihez való hozzájárulás kötelezettsége, továbbá a közös gyermekek eltartásának kötelezettsége, melyet törvény ír elő, mint a házasság vagyoni jogi következményeit. A különvagyoni rendszerének indoka a társasági jogban is megellelhető. A törvény kötelező erejénél fogva működő közös szerzemény ugyanis egy korlátlan felelősségű társaság esetében indokolatlanul felelőssé teheti a nem tag házastársat is a tag házastárs által létrehozott kötelezettségek tekintetében. Tehát csupán e példából kiindulva nagy kérdés, hogy a Csjt. változatlan vagy módosított inkorporációjára van-e szükség. Annál inkább, mert az eddigi módosítások lehet, hogy nem elegendők. Mondjuk a házassági vagyoni jogi viszonyok vázolt kérdéseinek tekintetében. Persze tudjuk, hogy az EU messzemenően a nemzeti törvényhozásra bízta a családi jogot, tehát az imént említett irányban, elvben nincs jogharmonizációs kötelezettség. Más kérdés, hogy a jogfejlődés idővel esetleg – legalább is a vagyoni jogi szempont tekintetében – mégis abba az irányba fogja-e vinni a magyar családi jogot, amely kialakult és máig érvényes tendencia a nyugat-európai kódexekben. A Csjt. egyik legfontosabb szegmense a polgári törvényhozásnak, olyan jogviszonyokat tartalmaz, amely a társadalom alapjait, a családot, a házasságot, a szülők és gyermekek közötti viszonyokat szabályozza. Dominálnak benne a személyi jellegű viszonyok, melyekbe a törvény egyfelől csak kivételesen avatkozik be (pl. házasság megkötése, érvénye, felbontása), másfelől szükséges a jogi szabályozás, különösen az eltartási kötelezettségek mentén, a kiskorú gyermekek nevelése, oktatása, eltartása stb. tekintetében. Az általában bevett szabályok mellett a kódex e része méltán tartalmazhat olyan sajátosságokat, melyek a családvédelem fokozását jelentik, ahol a morális és szociális elv közvetlenül a kódexben jobban vagy másként juthat kifejezésre, mint a kódex többi jogviszonytípusában.

Talán az öröklési jogi részre mondható el, hogy nagyobb módosítások nélkül inkorporálható az új Ptk.-ba.

A fogyasztóvédelem nyilván még alakuló jogintézményeket tartalmaz, ezt szerintünk hagyni kell a résztörvényre, azaz a jelenleg hatályos fogyasztóvédelmi törvényt (1993) nem kellene beemelni a Ptk.-ba. Mindenütt ez még kívül áll a ptk.-n. Ez rendkívül fontos terület, dinamikus, jobban megoldható a fogyasztóvédelem egy speciális, gyorsan adaptálható külön törvénnyel, mint a jelenleg hatályos törvény inkorporációjával. Ugyanez vonatkozik az atomkárookra, lakásbérleti viszonyokra stb. Szerintünk még a lízing sem érett meg arra, hogy szabályozása a kódexben helyet kapjon. Jobb, ha a kódex marad a klasszikus nevesített szerződéseknél (adásvétel, csere, ajándékozás,

bérlés, haszonbérlés, kölcsön, haszonkölcsön, hitel, vállalkozás, letét, építkezés, személy és áruszállítás stb.). Úgy gondoljuk, hogy a kódexnek tartalmaznia kellene mind az ún. polgári jogi szerződéseket, mind az ún. gazdasági szerződéseket. A értékpapírok joga ma külön törvényekkel szabályozott (váltó, csekk, részvények stb.), ezek az erre vonatkozó, nemzetközileg már rég egységesített normákkal összhangban állnak. Úgy gondoljuk, hogy nem kell őket inkorporálni, maradhatnak bizonyos, ezekre vonatkozó alaprendelkezésekkel a kódexen kívüli törvényhozában. Annak ellenére, hogy ezek a normák jobbra stabilak. A felelősségi jog területén úgy gondoljuk, hogy szükség van a jelenlegi normák alapos átgondolására, bővítésére. Szerintünk az lenne a helyes út, ha nem történe meg a szerződési és deliktális jog éles elhatárolása. Lehet úgy szabályozni szabályozási módszer alkalmazása tekintetében, hogy a felelősségi fejezet elvben a deliktális jogra vonatkozzék, és e szabályok értelemszerűen alkalmazhatók legyenek a szerződési jogra is, amennyiben a törvény nem tartalmaz a szerződési felelősségre nézve eltérő szabályokat. Nagy kérdés, hogy rendszerezési szempontból közelebb kellene-e egymáshoz hozni a személyi jogosultságokra vonatkozó fejezetet a kártérítési fejezethez. Annál inkább, mert a kártérítési fejezet kell, hogy tartalmazza a nem vagyoni kártérítés szabályait. Jelenleg ez nem így van, mert a nem vagyoni kártérítés egyes szabályai a személykehez fűződő jogoknál foglalnak helyet. A nem vagyoni kártérítésnél ki kellene iktatni, nézetünk szerint a még mindig érvényes pönális elvet. Vagyis azt, hogy különleges esetben a károkozó nemcsak térít, hanem közérdekű bírságot is fizet. Utóbbi, egyidejű büncselekmény esetén, hagyjuk a Btk.-ra. Nekünk a polgári jogi kódexben arra kell ügyelnünk, hogy a nem vagyoni kárt szenvedőnek a károsodáshoz mért megfelelő elégtételt nyújtsunk. Jobban ki kellene dolgozni a nem vagyoni kártérítés pénzbeli és nem pénzbeli formáit, térítési vagy kárpótlási mércéit annál, amit a hatályos törvény tartalmaz. Pl. intenzitás, tartam, a sértett nem vagyoni javak jelentősége stb.

Véleményünk szerint helyes, hogy a kodifikációs munkálatok újabb határidőt nyertek, mert ez lehetővé teszi, hogy az előmunkálatok, a koncepciók kialakítása és megvitatása után bizonyos rendező elvek és akár filozófia mentén modern és tartós kodifikáció kialakítására kerüljön sor. Szükség mutatkozna azonban a klasszikus ptk.-k és kódexen kívüli részvénykezéseik magyar nyelven való megjelentetésére. A francia ptk., a német BGB, a svájci kötelmi törvénykönyv eddig tudomásunk szerint nem jelent meg magyarul, habár ezek nekünk mérvadóak, annál inkább, mert kodifikációs hagyományaink, jogirodalmunk sokat merített e kódexekből. Ugyanakkor, mint említettük, ezek a kodifikációk az EU-s irányelvek és a belső jogfejlődés, jogfejlesztő bírói gyakorlat alapján s mentén jelentősebb módosításokat tartalmaznak. Ezeket érdemes számba venni. Az Optk.-nak van magyar fordítása (Márkus, 1908, Tetétleni stb.), de ezek ma már sem nyelvükben, sem tartalmukban nem használhatók. Időközben e kódexet számos módosítás érte, a nyolcvanas évektől napjainkig. A korábbi kiadások nehezen hozzáférhetők. Szükség van ezekre a fordításokra azért, hogy a szélesebb jogászközvélemény számára is konzultálhatók legyenek e kódexek, segítenének a gyakorlatnak a már módosított Ptk. konvergencia jogintézményeinek értelmezésénél. Nem utolsó sorban a kodifikációs folyamatban is segítenének. Közismert, hogy a ptk.-k fordítása rendkívül összetett feladat, ennek előkészítése kutatói intézmények feladata lenne, ha ezeknek ilyen irányú társadalmi támogatottsága fennállna.

Dr. Szalma József

Új kiadvány!**Bankjog**
Könyv és CD**Szerzők: Dr. Botos Katalin, Dr. Halustyik Anna, Dr. Kovács Erika, Dr. Petrik Ferenc, Dr. Rusznák Tamás, Dr. Tomori Erika****Szerkesztő: Dr. Petrik Ferenc**

A HVG-ORAC Kiadó kiadványa foglalkozik a bankrendszer általános kérdéseivel, a bankfelügyelet intézményrendszerével és feladataival, bemutatja a pénzforgalom szabályait, részletesen foglalkozik a bankszámlaszerződésekkel, a hitelviszonyokhoz kapcsolódó ügyletekkel, a csekkszámiaszerződéssel, egyes különös bankügyletekkel (bankgarancia, hitelezési biztosítékok, faktorálás, óvadéki szerződés stb.). Kifejti a váltójog, valamint az értékpapír- és tőzsdéjog szabályait. A kötetben az Olvasók megtalálják az e tárgykörben kialakult irányadó bírósági gyakorlatot is, a gyakorlati példák pedig segítik a témában való elmélyülést, annak minél jobb megértését. A kézikönyv végén bankjogi kislexikon tartalmazza a legfontosabb kifejezések, fogalmak lényegét.

A könyvvel együtt és önállóan is megvásárolható CD tartalmazza nemcsak a kézikönyv anyagát, hanem a bankokat érintő összes hatályos jogszabályt az ítélkezési gyakorlattal együtt. Ezt egészítik ki a PSZÁF által eddig kibocsátott határozatok, ajánlások, közlemények, melyek ismerete e szakmai kör napi munkájában elengedhetetlen.

A kézikönyv és CD együttes ára: 9450 Ft + áfa**A kézikönyv ára: 6300 Ft + áfa****A CD ára: 6300 Ft + áfa****Új kiadvány!****A zálogjog kézikönyve**
Könyv és CD**Szerzők: Dr. Anka Tibor, Dr. Gárdos István, Dr. Nemes András****Szerkesztő: Sáriné dr. Simkó Ágnes**

A zálogjog kézikönyve részletesen bemutatja a zálogjogra vonatkozó hatályos szabályozást. Kitér annak minden lehetséges módjára (zálogjog dolgokon, jogon és követelésen, pénzen és értékpapíron, a vagyont terhelő zálogjog, önálló zálogjog). A szerzők érintik azokat a kérdéseket is, amelyekre a hatályos szabályozás nem ad választ vagy esetleg többféle válaszlehetőséget ad, felvetve ezzel a hatályos szabályozás eltérő értelmezésének problematikáját is. A részletesen bemutatott szabályozás mellékleteként az ide vonatkozó jogszabályok kivonatát és szerződési segédleteket is talál a kötetben az Olvasó.

A könyvvel együtt és önállóan is megvásárolható CD-n megtalálható a kézikönyv anyaga mellett az e tárgykört érintő összes hatályos jogszabály és az ezek alkalmazását bemutató jogesetek (bírói határozatok) is. A gyakorló szakemberek munkája elősegítése érdekében pedig megtalálható rajta egy zálogjogi iratminta-gyűjtemény is. Az írott anyagok és a közöttük fennálló összefüggések gyors használatát az egyes részek között felépített tartalmi kapcsolatok (ún. linkek), valamint a többféle szakmai szempontú keresési lehetőség egyaránt elősegíti.

A könyv és CD együttes ára: 10 100 Ft + áfa**A könyv ára: 6500 Ft + áfa****A CD ára: 6500 Ft + áfa****Új kiadvány!****Új típusú szerződések és azok gyakorlata a gazdasági életben****Szerzők: Dr. Lukács Mónika, Dr. Sándor István, Dr. Szűcs Brigitta**

Az 1990-es évekkel kezdődően a magyar gazdasági élet jelentős változáson ment keresztül, amelynek következtében a magyar Polgári Törvénykönyvben szabályozott szerződéstípusok már nem alkalmasak az üzleti világban jelentkező igények teljes körű kielégítésére. A gazdasági életben – általában külföldi, és azon belül is nyugat-európai mintákat követve – számos olyan szerződéstípus jött létre, amelyek a magyar Ptk.-ban szerződéstípusként nem szerepelnek, de a mindennapi életben önálló elnevezést kaptak és önálló gyakorlati alkalmazásuk, bírósági gyakorlatuk alakult ki. Így a könyvben olyan szerződésekről olvashatnak, mint például a szindikátusi szerződés, a lízingszerződések, a franchise szerződések, vagyonkezelési szerződések a nem állami vagyon tekintetében, az elektronikus kereskedelemben alkalmazott szerződések, együttműködési (kizárólagossági) szerződések.

Ára: 5400 Ft + áfa

**Megrendelésüket a következő címre szíveskedjenek küldeni: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. • 1384 Bp., Pf. 797
Telefon: 340-2304, 340-2305 • Fax: 349-7600 • Könyvesbolt címe: 1137 Budapest, Radnóti Miklós utca 2. • Telefon: 329-2672
Internet: www.hvgorac.hu • E-mail: hvgorac@hvgorac.hu**

Hamarosan megjelenik!

A mediáció

A közvetítői tevékenység

Szerzők: **Dr. Barinkai Zsuzsanna, Dr. Bártfai Judit, Dr. Dósa Ágnes, Dr. Gulyás Kálmán, Dr. Herczog Mária, Dr. Horváth Éva, Dr. Kutacs Mária, Lovas Zsuzsanna**
 Szerkesztő: **Sáriné dr. Simkó Ágnes**

A mediációnak, magyar fordításában közvetítésnek nevezett tevékenység lényege, hogy a vitás ügyekben döntésképtelenné váló felek a hazai szabályozás alapján a bírósági eljárás megelőzése érdekében egy semleges, pártatlan harmadik személy, a közvetítő bevonásával megkísérik vitás ügyükben megtalálni a mindkét fél számára megfelelő megoldást, amelyet a felek írásos megállapodásban rögzítenek.

A könyv célja, hogy bemutassa a hazánkban már működő békéltető, közvetítő testületek munkáját, nem hagyva ki a választottbírói eljárás keretében folytatott közvetítést sem. A kötetben megtalálhatók azok az ügycsoportok, amelyekben a közvetítésnek már hazánkban is többéves múltja van (ezek elsősorban a családjogi konfliktusokhoz, a fogyasztóvédelemhez és az egészségügyhöz, valamint nagyobb vállalatok, cégek közötti szerződéses kapcsolathoz, munkajoghoz kapcsolódnak), és megismerheti az Olvasó a közvetítésre vonatkozó hazai jogkörnyezetet, ideértve az Országgyűlés által nemrégiben elfogadott, a közvetítői tevékenységről szóló törvény főbb rendelkezéseit.

Várható ára: 4700 Ft + áfa

Kártérítési jog

Az élet, testi épség, egészség megsértésével szerződésen kívül okozott károk megtérítése

Szerző: **Dr. Petrik Ferenc**

A kézikönyv ismerteti a polgári jog vonatkozó rendelkezéseit az alcímben szereplő kérdések tekintetében, valamint a kárfelelősség megállapításának feltételeit. Elemzi a biztosítási joggal, a társadalombiztosítással, és a munkajogi felelősséggel érintkező kártérítési ügyeket, a felelősség módjával, a kártérítés mértékével kapcsolatos rendelkezéseket, a vonatkozó bírói gyakorlattal együtt.

Ára: 4500 Ft + áfa

Az ember személyiségének védelme, a sajtó-helyreigazítás

Szerző: **Dr. Petrik Ferenc**

A kézikönyv megismerteti az embert megillető személyiségi jogok tartalmával. A bíróságok, valamint az Alkotmánybíróság ítélezése alapján bemutatja a személyiségi jog megsértésének eseteit, valamint a sérelem esetén igénybe vehető jogi eszközöket, tárgyalja a sérelemokozáskor járó kártérítés feltételeit. Részletesen bemutatja a sajtó-helyreigazításra vonatkozó rendelkezéseket.

Ára: 4000 Ft + áfa

Intézmények Európában (Második kiadás)

Szerzők: **Dr. Baka András, Dr. Kecskés László, Dr. Lamm Vanda, Dr. Lomnici Zoltán**

Szerkesztő: **Dr. Lomnici Zoltán**

Lektor: **Dr. Solt Pál**

A gyakorló jogász – az Európai Unióhoz történő csatlakozásunk után – csak akkor lesz képes színvonalasan ellátni munkáját, ha ismeri az Európában működő intézmények tevékenységét és felépítését. Mivel hazánk rövid időn belül az Európai Unió tagjává válik, a napi munka során alkalmazni kell majd a közösségi jogot és az EK Bíróság ítéleteiben megfogalmazott elveket. Az EU jogalkotási mechanizmusának megismerése segít eligazodni az európai jog szövevényes rendszerében. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletei olyan elveket fogalmaznak meg, amelyeket a jogászok döntéseik meghozatalánál kötelesek figyelembe venni, ezért ezek ismerete elengedhetetlen. A jogi műveltség részét képezi még a Hágai Nemzetközi Bíróság eljárásának és gyakorlatának naprakész ismerete is.

Ára: 3200 Ft + áfa

Jogviták határok nélkül

Joghatóság, külföldi határozatok elismerése és végrehajtása polgári ügyekben

Szerzők: **Dr. Brávcz Ottóné, Dr. Szócs Tibor**

Szerkesztő: **Sáriné dr. Simkó Ágnes**

Eljárhat-e belföldi bíróság egy külföldi magánszeméllyel vagy külföldi székhelyű vállalkozással szembeni jogvitában? Ha igen, érvényt lehet-e majd szerezni a határozatnak a marasztalt személy lakóhelye vagy székhelye szerinti államban, vagy pedig eleve hiábavaló lenne a belföldi perlés? Ez a két kérdéskör – a joghatóság, valamint a külföldi határozatok elismerése és végrehajtása – képezi egy dinamikus fejlődő új jogterület, a nemzetközi polgári eljárásjog „alfáját és ómegáját”.

A kézikönyv szerzőinek célja, hogy megkönnyítsék a jogalkalmazók eligazodását az e kérdésekre vonatkozó (a közelmúltban átfogóan módosított) hazai jogi szabályozásban, valamint a két- és többoldalú nemzetközi egyezmények rendelkezéseiben; továbbá kitekintést nyújtsanak az Európai Unió e tárgykörben eddig megalkotott szabályozására.

Ára: 5473 Ft + áfa

Bevezetés az Európai Unió jogába és nyelvezetébe angol–magyar nyelven

Szerzők: **Mag. Franz J. Heidinger, Andrea Hubalek, Michael Pramberger, Helyes Imre, Sárközy Péter**

A kiadvány a nem angol anyanyelvű Olvasót az angol nyelv használatán keresztül vezeti be az Európai Közösség jogrendszerének részleteibe. A könyv bemutatja az Európai Közösség kialakulásának és fejlődésének történetét, jogi szabályozási rendszerét ugyanúgy, mint intézményeit, azok működését, az Európai Közösségek Bíróságának döntései közül a legfontosabbakat. Ezen kívül az Olvasónak lehetősége nyílik arra is, hogy megtanulja a használt terminológiákat, különösen a jogi nyelvezet kifejezéseit.

Ára: 5000 Ft + áfa

EU-jog és jogharmonizáció

Szerző: **Dr. Kecskés László**

A könyv tudományos igénygel készült, a szerző akadémiai doktori disszertációjára épül. Az eltelt idő alatt annyi minden történt az Európai Közösségek és az Unió életében, valamint az európai integráció és Magyarország kapcsolatrendszerében, hogy már az időközbeni fejlemények pusztán nyomán követésével és kommentálásával is szétfeszültek a korábbi írás keretei. A mű középpontjában az európai integráció jogának, jogi életének vizsgálata és a jogharmonizációs tevékenység elemzése áll. Az aktualizálásnál nagy figyelmet kapott az Európai Bíróság jogfejlesztő tevékenységének és a közösségi jog konzisztenciájának kérdése. Az egyetemi oktatás és a joggyakorlat praktikus igényeit szem előtt tartva helyenként a kézikönyvekre jellemző anyagrészeket is tartalmaz a könyv, bár továbbra is fontos szempont volt a korábbi tudományos kutatások továbbvitele.

Ara: 6900 Ft + áfa

Periodika!

Európai Bírósági Ítéletek

Főszerkesztő: **Dr. Kecskés László**

Szakmai tanácsadó: **Dr. Lomnici Zoltán**

Szerkesztők: **Dr. Fejes Gábor, Dr. Kocsis-Kupper Zsuzsanna, Dr. Nemessányi Zoltán, Dr. Szeibert Orsolya**

A háromhavonta megjelenő füzet sorozat célja, hogy megismertesse a magyar jogalkotókkal és jogalkalmazókkal a legfontosabb európai jogeseteket (fogyasztóvédelem, társasági jog, közbeszerzés, versenyjog, eljárásjogi jogesetek, szellemi alkotások joga, családi jog, emberi jogok, négy szabadság, közjog, mezőgazdaság stb. témakörökben). A füzetek számonként 20–25 ítéletet tartalmaznak a magyar jogirodalomban egyedülállóan olyan módon, hogy 2–3 oldalba tömörítve ismertetik a jogesetek lényegét, arra is figyelemmel, hogy a döntésekben használt jogi terminológiákat is kellően visszaadják. A szerkesztők feldolgozzák az Európai Bíróság legújabb eseteit és a klasszikus, régebbi ítéleteket is. Egy újabb ítélet kapcsán bemutatásra kerülnek a korábbi ítéletekkel, elvekkkel kapcsolatban időközben bekövetkezett értelmezésbeli módosítások, változások.

A füzet sorozat előfizetési díja 2003. évre (4 szám) 7200 Ft + áfa

2004. évre (4 szám) 7920 Ft + áfa

Folyóirat!

Európai Jog

A szerkesztőbizottság elnöke: **Dr. Németh János**

Főszerkesztő: **Dr. Kecskés László**

Szerkesztők: **Dr. Lomnici Zoltán, Dr. Osztovits András**

Az Európai Jogakadémia által alapított, kéthavonta megjelenő folyóirat az európai jog művelésére és a magyar jogrendszer jogharmonizációjára helyezi a hangsúlyt. A lap kiemelt céljai közt szerepel: bővíteni az európai jog magyar irodalmát, javítani annak színvonalát, segíteni az aktuális magyar jogalkotási folyamatokat, útmutatást adni a csatlakozásig elvégzendő feladatokról, felkészíteni a gyakorló jogászokat a csatlakozás utáni alapvetően új, más minőségű jogéletre. A folyóiratban elsősorban a mindennapi gyakorlati munkát segítő cikkek és tanulmányok kapnak helyet. Emellett természetesen megtalálhatók benne a gyakorlati szempontból is érdekes vagy aktuális elméleti jellegű írások is. Az egyes számokban általában több különböző jogágról írók kapnak helyet, de a szerkesztőség minden évben ún. tematikus számokkal is jelentkezik, amelyek egy-egy kiemelt jogterülettel foglalkoznak.

A folyóirat éves előfizetési díja 2003. évre (6 szám) 5886 Ft + áfa

2004. évre (6 szám) 6477 Ft + áfa